

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra slovanských jazyků a literatur
Oddělení českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Nevázané písmo v písemném projevu žáků prvního stupně základní školy

Vypracovala: Vendula Dvořáčková
Vedoucí práce: PhDr. Ivana Šimková, Ph.D.

České Budějovice 2019

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala především vedoucí diplomové práce PhDr. Ivaně Šimkové, Ph.D., za její trpělivost, ochotu, věnovaný čas a cenné rady poskytnuté při psaní diplomové práce. Děkuji také všem učitelům a rodičům, kteří si našli čas a zúčastnili se výzkumu. Bez jejich pomoci bych jen těžko zpracovala výzkumnou část. Nemalé poděkování si však zaslouží i má rodina, která mě podporovala nejen při psaní diplomové práce, ale také během celého studia a jíž vděčím za mnohé.

Prohlášení

"Prohlašuji, že svou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 74b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam i o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů."

V Českých Budějovicích dne _____

Vendula Dvořáčková

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá problematikou nevázaného písma, především spokojeností či nespokojeností učitelů a rodičů vůči zavedení tohoto typu písma do škol jako alternativy klasického vázaného písma. V teoretické části je stručně popsán vývoj písma, historické a současné metody výuky psaní a znaky vázaného a nevázaného typu písma. Jsou zde uvedeny i některé případy, kdy může být výuka psaní nespojitým písmem vhodnější volbou. Výzkumná část se věnuje názorům učitelů a rodičů na nevázané písmo a zjišťuje nejčastější výhody a nevýhody tohoto písma z jejich pohledu.

Klíčová slova: výuka elementárního psaní, vázané a nevázané písmo, učitelé a rodiče

ABSTRACT

The diploma thesis deals with the print letter writing style, especially the satisfaction or dissatisfaction of teachers and parents with the introduction of this writing style into schools as an alternative to a cursive type of writing. The theoretical part briefly describes the development of typeface, historical and contemporary methods of teaching writing and characteristics of print and cursive writing. There are also some cases in which the block letter writing may be a more appropriate choice. The research part applies to the opinions of teachers and parents on manuscript and finds the most frequent advantages and disadvantages of this writing style from the point of their view.

Keywords: teaching writing, print letter writing and cursive writing, teachers and parents

OBSAH

ÚVOD	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	8
1 PRVOPOČÁTEČNÍ PSANÍ A JEHO ZAŘAZENÍ DO RVP ZV	9
2 HISTORICKÝ VÝVOJ PÍSMO	11
3 HISTORICKÉ METODY VE VÝUCE ELEMENTÁRNÍHO PSANÍ	16
4 SOUČASNÉ POJETÍ VÝUKY PSANÍ	21
5 PÍSEMNÉ PŘEDLOHY PRO NÁCVIK POČÁTEČNÍHO PSANÍ	28
5.1 Jednotažné lineární písmo	28
5.1.1 Tvarové prvky písmen a číslic	28
5.1.2 Tvarové skupiny písmen a číslic	29
5.1.3 Znaky písma	30
5.2 Nevázané psací písmo	35
5.2.1 Comenia Script, nakladatelství Svět	35
5.2.2 Písmo NNS Script, nakladatelství Nová škola	41
5.2.3 Nevázané písmo Sassoon, nakladatelství Fraus	41
5.2.4 Nevázané písmo, nakladatelství Alter	43
6 KDY MŮŽE NEVÁZANÉ PÍSMO POMOCI	45
6.1 Leváctví	45
6.2 Dysgrafie	49
II. VÝZKUMNÁ ČÁST	51
7 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A PRACOVNÍ HYPOTÉZY	52
8 CHARAKTERISTIKA VYŠETŘOVANÉHO SOUBORU A PODMÍNKY VÝZKUMU	53
9 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÝCH METOD	54
10 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ A JEJICH ZPRACOVÁNÍ	56
10.1 Učitelé vázaného písma	59
10.2 Učitelé nevázaného písma	67
10.3 Rodiče dětí píšících vázaným písmem	71

10.4 Rodiče dětí písčích nevázaným typem písma	78
ZÁVĚR	84
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	86
SEZNAM PŘÍLOH	89

ÚVOD

Diplomová práce se věnuje problematice počátečního psaní nevázaným typem písma, která se v posledních letech objevuje na českých školách. Současná škola si totiž může vybrat, zda bude své žáky učit jednotažnému lineárnímu písmu, či písmu nespojitému. Souhlas rodičů není potřeba, stačí, pokud bude informace o výuce psaní nevázaným písmem dostupná veřejnosti, například prostřednictvím Školního vzdělávacího programu umístěného na webových stránkách školy.

Uznání nevázaného písma jako plnohodnotné alternativy k písmu jednotažnému rozdělilo společnost do několika skupin. Jedni souhlasí, druzí ne, další mají nevyhraněný názor. Jaké jsou ale nejčastější argumenty pro či proti tomuto písmu? Jelikož mě odpověď na tuto otázku zajímá již nějakou dobu, rozhodla jsem se svou diplomovou práci zaměřit právě na tuto problematiku. Svou roli v tom možná hraje i fakt, že sama jsem postupem času přešla na nespojitě písmo. A ani nevím z jakého důvodu.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části je přiblížena struktura Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a jsou zde také uvedeny očekávané výstupy, které udávají, co by měli žáci na konci 3. a 5. ročníku, co se psaní týče, umět. Dále teoretická část popisuje vývoj písma ve světě i v českých zemích, historické i současné metody výuky psaní, znaky vázaného i nevázaného písma, jednotlivé varianty nevázaného písma a také se zmiňuje o leváctví a dysgrafii. Právě levákům a dysgrafikům může nespojitě písmo s nácvikem psaní pomoci.

Výzkumná část zpracovává údaje, které, prostřednictvím vyplnění online dotazníku, poskytli učitelé 1. stupně ZŠ a rodiče dětí navštěvujících 1. stupeň ZŠ. Na základě dat získaných z těchto dotazníků bylo možné respondenty rozdělit do čtyř skupin. Rozdělení proběhlo, v případě učitelů, na základě typu písma používaného k výuce psaní a, v případě rodičů, na základě typu písma, kterým se učí psát jejich děti. Otázky v dotazníku dopomohly především ke zjištění názorů rodičů a učitelů na nevázané písmo a hlavních výhod a nevýhod, které v něm respondenti shledávají. Další informace získané z dotazníku se týkaly délky učitelské praxe, důvodů, které vedly učitele k volbě výuky nevázaného písma nebo způsobu psaní u rodičů.

Cílem diplomové práce bylo analyzovat výsledky výzkumu a zjistit, jaký postoj zaujímají učitelé a rodiče vůči nevázanému písmu. Veškeré odpovědi byly statisticky zpracovány a tyto údaje byly následně názorně zobrazeny v podobě grafů a tabulek umístěných ve výzkumné části práce. Právě z grafů je možné vyčíst konkrétní čísla, která ukazují, kolik učitelů nebo rodičů má k písmu vztah pozitivní, negativní nebo nevyhraněný. Tabulky ukazují nejčastější výhody a nevýhody nevázaného písma, které respondenti uvedli.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PRVOPOČÁTEČNÍ PSANÍ A JEHO ZAŘAZENÍ DO RVP ZV

Následující informace vychází z Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, dále jen RVP ZV (2017).¹

V České republice existují dvě úrovně kurikulárních dokumentů – státní a školní. Státní úroveň je realizována Národním programem vzdělávání a rámcovými vzdělávacími programy (RVP), jež definují závazné rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy vzdělávání (předškolní, základní a střední). Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (ŠVP), které si každá škola vytváří na základě zásad stanovených v příslušném RVP. Učivo zpracované v ŠVP se stává závazným.

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je vymezen v Rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. RVP ZV je otevřený dokument, což znamená, že se v závislosti na vyvíjejících se potřebách společnosti může měnit a inovovat. V současné době je rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí.

Každá z oblastí je vymezena charakteristikou vyjadřující postavení a význam oblasti, cílovým zaměřením směřujícím k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí a vzdělávacím obsahem, který je rozdělen do jednoho nebo několika vzdělávacích oborů. Tyto obory jsou určeny učivem a očekávanými výstupy, jež jsou na 1. stupni ZŠ rozděleny na dvě období (1. – 3. ročník a 4. – 5. ročník) a podle kterých sestavují školy své ŠVP. Zvláště důležité pro tvorbu ŠVP jsou očekávané výstupy z 5. a 9. třídy. Jsou totiž závazné, tudíž žáci na konci 1. a 2. stupně jsou povinni je zvládat.

Pro tvorbu individuálního vzdělávacího plánu (IVP) slouží učitelům upravené očekávané výstupy, které jsou většinou na nižší úrovni, tzv. minimální doporučené úrovni pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření. IVP je tvořen pro žáka od druhého stupně podpůrných opatření a to na základě doporučení školského poradenského zařízení a žádosti zletilého žáka nebo zákonného zástupce.²

Nácvik psaní spadá do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace, konkrétně do oboru Český jazyk a literatura. Ten je pro lepší přehlednost rozdělen do tří složek: komunikační a slohové výchovy, jazykové výchovy a literární výchovy. Tyto tři složky nejsou ve výuce rozdělovány, naopak se prolínají a doplňují.

¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2019-06-27]. Dostupné z: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/RVP%20ZV_2017_%C4%8Derven-2.pdf

² Národní ústav pro vzdělávání: Individuální vzdělávací plán [online]. [cit. 2019-12-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/ivp-digi>

Na konci 3. ročníku ZŠ by měl žák, co se týče psaní, podle očekávaných výstupů „*zvládat základní hygienické návyky spojené se psaním, psát správné tvary písmen a číslic, správně spojovat písmena a slabiky, kontrolovat vlastní písemný projev a psát věcně i formálně správně jednoduchá sdělení.*“ Z jazykové výchovy by měl „*odůvodňovat a správně psát i/y po tvrdých, měkkých i obojetných souhláskách ve vyjmenovaných slovech; dě, tě, ně, ú/ů, bě, pě, vě, mě – mimo morfologický šev; velká písmena na začátku věty a v typických případech vlastních jmen osob, zvířat a místních pojmenování*“ (RVP ZV, 2017, str. 18, 20).

Na konci 5. ročníku by žák měl „*psát správně po stránce obsahové i formální jednoduché komunikační žánry, sestavit osnovu vyprávění a na jejím základě vytvořit krátký psaný projev, psát správně i/y po obojetných souhláskách a ovládat základní příklady syntaktického pravopisu*“ (RVP ZV, 2017, str. 19-20).

Podle Fasnerové (2018, str. 78) v hodinách českého jazyka „*nejde pouze o zvládnutí techniky čtení a psaní, ale o rozvíjení čtenářské a písařské gramotnosti, tedy dovednost danou činnost vykonávat, zdokonalovat se v ní a zároveň si k ní vytvářet kladný postoj.*“ Jestliže se toto vše povede, můžeme mluvit o gramotně vzdělaném jedinci, který své vědomosti a schopnosti využije nejen v dalších etapách vzdělávacího procesu, ale především v běžném životě (Fasnerová, 2018).

2 HISTORICKÝ VÝVOJ PÍSMO

Písmo, neodmyslitelná součást moderní civilizace, bez které bychom si život dokázali jen těžko představit, muselo projít dlouhým a složitým vývojem, než dosáhlo své současné podoby, kterou všichni známe a se kterou se dennodenně setkáváme. Jen si vzpomeňte, kde všude přicházíte s písmem do styku – v knihách, novinách, telefonech, jízdních řádech, informačních tabulích, obchodech atd. Písmo nás vskutku provází na každém kroku a ať děláme, co děláme, téměř vždy v tom hraje svou roli.

Jeskynní malby

Člověk je od přírody tvor společenský a již v době kamenné měl tendenci zaznamenávat to, co viděl nebo to, co se mu právě přihodilo (Krupa, Genzor, 1989). A jelikož v té době nebyla řeč ještě nijak rozvinutá, natožpak písmo, musel si poradit vyobrazením reálných objektů pomocí materiálů, které měl zrovna po ruce. A tak, dvacet tisíc let př. n. l, vznikly známé jeskynní malby, které dnes můžeme obdivovat například v jihofrancouzském Lascaux (Jean, 1994).

Krupa a Genzor (1989) uvádí, že tyto malby se ještě nedají kvalifikovat jako písmo. Nejprve bude zapotřebí tato reálná zobrazení, nejčastěji zvířat a lidí, schematizovat do symbolů a značek tzv. piktogramů, které však stále nebudou vázány na určitý jazyk, nýbrž si je každý bude moci vyložit jazykem vlastním. A proto se i zde nabízí otázka, zda mohou být piktogramy již brány jako písmo, neboť nezachycují zvukovou stránku řeči, ale jen stránku významovou.

K onomu posunu, kdy jistý symbol začal označovat určité slovo, slabiku nebo hlásku, došlo na světě hned na několika místech. Podle Mojdl (2005) mezi ta nejznámější patří území staré Mezopotámie, starého Egypta, Číny či Střední Ameriky a s výjimkou naposledy zmíněné Střední Ameriky byla tato území inspirací pro vznik téměř všech dodnes užívaných písemných systémů.

Písmo klínové

Tento vývoj od jednoduchých symbolů až po vznik písma je možné ukázat na písmu klínovém, které vzniklo právě v Mezopotámii. Z dochovaných památek je zřejmé, že tamější obyvatelé znali písmo již na přelomu 4. a 3. tisíciletí př. n. l. (Béla, 1984). Nejprve každý znak představoval konkrétní předmět ve zjednodušené podobě. Například znak pro pojem dobytek opravdu vypadal jako volská hlava či znak pro pojem hvězda zase skutečně připomínal hvězdu. Tyto znaky se však mohly i kombinovat. Béla (1984) popisuje příklad se znakem oka a slzy:

pokud se nacházel znak *oko* a znak *voda* vedle sebe, mohlo se ve finále jednat o pojem *slza*, *pláč* či *nárek*.

Písmo, kde každý znaky zaznamenává jedno konkrétní slovo, se nazývá písmo logografické neboli slovní. Ovšem pokud se nad tím zamyslíme, dojdeme k závěru, že pouze takové písmo vlastně nemůže existovat, neboť, jak tvrdí Krupa a Genzor (1989, str. 27): „*Ak si uvedomíme počet slov v hociktorom jazyku a obmedzené možnosti ľudskej pamäti, musíme uznať, že čisto logografické písmo vlastne nemôže existovať, lebo pamäť by nezvládla tisíce navzájom sa odlišujúcich znakov.*“ Vždyť jen původních základních piktogramů napočítali badatelé téměř patnáct set (Jean, 1994).

S rostoucí slovní zásobou byli obyvatelé Mezopotámie nuceni se zaměřit na zvukovou stránku řeči a naučit se ji využívat. Zde přichází na řadu postup připomínající dětskou hru: rébus. Sumeři, neboli obyvatelé Mezopotámie, totiž přišli na myšlenku, že daný piktogram nemusí znázorňovat jen ten předmět, který označuje přímo, ale i jiný předmět, jehož výslovnost je, byť někdy i velice hrubě, blízká jménu původnímu. Jean (1994) pro lepší představu uvádí názorný příklad: v sumerském klínovém písmu se slovo „život“ zapisovalo stejným znakem jako slovo „šíp“, neboť výslovnost obou těchto slov byla totožná. Pokud bychom chtěli uvést příklad v českém jazyce, můžeme pro něj využít slovo „století“. Podle Bély (1984) si jej rozdělíme na dvě části: část „sto“ a část „letí“. A teď už jen vedle sebe umístíme znak pro číslovku sto a znak letícího ptáka.

Abychom ovšem znaky přečetli správným způsobem, abychom poznali, zda daný symbol zachycuje předmět nebo zvuk, byli písaři nuceni užívat tzv. determinativů, které se nacházeli před (výjimečně za) znakem.

Tyto rébusy byly, dle Mojdl (2005), prvními kroky k osamostatnění písma jako zápisu konkrétního jazyka a sumerské obrázkové písmo se tak postupně měnilo v písmo slovní. Ovšem další krok, kterým bylo rozložení slova na slabiky, nebyl vůbec tak jednoduchý, jak bychom předpokládali. Pojem slabika, jak Mojdl (2005) dále tvrdí, byl neznámý a pro mluvčího často i obtížně pochopitelný, přestože některé rébusy na něm byly založeny. Nicméně její objevení bylo následováno objevem možnosti jejího zápisu systémem akrofonie. Ze symbolu pro slovo se stal symbol pro počáteční slabiku. Takovýchto slabičných znaků bylo zapotřebí podstatně méně než znaků pojmových, jelikož slabik je v každém jazyce zhruba jen několik set, na rozdíl od nepřehledného množství slov. Tímto způsobem tedy, jak uvádí Mojdl (2005), vznikla jakási řada slabičných písmen. A od akrofonie směřoval vývoj k systému znaků, z nichž každý představuje jednu konkrétní hlásku. A tak tisíc let př. n. l. došlo k mimořádnému převratu – vynálezu abecedy (Béla, 1984).

Písmo fénické

U jeho zrodu stáli, jak již název napovídá, Féníčané. Nevíme sice, odkud tyto znaky přišly, ale je možné, že tato abeceda vznikla přeměnami některých klínových znaků či, a to je mnohem pravděpodobnější, z démotického neboli lidového písma starého Egypta (Jean, 1994). Je však známo, že fénická abeceda se psala zprava doleva a byla složena pouze ze souhlásek, samohlásky si musel čtenář doplnit podle významu sám. Béla (1984) tuto problematiku přibližuje s pomocí souhláskové skupiny *mlk*, kterou šlo přečíst čtyřmi možnými způsoby: *malk* – král, *malki* – mé království, *malak* – vládne a *malaku* – vládli. Zajímavé také bylo, že Féníčané zpočátku kladli písmena vedle sebe, aniž by udělali mezi slovy mezeru. Až později začali slova oddělovat malými čárkami, později tečkami.

Písmo řecké

Než se dostaneme k latinskému písmu, je důležité zmínit písmo řecké. Řecká abeceda neboli alfabet, která se významně podílela na vzniku abecedy latinské, má totiž svůj původ právě v písmu fénickém. Svědčí o tom nejen řecká pověst, podle které fénickou abecedu uvedl do Řecka Kadmos, jenž byl synem fénického krále Ágenora, ale také několik konkrétních důkazů, které popisuje Muzika (2005):

1. Pokud bychom totiž porovnali rané formy obou těchto písem, ihned bychom si uvědomili, že jejich téměř přesně se shodující tvary nejsou jen dílem pouhé náhody.
2. Tento důkaz číslo jedna je navíc možné podpořit podobností názvů jednotlivých písmen, které ve féničtině dávají smysl, ale v řečtině nikoli (například alef – alfa, béth – beta, gimel – gama, daleth – delta atd.)
3. Kromě tvaru a názvu písmen stojí také zato uvést jejich pořadí v abecedě, které je velice podobné pořadí písmen v abecedě fénické.
4. Čtvrtým a naším posledním důkazem je orientace řádků směřující zprava doleva, tedy stejně jako ve fénickém písmu.

U naposledy zmíněné orientace řádků Řekové dlouho nezůstali. Mojdl (2005) uvádí, že již v 7. století př. n. l. zavedli střídání směru, tzv. *bustrofedon* („jako oře vůl“), což znamenalo, že jeden řádek textu se četl zprava doleva, zatímco řádek druhý se četl směrem opačným, tedy zleva doprava. Právě zápis textu orientovaného zleva doprava se objevoval stále častěji. A kolem roku 500 př. n. l. došlo k jeho oficiálnímu zavedení.

Jak je uvedeno výše, fénická abeceda byla složena pouze ze souhlásek. Jean (1994) tvrdí, že u takového typu jazyka, jako je féničtina, to není nepřekonatelný problém, ovšem řečtina je jazyk s velkým množstvím samohlásek, a proto sami Řekové byli nuceni převzatou abecedu rozšířit a přidat znaky pro samohlásky. Nicméně řečtí obyvatelé byli velice důvtipní a celou

situaci elegantně vyřešili. Zjednodušeně celý proces popisuje Jean (1994, str. 60,61): „*A tak Řekové přišli na jednoduchý, ale geniální nápad, jak zaznamenávat samohlásky: převzali z fénické abecedy některé znaky představující souhlásky, které v řečtině nejsou. Tak vzniklo A – alfa, E – epsilon, O – omikron, Y – ypsilon. I – ióta bylo písmeno nové.*“ Tímto způsobem, v 5. století př. n. l., vznikla řecká abeceda, složená ze čtyřiaadvaceti písmen, z čehož bylo sedmnáct souhlásek a sedm samohlásek.

Písmo latinské

Až v 19. století byl vyvrácen názor, že latinské písmo vzniklo výhradně z písma řeckého. Dle Bély (1984) již německý historik Theodor Mommsen došel k závěru, že vznik latinky byl ovlivněn hned dvěma písmi: řeckým a etruským.

Vývoj latinky totiž začíná téměř v té samé době, ve které dochází k založení Říma. Podle římských pramenů, které Muzika (2005) připomíná, byl Řím založen roku 753 př. n. l. synem Marta, římského boha války, Romulem, ovšem byla to zřejmě cizí etruská dynastie, která se ujala vlády nad římskými obcemi a spojila je v jednotné město/stát, římské království. To se stalo na přelomu 6. a 7. století př. n. l.

Teorii, ve které byl vznik latinského písma ovlivněn spíše písmem etruským nežli písmem řeckým, se zabývá podle Bély (1984, str. 103) také Magnus Hammarstör: „*Jeden z Hammarstörmových důkazů o etruském původu latinského písma spočíval v tvrzení, že u Římanů není ani stopy po řeckých názvech písmen (alfa, beta, gama atd.) a že podobně jako Etruskové vyslovovali souhlásky své abecedy zpravidla pomocí připojených samohlásek.*“ Proto není zdaleka troufalé tvrdit, že hláskovému písmu se Římané naučili právě od Etrusků a pouze čtyři písmena, která v etruštině nebyla, převzali od řeckých obyvatel žijících v jižní Itálii.

Latinské písmo se neustále vyvíjelo a postupně se z Říma rozšířilo také do dalších koutů světa. Krupa a Genzor (1989) zmiňují například Francii, Anglii, Irsko či Španělsko. A protože každá země používala jiný jazyk, který se lišil strukturou hlásek, docházelo v latince k mírným změnám a vznikala tak písma národní. Některé národy určité znaky odebraly, jiné si svou abecedu zase rozšířily o další, vznikla tedy písmena nová nebo docházelo ke změnám výslovnosti konkrétních hlásek.

Také se měnil tvar písmen. Ten byl určen nejen dobovými požadavky, jakými mohly být například typické znaky daného uměleckého slohu, ale také materiál, na který se psalo či psací náčiní, které se používalo. Svou roli v těchto změnách hrál i záměr písaře. Zkrátka smysl, ke kterému bude písmo použito, zda půjde o umělecký nápis, zda jím bude psána kniha či poslouží pouze k soukromým účelům.

Tak se latinka vyvíjela až do současnosti. Nyní se latinská abeceda používá téměř v polovině zemí světa a je tak nejpoužívanější soudobou abecedou. Již jsme si na ni zvykli takovým způsobem, že snad nikdo z nás by si život bez ní nedovedl představit.

Hlaholice a cyrilice

Když se ovšem zaměříme na vývoj písma přímo v českých zemích, budeme nuceni zmínit ještě jedno písmo, na které dosud nedošla řeč, hlaholici.

V polovině 9. století byla Velkomoravská říše pod nátlakem říše Východofranské a jejího duchovenstva. Aby toto zasahování kníže Rastislav omezil, nechal si od byzantského císaře Michala III. vyžádat dva bratry, Konstantina a Metoděje. Ti přišli okolo roku 863, aby zde šířili křesťanství z Východu. Pro svou misi si připravili překlady bible a několika dalších náboženských textů. K zaznamenání oněch překladů vytvořil Konstantin slovanskou abecedu tvořenou třiceti osmi písmeny, kterou následně pojmenoval hlaholice (Béla, 1984). Ovšem to, že se na Velké Moravě kázalo staroslověnsky a ne latinsky, se nelíbilo německým duchovním, a tak po Metodějově smrti byla hlaholice zakázána a Metodějovi žáci z Velkomoravské říše vyhnáni. Bohoslužby byly opět v latině, která se pomalu, ale jistě rozšiřovala do celého území.

Hlaholice ovšem nezmizela z našeho světa úplně. Stala se inspirací pro cyrilici – písmo, které sestavil nejspíše, jak tvrdí Béla (1984), Metodějův žák, Kliment. Z cyrilice se poté vyvinula azbuka, která se nyní používá například v Rusku, Bělorusku či Ukrajině (Jean, 1994).

3 HISTORICKÉ METODY VE VÝUCE ELEMENTÁRNÍHO PSANÍ

Nelešovská a Spáčilová (2005, str. 150) popisují vyučovací metodu jako „*způsob (postup, cestu) společné činnosti učitele a žáků vedoucí k dosažení plánovaných výukových cílů.*“ Učitel vybírá takové výukové metody, které mu umožní dané učivo zprostředkovat žákům co nejrychleji, nejefektivněji a nejtrvaleji (Fasnerová, 2018).

Co se týče vyučovacích metod prvopočátečního psaní, mají svůj základ již ve starém Řecku a Římě. Z toho je patrné, že než dosáhla výuka psaní své dnešní podoby, musela projít dlouhým a složitým vývojem, během kterého byla ovlivňována dobovými abecedami, školskými předlohami psacích písmen, v průběhu vývoje písma lišících se svým tvarem, sklonem a tlakem na podložku a také ji ovlivňovaly tehdejší psací látky a potřeby (Santlerová in Mlčáková, 2009).

Kopírovací metoda

Kopírovací metoda nebo také metoda napodobování tvarů je považována za nejstarší metodu psaní vůbec. Dle Mlčákové (2009) bychom její základy našli již ve starých školách sumerských, řeckých a římských. Jedná se však o metodu mechanickou, což znamená, že žák je při ní pasivní a tvary písmen pouze bezmyšlenkovitě opisuje. Na českých školách se začala používat od 17. století (Fasnerová, 2018).

Žáci dostali tabulky potažené voskem, do kterého byly vyryty tvary písmen. Tyto tvary pak obtahovali rydlem tak dlouho, dokud si je dokonale neosvojili a nezvládli je napodobit bez předlohy. V dalším kroku si zkoušeli písmena vyrýt do vosku sami a nakonec je psali barvou na dřevěnou tabulku s řádky (Mlčáková, 2009; Fasnerová, 2018). Liniatura byla čtyřlínková a podle Pence (1961) byla doplněna o sklonové čáry, které měly pomoci udržet stejný sklon písma. Penc (1961) také dodává, že písmena se cvičila nejprve v abecedním pořádku a bez metodického vedení. Zásada „od lehčího k těžšímu“ se začala uplatňovat až ve 2. polovině 19. století. Tato změna byla velice pozitivní. Podle potřeby se jednotlivé tvary písmen rozkládaly na jednodušší prvky, které se procvičovaly zvlášť, a výběr písmen již nebyl fixován na jejich pořadí v abecedě, nýbrž na jejich obtížnost.

S vývojem této metody šla ruku v ruce také práce učitele. Z počátku byla jeho úloha pouze hodnotit písmo žáků a přirézávat jim brky. Poté se přidalo vedení žakovy ruky, a nakonec učitel předepisoval tvary písmen před celou třídou na tabuli a zároveň je popisoval (Penc, 1961).

Fasnerová (2018, str. 83) popisuje materiály, které se při této metodě využívaly: „*Pro nácvik psaní se také ojediněle používaly tabulky ze slonové kosti nebo břidlicové tabulky. Na pergamen (vydělaná kůže z telat, jehňat, kůzlat) se začalo psát v 15. století a později i na vzácný a drahý*

papír. Proto Komenský doporučoval nácvič křídou na tabulku, neboť to bylo lacinější. Papír šetřil. Na papír psali zkušení písaři. Psacími nástroji byla kostěná písátka, třtinová stébla, ptačí pera a brka.“

Metoda pauzovací

Další mechanickou metodou, které se silně podobá metodě kopírovací, je metoda pauzovací. Spočívala v obtahování silně tištěného tvaru vloženého jako podložka pod průsvitným papírem. Podrobnější popis uvádí ve své publikaci Mlčáková (2009, str. 46): „*Žáci vzor obtáhli, papír posunuli a psali další tvar. Tak popsali celý řádek i celou stránku. Pro docvičení obtahovali tvar napsaný inkoustem ještě tužkou.*“ Začátek užívání této metody je datován k roku 1937.

Metoda syntetická

Autorem této metody, která se v praxi objevila poprvé kolem roku 1820, je švýcarský pedagog Johann Heinrich Pestalozzi. Je založena na nácvič psaní jednotlivých částí písmen, jejich spojení v písmena celá a na spojení těchto písmen do slov. Detailní postup popisuje ve své *Methodice krasopisu* (1891) V. Blahouš. Písmena byla obohacena o ozdobné tvary a byla stínovaná. Jako psací náčiní se používala ostrá pera či brky (husí, labutí a havraní). Jelikož i v této metodě žákům unikal obsah i smysl psaní, je považována za metodu mechanickou (Fasnerová, 2018).

Metoda taktovací

Tato francouzská metoda, také někdy nazývána jako metoda taktovací a diktovací, byla metodou drilu. Penc (1961) ji popisuje jako metodu, která spočívala v hromadném psaní všech žáků, kdy učitel určoval rychlost psaní počítáním či popisem jednotlivých psacích pohybů. Konkrétní příklad takového diktování uvádí Mlčáková (2009, str. 47): „*Výcvik s perem, namáčení do kalamáře, obracení listů v sešitě se konalo na povel, například „Namočte, zpřímá sed'te, nohy rovně, pero držte správně, nasad'te!*“ (Nágl, 1904, str. 10). Všichni žáci tedy psali týž prvek, písmeno, slabiku či slovo hromadně, na povel. Tato metoda měla pomoci, jak vysvětluje Fasnerová (2018), k rychlejšímu psaní u pomalých žáků a k psaní důslednějšímu u žáků rychlých. Bohužel, pomalí žáci nastolenému tempu obvykle nestačili a rychlí byli naopak brzděni. Za zakladatele je považován Francouz Andoyer. Do našich osnov se tato metoda dostala z Německa kolem roku 1905.

Metoda fyziologická (americká)

Někdy tuto metodu můžeme najít také pod názvem Carstairsova, jež získala podle jména svého tvůrce, Angličana Jacoba Carstairse. Ten kladl důraz na správné sezení, držení pera, a především výcvik svalů ruky, které se na psaní podílí. Veškeré psací pohyby poté Carstairs

rozdělil na pohyb ramene, pohyb ruky a předloktí, pohyb ukazováčku, prostředníčku a palce, přičemž velkou pozornost věnoval pouze kloubům, což způsobovalo, dle Fasnerové (2018), zpomalení psaní, jeho nepřesnost a nejednotnost. Typické pro tuto metodu byly tzv. talantografy. Právě Fasnerová (2018, str. 84) popisuje talantograf jako: „zařízení, které bylo pověšeno ke stropu, z něhož visely šňůry, do nichž se zavěšovaly žákům ruce, a s dopomocí tohoto přístroje se učili psát.“ Co se českých škol týče, tato metoda se s úspěchem a přijetím neseťkala.

Vzhledem k tomu, že se na některých českých školách vyučuje psaní nevázaným typem písma, zmiňuje Fasnerová (2018) dvě metody, na toto písmo zaměřené.

Metoda Kuhlmannova

Autorem metody je německý metodik písma a také obdivovatel nevázaného písma Quirinus Kuhlmann. Při nácviu psaní pomocí této metody se dodržoval následující postup:

1. učitel píše na tabuli písmeno tiskacím písmem,
2. žáci barevnou křídou naznačí písemný tvar,
3. naznačí spoje u písmen,
4. čtením společně s tabulí si osvojují zpětnou čitelnost písmene,
5. píší do vzduchu,
6. přepisují vzor do oblých úhlů,
7. přepisují se zavřenýma očima,
8. píšou křídou na tabuli,
9. píšou perem na papír nebo do sešitu. (Belásová, 2002, in Fasnerová, 2018, str. 85)

V Čechách tuto metodu popsali v roce 1936 R. Hamerský a T. Svoboda, kteří vycházeli z tiskacího typografického písma. Dle jejich představy si měl každý najít svůj rukopis, který by byl učitelem respektován (Fasnerová, 2018).

Metoda synkritická

Během této metody psal učitel na tabuli tiskací písmena, která se žáci nejprve naučili číst a poté nad ně barevnou křídou napsali odpovídající psací tvar. Nakonec pozorovali jak celkový tvar písmena, tak i jeho jednotlivé tahy a rysy, které poté porovnávali. Docházelo tak k rozvíjení jejich představivosti a pozorovací schopnosti. Prvky této metody se využívají i v současnosti, například při rozvoji zrakové diferenciaci (Fasnerová, 2018).

Metoda psychologicko-fyziologická

Těsně před 1. světovou válkou se kromě faktoru fyziologického začal objevovat také faktor psychologický a byly respektovány individuální zvláštnosti žáků. Při psaní se dbalo na správné

držení těla, polohu sešitu, plynulý pohyb ruky a okohybných svalů. Postupně tak docházelo ke změnám školských osnov a v roce 1932 byla normalizována československá latinka. Nová abeceda byla oproštěna od stínových a vlasových tahů. Zavedly se jednotné sešity, ostré pero bylo nahrazeno perem kuličkovým. Naopak novými znaky byla jednoduchost, čitelnost a vazebnost. V českých zemích tuto metodu propagoval zastánce kladného hodnocení a sebehodnocení, Bohumil Tožička (Mlčáková, 2009; Fasnerová, 2018).

Metoda globální

Globální metoda vycházela v psaní ze stejných principů jako v nácviku čtení, tedy upřednostňovala celek před jednotlivými částmi. V prvním pololetí, tzv. období přípravy, se žáci zdokonalují v hrubé a jemné motorice, uvolňují paže a ostatní částí rukou a nacvičují psaní určených tvarů. Tyto tvary se však nesnaží ihned napodobit psaním, nýbrž se je nejprve pokouší vymodelovat pomocí modelovací hmoty. Až poté dochází na vlastní psací činnost. K psaní celých slov se žáci dostávají ve 2. pololetí a konkrétní postup uvádí Fasnerová (2018, str. 87): „*Učitel napíše na tabuli slovo. Žáci ho vnímají celostně. Pak ho učitel smaže a iniciuje žáky, aby dávali pozor, nejdříve napodobovali pohyb jeho ruky ve vzduchu a následně prstem na lavici. Pak teprve žáci opakují psaní na tabuli i do sešitu. Poté učitel opět zapíše slovo na tabuli a žáci hledají rozdíly v předloze a ve vlastním napsaném slově.* „Nutno dodat, že děti psaly na nelinkovaný papír, což mělo zamezit úzkostlivosti a podpořit rychlost psaní (Korejs a Novák, 1941, in Wildová, 2002).

I když se jedná o mechanické psaní, má tato metoda mnoho pozitiv. Penc (1961) zdůrazňuje především individualitu písemného projevu žáků, plynulost písma a jeho jednotný sklon. Fasnerová (2018) ještě zmiňuje schopnost sebehodnocení a neméně důležitý poznatek uvědomování si obsahu a smyslu psaného slova.

Globální metoda se u nás objevila ve třicátých letech 20. století a v českých zemích je s ní spojeno jméno Václava Příhody, jenž je pokládán za jednoho z hlavních propagátorů. Od roku 1989 se metoda začala pomalu vracet do našich škol a v současnosti ji považujeme za již běžně používanou (Fasnerová, 2018).

Metoda analyticko-syntetická (zvuková, hlásková)

Analyticko-syntetická metoda čerpá z metody psychologicko-fyziologické. Všímalá si především hygienických návyků při psaní a procvičování jemné motoriky, například pomocí navlékání korálků, vytrhávání z papíru, vystřihování či modelování. Na tyto hravé a ruce uvolňující činnosti navazovalo psaní jednotlivých prvků písmen, psaní celých písmen a nakonec také psaní slabik, slov a vět (Mlčáková, 2009). Mlčáková (2009) také zmiňuje Hynka Kohoutka (1905–1978), českého pedagoga a školního inspektora, který se analyticko-syntetickou metodou

zabýval a ve výuce ji uplatňoval. Právě Hynek Kohoutek propojil psací cviky s říkankami. Žák se soustředí na obsah básničky, zatímco psací činnost je odsunuta do pozadí a má funkci pouhého doplňku. Kohoutkovo pojetí popisuje i Fasnerová (2018). Podle ní Kohoutek kladl hlavní důraz na nácvik těch písmen, jež jsou tvarově příbuzná, dále na pozitivní motivaci pro psaní, individuální přístup k žákům a vhodnou přípravu na psaní. Ta se skládala ze dvou složek, a to z technické a psychologické.

Většina z těchto metod byla založena na mechanickém napodobování tvarů písmen, žáci nepřemýšleli nad smyslem své činnosti, pouze se snažili o co nepřesnější vystihnoutí učitelem předkresleného tvaru či předepsaného písmene. Nicméně i když některé metody nerespektovaly žákovu individualitu a pro současné vyučování by nebyly vzhledem k požadavkům dnešní školy dostačující, mnoho z jejich prvků (uvolnění svalů ruky, rozložení celých písmen na jednotlivé prvky, hledání společných znaků v tiskací a psací formě písmene, obtahování tvaru písmene atd.) používáme v modifikované formě i dnes.

4 SOUČASNÉ POJETÍ VÝUKY PSANÍ

Výuka psaní je spolu s výukou čtení neodmyslitelnou součástí procesu primárního vzdělávání. Křivánek a Wildová (1998, str. 63) definují psaní jako „*složitou komplexní činnost, která zaměstnává celou žákovu osobnost. To znamená, že klade požadavky na jeho motoriku, vnímání, představitivost, paměť, pozornost a myšlení.* „Celý proces psaní ovlivňují dva faktory, vnitřní a vnější. Mezi vnitřní řadíme žákovu aktuální úroveň a stav kognitivních funkcí, smyslů a jemné a hrubé motoriky. K vnějším faktorům patří třídní klima, osobnost učitele, jeho postoj k výuce a metody jím užívané (Křivánek, Wildová, 1998).

V současné době se ve výuce elementárního čtení a psaní používají především tyto metody: metoda analyticko-syntetická, metoda genetická, metoda Sfumato a metoda globální.

Metoda analyticko-syntetická a výuka psaní

Metoda analyticko-syntetická je u nás vůbec nejběžněji užívanou metodou. Při jejím uplatňování probíhá nácvik psaní zároveň s nácvikem čtení. Tento proces, trvající celý školní rok, je rozdělen do tří období. Jedná se o uvolňovací cviky, nácvik vlastních grafémů a procvičování rukopisu. Ucelený přehled všech období, včetně doporučené doby trvání jednotlivých částí, uvádí ve své publikaci Fasnerová (2018, str. 116):

1. *Období uvolňovacích cviků (až 8 týdnů) – předslabikářové období*
2. *Období nácviku vlastních grafémů, slabik, slov a vět (22 týdnů) - slabikářové období*
3. *Období procvičování psaní textů a zpětné čtení textů napsaných vlastní rukou (4–6 týdnů) - poslabikářové období*

1. Období uvolňovacích cviků

První ze zmíněných období je věnováno kresebným cvikům a nácviku psaní prvků písmen a číslic. V průběhu celé této fáze žáci procvičují a uvolňují svaly ruky. Toto uvolnění postupuje od ramene přes loket až po zápěstí a samotné prsty a je velmi důležité, protože se jím může předejít nejrůznějším potížím, například křečím, které by průběh nácviku psaní nemálo limitovaly (Fasnerová, 2018). Každá část ruky by se měla uvolňovat jiným způsobem. Podle Křivánka a Wildové (1998) by cvičení ramenního kloubu měl žák vykonávat vestoje či vleže na zádech, loketního kloubu vestoje, v kleku nebo vsedě a zápěstí s prsty vsedě.

Cviky by měly být prováděny nejprve na velkou svislou plochu, jakou je například betonová zeď, zavěšený balicí papír či tabule, a poté zvolna měněny na plochu vodorovnou, kterou může být třeba písek, chodník, lavice či balicí papír na podlaze (Fasnerová, 2018). Postupně je psací

plocha zmenšována. Konkrétní postup směřuje od velkých ploch k malým písankám, většinou formátu A4.

Co se týče psacích prostředků, Křivánek a Wildová (1998) radí začít s prsty, kterými děti „píší“ do vzduchu, dále doporučují použít mokrou houbu na tabuli, venkovní kulaté křídly na chodník, klacík či prst do písku nebo štětec na velký balicí papír a do písanek psát pomocí pastelek, voskovek a nakonec tužky. Učitel by měl na začátek volit měkké psací náčiní, neboť to po sobě zanechává silnější stopu a dítě tak není nuceno ke zbytečnému přitlaku (Mlčáková, 2009).

Konkrétní cviky bývají doplněny motivačními obrázky a krátkými rytmickými říkankami, které většinou evokují nějaký pohyb (např. myš hledá úkryt, kola se točí atd.). Obrázky spolu s verši vzbuzují žákův zájem a také napomáhají rytmickému psaní.

Křivánek a Wildová (1998) se ve své publikaci zmiňují také o hodnocení těchto uvolňovacích cviků. Podle nich by učitelé měli brát zřetel spíše na způsob jejich provedení než na důslednou přesnost nápodoby. Mlčáková (2009) ještě dodává, že by se učitel měl o tomto kritériu hodnocení také zmínit rodičům, neboť by někteří z nich mohli u svých dětí onu ne zcela důležitou přesnost vyžadovat.

2. Období nácviu vlastních grafémů

Období nácviu vlastních grafémů je vůbec nejdelším obdobím určeným učení se psaní. Po přípravných cvicích začínají žáci psát jednotlivá písmena malé i velké abecedy, postupně je spojují do slabik, slov i vět. Podle Křivánka a Wildové (1998, str. 66) „*psaní písmen představuje pro žáka důležitý okamžik v počáteční výuce psaní. Žák poprvé píše písmeno, které je součástí konkrétního slova. Tato vazba by měla být podpořena nejen při vyvození písmene pro psaní, ale také při jeho dalším procvičování.*“ K nácviu používají písanky menšího formátu (A5), které obsahují řádky s pomocnými linkami.

Při vyvození nového písmene vycházíme nejprve ze sluchové analýzy náslovné hlásky vzorového slova. V písankách se proto často u každého písmene objevují obrázky, které onomu vyvození napomáhají. Pro srovnání také bývá uveden tiskací tvar písmene. Pokud v písance tiskací písmeno zobrazeno není, je dobré, když jej učitel napíše na tabuli. Žáci poté mohou hledat shodné a rozdílné znaky obou tvarů. Kantor by také měl napsat psací tvar nového písmene na tabuli. Penc (1968) upozorňuje, že tvar napsaný na tabuli by měl být zvětšený až desetkrát oproti běžnému rukopisu, aby si žáci dobře uvědomili všechny tvary písma a psací pohyby. Zaznamenání písmene na tabuli je vhodné několikrát zopakovat a doplnit krátkým rytmickým pořekadlem, což by, jak uvádí Křivánek a Wildová (1998), mohlo pomoci žákům s rozvinutou sluchovou pamětí. Během učitelova psaní na tabuli mohou žáci tvar písmene a psací pohyb napodobovat prstem ve vzduchu (Křivánek, Wildová, 1998).

Před vlastním psaním do písanky je nutné procvičit svalstvo ruky, zápěstí a prsty. Je dobré motivovat žáky krátkou básničkou/písničkou, kterou bude třída během cvičení odříkávat/zpívat spolu s učitelem. Následuje připomenutí hygienických návyků jako je správné sezení, úchop psacího náčiní nebo natočení sešitu (Mlčáková, 2009).

Po rozcvičení přistupují žáci k samotnému psaní do písanky. Vzorový tvar písmene na začátku řádky mohou obtáhnout, se psaním následujících tvarů žákům pomáhají vytečkovaná písmena určená k dopisování či předepsané části písmen, které slouží k obtažení a následnému dopsání. Složitější písmena bývají doplněna o šipky ukazující směr psacího pohybu (Křivánek, Wildová, 1998).

Hodnocení probíhá vždy po dopsání řádku. Je dobré ponechat žáky, aby svůj výkon zhodnotili sami, aby porovnali vzorové písmeno s vlastnoručně napsanými. Ta, která se povedla, mohou označit například hvězdičkou. Učí se tak posuzovat svůj vlastní výkon a jsou vedeni k vlastní zpětné vazbě. Penc (1968) dodává, že žáci mohou srovnávat své písmo nejen se vzorem, ale i s vlastním dřívějším písmem. To napomáhá tomu, aby nepsali mechanicky, ale uvědoměle.

Po osvojení si tvarů několika písmen začínají žáci se psaním slabik a krátkých slov. Pokud píše slabiku, je nutné ji vyvodit z konkrétního slova. Aby děti slabiku správně napsali, je nezbytné ji nejprve správně přečíst a rozdělit na jednotlivá písmena, ze kterých je složena. Učitel poté upozorní na správný způsob napojení těchto písmen (Křivánek, Wildová, 1998). Ten samý postup používáme při nácviku psaní slov.

Po nácviku velkých písmen jsou žáci připraveni na psaní celých vět. Opět postupujeme stejně jako u nácviku slabik a slov. Pokud se učitel domnívá, že žák je již dostatečně schopen, může mu, jak uvádí Fasnerová (2018), doporučit nahrazení obyčejné tužky za plnicí pero. Výměna tužky za pero může sloužit nejen jako motivace pro další psaní, ale také by mohla povzbudit ostatní žáky, aby se více snažili.

3. Období zdokonalování rukopisu

Toto období začíná koncem prvního ročníku a pokračuje i v ročnících dalších. Dochází k automatizaci psacího pohybu, kdy si pisař nemusí vybavovat tvar každého písmene zvlášť, ale celý text píše najednou, bez přemýšlení. Psaní textů je procvičováno snad ve všech školních předmětech, což je docela příhodné. Žák se soustředí na náplň předmětu a ani si neuvědomuje, že zrovna cvičí psaní. Také autoři písanek vědí, že pokud jsou děti pozitivně motivovány, na psaní se těší a baví je. Proto jsou písanky doplněny také o zábavné kvízy, doplňovačky, hádanky, křížovky, kreslení či obtahování (Fasnerová, 2018). Pokud psaní přináší dětem radost, je více než pravděpodobné, že se mu budou věnovat i ve svém volném čase, například ve formě prázdninového či čtenářského deníku.

Nejčastějšími způsoby procvičování psaní jsou však opis, přepis, diktát a autodiktát. Všechny tyto způsoby stručně popisuje ve své publikaci Fasnerová (2018, str. 120):

Opis – v písance je psacím písmem napsán text a žáci ho opiší identicky.

Přepis – v písance je napsán text tiskacím písmem a žáci ho piší psacím písmem.

Diktát – učitel diktuje slova, věty, text a žáci ho piší psacím písmem.

Autodiktát – krátký text (například odpověď na otázku či krátký popis obrázku) si žáci zapamatují a bez předlohy piší psacím písmem. Kvůli náročnosti zařazujeme autodiktát většinou až od 2. třídy ZŠ.

S častým psaním dochází k automatizaci psacího pohybu žáků, zdokonaluje se jejich písemný projev (po stránce kvality i kvantity) a začíná se objevovat jejich osobitý rukopis, který se bude formovat ještě ve vyšších ročnících (Penc, 1968).

Metoda genetická a výuka psaní

Zakladatelem je český básník a učitel Josef Kožíšek (1861–1933). Dnes jeho úlohu zastupuje Jarmila Wagnerová, autorka čítanky a písanek využívajících právě této metody.

Název „genetická“ vychází z ideje, že stejně tak, jako se učilo číst a psát celé lidstvo, učí se číst a psát i dnešní žák. To znamená, že nejprve někdo musel mít myšlenku, kterou potřeboval zaznamenat, aby jí někdo jiný mohl v budoucnu rozluštit. Jarmila Wagnerová (Wildová, 2002, str. 19) vnímá tuto metodu jako přirozenou dětskému vývoji, což vysvětluje na konkrétním příkladu, kdy se děti učí číst samy: „*Zpočátku je zaujmou velká tiskací písmena, ptají se, co písmena představují, znamenají. V další fázi se pokoušejí již známá písmena zapsat, napodobit a nakonec „skládáním“, tedy syntézou, sestavují ze známých písmen slova a „čtou“.*“

Takových dětí, které při nástupu do 1. třídy již umí číst, je stále více. Svou roli v tom hraje fakt, že písmo (tištěné i psané) je všude kolem nás, děti se s ním setkávají dennodenně a uvědomují si jeho důležitost. Předškolní děti si všimají především hůlkového písma, jehož tvary jsou jednoduché, a proto je také snadné jej napodobit. Vždyť snad všechny děti se umí ještě před nástupem do školy podepsat. K tomu používají právě písmena velké tiskací abecedy, čehož využívá genetická metoda.

Nácvik prvopočátečního psaní pomocí genetické metody je rozdělen do tří etap. V první etapě, tzv. průpravném období, které probíhá od září do přibližně poloviny listopadu, se žáci seznamují s velkou tiskací abecedou, učí se psát své jméno, jména svých rodičů, svých spolužáků a kamarádů. Za jeden týden se naučí v průměru dvě až tři tiskací písmena. Jako opora slouží žákům výukový plakát se všemi písmeny velké i malé tiskací abecedy, který musí být umístěn ve třídě na viditelném místě. Spolu s nácvikem hůlkového písma žáci postupně uvolňují svaly ruky a zápěstí za pomoci kresebných cviků k tomu určených. Už samotný zápis písmen

velké tiskací abecedy slouží jako dobrá příprava na psaní. Dochází nejen k uvolnění ruky, ale také si žák začíná zvykat na orientaci v liniatuře. V této první fázi učitel využívá pro nácvik psaní nepředtištěných deníků pro první třídu, kde s dětmi cvičí zápis jmen, samostatných písmen a později také celých slov a vět (Fasnerová, 2018; Wildová, 2002).

Druhá etapa se týká spíše čtení, kdy se žáci přesouvají k druhému dílu čítanky a seznamují se s písmeny malé tiskací abecedy, učí se je rozlišovat, číst, ale nepíše je. Přejít od velkých písmen tiskací abecedy k malým písmenům je velice rychlý. Žáci tak již na začátku druhého pololetí 1. ročníku poznají všechna písmena tiskací abecedy. Ve psaní dochází pouze k výměně deníků za písanky.

Ve třetí, závěrečné, etapě žáci začínají poznávat tvary psací abecedy, tudíž jsou již schopni rozeznat všechny čtyři podoby písma. K nácviku psacích tvarů používáme písanky pro genetickou metodu, které jsou ve variantě jak vázaného, tak i nevázaného písma. Ve čtení se žáci stále zdokonalují, střídají čtení hlasité a tiché, učitel nevyužívá pouze učebnicových textů, ale připravuje si své vlastní pracovní listy. Důležitou součástí genetické metody čtení a psaní je motivace, didaktická hra a opakování, protože již Jan Amos Komenský poukázal na to, že číst se naučíme čtením a psát psaním (Wildová, 2002). Cílem všech těchto složek je, aby žák chodil do školy rád, těšil se z ní a měl z učení radost.

Metoda Sfumato a výuka psaní

Zakladatelkou a propagátorkou této metody je pedagožka s několikaletými zkušenostmi, Mária Navrátilová. Metoda Sfumato, také známá jako metoda splývavého čtení, se do českého školství dostala v roce 1992.³ Aby Mária Navrátilová prokázala účinnost a efektivitu této metody, testovala ji na doporučení předního českého psychologa profesora Zdeňka Matějčka v prvním ročníku ZŠ po dobu jedenácti let (Fasnerová, 2018). Testování potvrdilo, že Sfumato je také vhodnou metodou čtení pro dyslektiky a pro děti s lehkým mentálním postižením.

Metoda kladla prvotně velký důraz na nácvik čtení, ovšem dnes se zabývá také prvopočátečním psaním, jež na čtení přímo navazuje. Žáci ihned od počátku zahájení školní docházky uvolňují svaly ruky: na velký arch papíru kreslí ovály, kruhy, horní a dolní zátrhy, různé druhy čar atd. Tyto tvary provádí švihem. Postupně se psací plocha zmenšuje a nutí tak žáky k přesnějším pohybům ruky a zápěstí – tzv. tahům. Nácvik psaní jednotlivých tvarů probíhá hravou formou, například s využitím hodin výtvarné výchovy (z jednoduchých oválek může vzniknout ovečka, ze spirál zase vlasy andělíčka atd.).

³SICHINGEROVÁ, Lucie. *VIDEO: Při hodině čtení prvňáci spíš zpívají, učí se metodou Sfumato* [online]. 16. září 2014 [cit. 2019-07-27]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/plzen/zpravy/nova-metoda-vyuka-cteni-prvni-trida-sfumato.A140915_131244_plzen-zpravy_pp

S vlastním psaním se začíná okolo období Vánoc. Děti se učí psát všechny čtyři tvary písmen najednou a pro nácvik používají písanky vytvořené speciálně pro tuto metodu. Od začátku je vyžadován správný sklon písma. Sama autorka dokonce doporučuje vést žáky zprvu ke sklonu až přehnanému. S tím mohou mít problém například leváci, kteří budou mít tendenci psát tzv. drápovitě, aby dodrželi správný sklon. Nicméně Mária Navrátilová tvrdí, že pokud je žákovi jeho úchop psacího náčiní a celkový způsob psaní přirozený, není potřeba jej násilím měnit.

Při psaní se využívá tzv. techniky „zatlač a povol“, jež napomáhá ke koordinaci ruky. Projevuje se stínováním, proto se jí také říká technika „světla a stínu“. Díky této technice se žáci naučí uvolňovat ruku i během psaní a pochopí, co to znamená, když učitel řekne „Netlač na pero.“

V abecedě se také nachází mnoho tvarově podobných písmen. Aby se dětem písmena příliš nepletla, seznamují se s nimi v zcela jiném pořadí, než jak je tomu v ostatních metodách. Také si pomáhají konkrétními představami: u písmene velkého psacího „S“ si nakreslí hada, zatímco u velkého psacího „L“ loďku.

Kontrola napsaného probíhá tak, že si žáci přečtou (zpočátku mohou i nahlas) jimi napsaný text tak, jak jsou zvyklí – splývavě. Splývavé čtení znamená, že žák načítá očima další písmeno a drží čtenou hlásku do té doby, než písmeno rozluští a vázaně přidá k předchozímu. Při kontrole je kladen důraz především na délku samohlásek.

Metoda globální a výuka psaní

Autorem globální metody čtení a psaní, která se v současnosti řadí k metodám alternativním, je český pedagog Václav Příhoda. Princip této metody popisuje ve své publikaci Fasnerová (2018): „*Globální metoda vychází z celku (z věty nebo slova) a zachovává ho tak dlouho, dokud žák sám vlastním vývojem nedojde k analýze. Žáci se stálým opakováním mají zapamatovat obrazy tištěného písma, takže mohou porozumět textu, aniž by znali písmena.*“

Co se výuky psaní týče, má být jednoduchá, srozumitelná, pro žáky smysluplná. Písmo zase slouží jako prostředek pro vyjádření myšlenek a podporuje myšlenkový vývoj žáků. Děti jsou již od prvního ročníku vedeny k vlastnímu rukopisu, který vystihuje jejich individualitu, nicméně i přesto je stále kladen důraz na řádnou úpravu písemného projevu (Korejs a Novák, 1941, in Wildová, 2002).

Nácvik psaní globální metodou je rozdělen na dvě části, na období přípravy a období vlastního psaní.

Obdobím přípravy je myšleno 1. pololetí prvního ročníku. Náplní této fáze je především procvičování paží a rukou, črtání křídou či hrudkou a psaní tzv. určených tvarů. Žáci se tak učí

správně používat psací náčiní a dochází také k upevňování dalších psacích návyků. Korejs a Novák (in Wildová, 2002) mimo jiné zdůrazňují užívání vhodné motivace, proto se nácvik psaní prolíná i do dalších předmětů jako je například tělesná a hudební výchova či prvouka.

Ve druhém pololetí dochází k psaní celých slov a krátkých vět. Nejprve učitel volí taková slova, která dítě zná již z četby, především podstatná jména, jež jsou pro něj nejsnadněji pochopitelná. Žáci zkouší psát vybraná slova jako celek, nerozkládají je na jednotlivá písmena. Učí se psát pomocí metody pokus – omyl. Postupně se tak děti dostávají od jednopísmenných slov k jednoduchým větám a slovesným celkům. Je také nutné, aby se cvičená slova opakovala s vysokou frekvencí. Tím totiž dochází k jejich lepšímu zapamatování a procvičení (Korejs a Novák, 1941, in Wildová, 2002).

Fasnerová (2018) doplňuje, že kromě běžných škol se globální metoda osvědčila také ve školách pro žáky se zdravotním znevýhodněním.

Většinou si sám učitel může zvolit, kterou metodu bude ve své výuce používat. Může tak učinit na základě svých zkušeností či určitých sympatií k té či oné metodě. Začínající učitel se však ve většině případů podvolí systému školy a metodě, kterou škola využívá. To ovšem neznamená, že by učitel měl celý svůj pracovní život vyučovat pouze tou jedinou metodou, ba naopak. Někdy se dokonce doporučuje užívanou metodu změnit, jelikož se tím může předejít syndromu vyhoření, ke kterému v učitelské praxi někdy dochází (Fasnerová, 2018).

Také může dojít k situaci, že učitel bude přímo nucen svou metodu změnit. Jak uvádí Fasnerová (2018, str. 158): „*Většina žáků se přizpůsobí systému vzdělávání ve škole, ale některým takový plošný přístup nevyhovuje. Proto by učitelé měli hledat všechny možnosti, jak tyto dovednosti své žáky naučit.*“ Je tedy dobré, pokud má učitel přehled i o dalších metodách, aby mohl v případě nutnosti aplikovat postup převzatý právě z jiné metody.

I když v současném vzdělávání existuje metod prvopočátečního čtení a psaní hned několik, všechny si kladou stejný cíl – naučit žáky číst a psát nejen správnou technikou, ale zároveň u nich vypěstovat kladný vztah k oběma těmto činnostem.

5 PÍSEMNÉ PŘEDLOHY PRO NÁCVIK POČÁTEČNÍHO PSANÍ

V 15. století byl vynalezen knihtisk. Aby mu mohlo ručně psané písmo konkurovat, muselo se zrychlit. Díky tomuto zrychlení došlo ke zjednodušení písma, které se projevilo dvěma způsoby: písmo se postupně naklánělo ve směru řádků a jednotlivá písmena se začala spojovat. To byl základ vzniku kurzivního, běžného písma, které předcházelo současnému rukopisnému psaní (Mlčáková, 2009).

Latinka (latinské písmo) tak, jak ji známe, se na našich školách objevuje od roku 1849. O její zavedení se zasloužil autor jazykových učebnic František Jan Tomsa. Koncem 19. století bylo v mnoha zemích, včetně té naší, zavedeno stojaté písmo. Hygienikové se totiž domnívali, že nakloněné písmo je nepřijatelné a že jediné možné písmo je písmo stojaté. Výsledky šestiletého testování však tuto domněnku vyvrátily. Dokonce bylo zjištěno, že nakloněné písmo je rychlejší nežli písmo stojaté, a proto bylo do českých škol navraceno. V roce 1933 byly zavedeny jednotné tvary psací latinky a číslic (Penc, 1968). Další aktualizace této předlohy proběhly v letech 1954, 1967 a poslední v roce 1991 (Fasnerová, 2018).

Od roku 2012 (v pilotním režimu od roku 2010) je kromě klasické předlohy jednotažného lineárního písma (příloha 1) k dispozici další předloha známá pod názvem Comenia Script (příloha 3). Jedná se o nevázanou (nespojitou) formu psacího písma. Autorkou je grafička Radana Lencová. Na vzniku písma se podíleli také designéři František Štorm a Tomáš Brousil (Fasnerová, 2018).

5.1 Jednotažné lineární písmo

Fasnerová (2018, str. 37) vysvětluje princip psaní založený na předloze jednotažného lineárního písma takto: *„Jednotlivé grafémy jsou opisovány podle normalizované formy, tj. posléze jsou vratnými tahy a spojovacími oblouky spojovány ve slova, která tvoří věty a následně větné celky.“*

Tvary jednotlivých písmen a číslic jednotažného lineárního písma se dají rozložit na několik částí – tvarových prvků (příloha 2). Na základě těchto prvků se písmena dělí do tvarových skupin.

5.1.1 Tvarové prvky písmen a číslic

Podle Pence (1968) je písmo jakousi stopou vytvořenou krouživým pohybem ruky. Podle toho, jak přesně je tento krouživý pohyb prováděn, vznikají konkrétní tvarové prvky. Pokud bychom

kroužili do všech stran stejně, jedná se o *kružnici*. Ovšem napsat pravidelnou kružnici pouhou rukou je téměř nemožné. Jak uvádí Penc (1968), náš pohyb je ovlivňován gravitací, která zapříčiňuje, že se nám snáze pohybuje rukou k tělu nežli od těla, tudíž dochází k protažení kružnice a ke vzniku *oválů*. Podle směru kroužení dělíme ovály na pravotočivé a levotočivé.

Pohybujeme-li rukou píšící ovály ve směru řádku zleva doprava, ovály se rozvinují a vznikají *kličky* – z pravotočivých oválů vznikají dolní kličky, z levotočivých zase horní. Zrychlujeme-li tento pohyb, kličky se začnou zužovat, až oba jejich protisměrné tahy splynou v jeden a dojde tak ke vzniku *krycího* neboli *vratného tahu*. Na konci tohoto tvaru se ruka na okamžik zastaví, aby změnila směr pohybu ve směr opačný. Pokud nahradíme dolní kličky vratnými tahy, vzniknou *horní oblouky* – *arkády*. Nahrazením horních kliček vratnými tahy vzniknou *dolní oblouky* – *girlandy*.

Natočíme-li papír do správné psací polohy, změní se sklon psaní a dojde tak ke změně tvaru těchto psacích prvků. Ze stojatých oválů se stanou ovály skloněné, z horních oblouků vzniknou *horní zátrhy* a z dolních oblouků zase *dolní zátrhy*. Spojením těchto dvou zátrhů vytvoříme *zátrh složený*.

Dalším z tvarových prvků písma je hadovka, která vzniká přechodem z jednoho oválu na druhý se změnou směru kroužení. Na stejném principu je založena vlnovka, která je ležatá. Písmeno „s“ je tvořeno *srdcovkou*, kterou však považujeme za hadovku. Kromě oblouků horních a dolních, rozeznáváme také *oblouky levé* – vypouklé doleva, *oblouky pravé* – vypouklé doprava a *dvojoblouky* (např. „E“, „B“...), které vznikají spojením dvou oblouků. Některá velká písmena („C“, „T“...) začínají *závitem*, jiná závitěm zase končí („P“, „D“, „S“...).

Ke změně směru pohybu píšící ruky či ke spojení jednotlivých prvků písma používáme *obraty*. Obraty dělíme do tří skupin – *obloučkové* (horní části horních zátrhů, dolní části dolních zátrhů...), *kličkové* (všechny horní a dolní kličky, připojení vlnovek k hadovce u písmene „Z“...) a *ostré* (horní části u písmen „i“, „u“, „t“, „s“, „j“...).

V českém jazyce se běžně vyskytují také diakritická znaménka – *háčky* a *čáry*. Háček je vlastně malý dolní zátrh a vyskytuje se jednak volně nad písmeny („č“, „d“, „f“, „ě“, „ň“...), jednak spojen s písmeny („b“, „f“, „F“, „o“, „r“, „v“...). Čáry užíváme svislé, vodorovné a šikmé.

Uvedené členění vychází z Pencovy *Metodiky psaní* (1968, str. 24-27).

5.1.2 Tvarové skupiny písmen a číslic

Podle prvků, ze kterých je písmeno složeno, se řadí do jedné z tvarových skupin. Uvnitř každé z těchto skupin jsou písmena uspořádána podle obtížnosti, od nejlehčího k nejtěžšímu.

Původní Pencovo (1968) dělení do jedenácti tvarových skupin lze zkrátit na deset. Toto novější dělení je uvedeno v dokumentu Vzdělávací program Základní škola schváleným MŠMT ČR z roku 1996 (Vzdělávací program Základní škola, 1996, str. 45):

1. skupina: písmena obsahující horní kličku
(l, e, é, ě, b, f, h, k, d, d', t, t', číslice 1, 4, 7)
2. skupina: písmena s horním, dolním zátrhem či složeným zátrhem
(U, u, ú, ů, í, í, r, ř, N, n, M, m, V, v, y, ý, (W, w, Y))
3. skupina: písmena s levým obloukem
(C, c, Č, č, Ch, ch, E, číslice 6)
4. skupina: písmena tvořena uzavřeným oválem
(O, Ó, o, ó, A, a, á, d, d', G, g, číslice 0, 9 (Q, q))
5. skupina: písmena s dolní kličkou
(j, p, G, g, y, ý, (Q, Q))
6. skupina: případy obsahující pravý oblouk a zvláštní případy hadovek
(I, J, H, K, (X, x), číslice 8, 4)
7. skupina: písmena tvořena pomocí svislé hadovky, hadovky s připojením pravého či levého oblouku, vlnovky se závitěm či pomocí překřížení hadovek jako u číslice 8
(P, B, R, Ř, T, Ť, F, číslice 3, 5, 8)
8. skupina: písmena s hadovkou s připojením jednoho z dalších stejně výrazných prvků, písmeno „s“ pro svou srdcovku
(S, s, Š, š, L, D, Z, z, Ž, ž, číslice 2)
9. skupina: římská písmena
(I, V, X, L, C, D, M)
10. skupina: interpunkční a matematická znaménka
(. : , ; , ! ? - = x ())

Protože se písmena často skládají hned z několika prvků, může se jedno písmeno objevit ve více skupinách.

5.1.3 Znaký písma

Současné rozdělení znaků písma vychází z členění, které popsal Penc (1968, str. 34):
„Podstatné znaky písma jsou dvojího druhu; jednak kvalitativní, které určují jakost písma,

jednak kvantitativní, určující rychlost psaní. A všechny tyto znaky jsou vymezeny tak, aby napomáhaly čitelnosti, hbitosti a úhlednosti písma.“

A. Kvalitativní znaky písma

Jak již napovídá název, tyto znaky jsou zodpovědné za kvalitu písma a jeho vzhled. Dodržujeme-li tyto znaky, je naše písmo čitelné a úhledné.

Ke kvalitativním znakům patří:

- a) tvar písmen (tvaropis)
- b) velikost písma
- c) úměrnost a stejnoměrnost velikosti písma
- d) jednotažnost a vazebnost písma
- e) sklon písma
- f) hustota a rytmižace písma
- g) úprava písemností

Tvar písmen

Podle Pence (1968) je tvar písmene tím nejvýznamnějším znakem, jelikož na něm závisí čitelnost a celková úhlednost písma. Nicméně v současné době se již nevyžaduje dokonalé napodobení předepsaného tvaru, ale jak uvádí Křivánek a Wildová (1998), i v různých písmenkách se objevují drobné tvarové odchylky, které ale čitelnost jednotlivých písmen nijak neovlivňují. Největší odlišení se týká písmene „z“, které je od roku 1991 možné zapisovat dvojím způsobem (jiný tvar nabízejí písmanky ALTER). Postupem času také dochází ke zjednodušování tvarů písmen. Jak popisují Křivánek a Wildová (1998), písmena se zeštíhlují. Týká se to především písmen, jejichž součástí je ovál („a“, „o“...), a písmen složených z opakujících se prvků („m“, „u“...).

Velikost písmen

Penc (1968, str. 36) vysvětluje velikost písma jako *„kolmou vzdálenost krajních bodů písmen od základní linky nebo od myšlené základny řádků na nelinkovaném papíře.“* Velikost písma se však v průběhu nácviu psaní mění. Začínající písaři píší větší tvary nežli písaři zkušenější. Penc (1968) také popisuje průměrnou výšku písmen v jednotlivých ročnících, kdy v 1. třídě žáci píší písmena o velikosti 6-5 mm a žáci 4. třídy mohou svá písmena zmenšit až na pouhé 3 mm. K dodržení doporučené výšky písmen pomáhají začínajícím písařům tzv. pomocné linky. Pokud si však nějaké dítě stále není svým písemným projevem jisté, může mu učitel tyto linky předepisovat i ve druhém či třetím ročníku (Fasnerová, 2018).

Protože ne všechna písmena jsou stejně velká, rozdělujeme je do čtyř skupin:

- písmena střední výšky: *a, á, c, č, e, é, i, í, m, n, ň, o, ó, r, ř, s, š, u, ů, ú, v, x, z, ž*
- písmena s horní délkou: *b, d, d', h, ch, k, l, t, t'*, většina písmen velké abecedy
- písmena s dolní délkou: *g, j, p, q, y, ý*
- písmena dlouhá s horní i dolní délkou: *G, J, f, Q, Y*

Úměrnost a stejnoměrnost velikosti písma

Podle Pence (1968, str. 38) je úměrnost velikosti písma „výškový poměr mezi písmeny střední výšky a ostatními písmeny (s horní a dolní délkou a písmeny dlouhými), tzn., že poměr střední výšky písmen k horní a dolní délce je přibližně 1:1:1.“ Zvláště u začínajících písařů se může objevovat prodlužování horních a dolních kliček, které ale mohou zhoršit čitelnost a brzdit hbité psaní (Mlčáková, 2009).

Stejnoměrnost je Křivánkem a Wildovou (1998, str. 73) definována jako „*dodržování stejné výšky písmen stejného druhu.*“ Aby děti tuto výšku udržely, předepisují se do písanek (na začátek a někdy i na konec řádku) vzorová písmena a jednotlivé řádky jsou doplněny pomocnou liniaturou.

Jednotažnost a vazebnost písma

Jednotažnost podle Mlčákové (2009, str. 26) znamená „*možnost napsat písmeno jedním tahem.*“ Vazebností se zase myslí spojení jednotlivých písmen do slov, aniž by došlo k přerušení psacího pohybu (Penc, 1968). Většina písmen z malé i velké abecedy lze jedním tahem zapsat. Výjimku tvoří písmeno malé „x“, které se zapisuje dvěma tahy, dále velká písmena „K“, „T“, „X“ zapisující se rovněž dvěma tahy a písmeno „F“ se třemi tahy. Jednotažně také nelze napsat písmena s diakritickými znaménky. Dlouholetá praxe radí diakritická znaménka doplnit až po napsání celého slova, což žáky vede nejen ke kontrole vlastního zápisu, ale také k vytvoření návyku rytmického psaní. Toto však neplatí u dětí s dysortografickými obtížemi, kterým je naopak doporučeno psát diakritická znaménka ihned po dopsání určitého písmene (Křivánek a Wildová, 1998). V této problematice ještě Křivánek a Wildová (1998, str. 73) doporučují individuální přístup především v 1. ročníku a dodávají: „*Pokud žák nezvládá psát jednotažně, nepřeceňujeme tento požadavek za cenu ztráty motivace a spíše se snažíme zvýšit pohyblivost píšící ruky po psací ploše vhodně zvolenými uvolňovacími cviky.*“

Sklon písma

Sklon písma je, jak uvádí Penc (1968, str. 43), „úhel, který svírá osa písmene s linkou nebo s myšlenou linkou na nelinkovaném papíře.“ Za ideální sklon se považuje 75°. Velikost úhlu však může být různá, záleží totiž na natočení papíru.

Podle výsledného sklonu poté rozdělujeme několik druhů písma (Fasnerová, 2018, str. 42):

- *stojaté písmo – sklon 90°*
- *ležaté písmo – sklon menší než 60°*
- *převrácené písmo – sklon větší než 90°*
- *vějířovité písmo – osy písmen směřují ke stejnému bodu.*

Pokud jednotlivá písmena uzavírají s linkou stejný úhel, mluvíme o jednotném sklonu. Opakem je písmo rozvrácené, kdy každé písmeno je skloněno pod jiným úhlem (např. vějířovité písmo). Ve školské praxi vyžadujeme jednotný sklon písma v rozmezí 60°-90°. Problémem může být písmo leváků, které bývá stojaté, ba i zvrácené. Kříšťanová (1998) ve své publikaci dokonce prvostupňové učitele vybízí k toleranci sklonu doleva u levorukých dětí. Písmo s takovým sklonem totiž nemá narušenou čitelnost o nic více než písmo se sklonem doporučeným. Samotné naklonění písma pak ovlivňuje i jeho tvar. Písmena stojatá mívají tvar více kulatý, kdežto písmena ležatá bývají štíhlejších tvarů (Penc, 1968; Fasnerová, 2018).

Nežádoucí sklon písma může být způsoben vnějšími či vnitřními příčinami. Mezi vnější příčiny patří zejména špatné hygienické návyky při psaní, nevhodné rozměry lavice a nevyhovující psací potřeby. Tyto příčiny je možné odstranit. Vnitřní příčiny jsou však zjištělné jen těžko, proto se velmi špatně odstraňují. K takovým příčinám můžeme zařadit například problémy s fyziologií ruky, ve zraku nebo v pohybovém centru kůry mozkové (Penc, 1968). Fasnerová (2018) k vnitřním příčinám ještě dodává různé druhy psychóz a neuróz.

Hustota a rytmizace písma

Hustotou písma se rozumí mezery mezi jednotlivými písmeny ve slově, mezi slovy v řádku a také mezi řádky v odstavcích. Pokud jsou tyto rozestupy pravidelné a celý text působí estetickým dojmem, mluvíme o rytmizaci písma (Mlčáková, 2009).

Jestliže si žáci nejsou jisti velikostí mezer mezi jednotlivými slovy na řádku, doporučuje Penc (1968) vkládat mezi ně písmeno „n“. Zpočátku nahrazují mezeru písmenem „n“ bez přerušování psacího pohybu, poté, když začínají nabývat na jistotě, mohou jednotlivá slova oddělovat mezerou přiměřené velikosti.

Vzdálenost mezi řádky je většinou dána předtištěnými linkami v sešitech, které jsou přizpůsobeny velikosti písma v určitém ročníku. Pokud však děti píšou na nelinkovaný papír a bez podložky, měly by dodržovat takovou vzdálenost, aby nedocházelo k zásahu klíček písma mezi sousedními řádky. V případě, že žáci nemají předepsané linky, je pro ně těžké dodržet správný sklon řádků. Proto Penc (1968) doporučuje cvičení pravidelného řádkování a rovného směru řádků pomocí rytmických cviků.

Úprava písemnosti

Úprava písemnosti je v podstatě celkový estetický dojem, který čtenář prožívá při čtení ručně psaného textu. Už na počátku výuky psaní učitelé vštěpují žákům určitá pravidla důležitá pro psaní textů (Penc, 1968). Fasnerová (2018, str. 43) doplňuje: „*Dbáme na čistotu v sešitech, při přepisování, gumování a přelepování řádků.*“ Fasnerová (2018) chápe rukopis jako jakousi reprezentaci pisatele, proto by se každý měl snažit o co nejúhlednější úpravu a dobrou čitelnost textu.

B. Kvantitativní znaky písma

Rychlost psaní

Vedle čitelnosti a úhlednosti je po žácích vyžadována také hbitost a rychlost při psaní. Touto rychlostí se chápe počet písmen napsaných za určitou časovou jednotku, většinou jednu minutu (Penc, 1968). Počet napsaných grafémů se v jednotlivých ročnících mění vlivem úrovně osvojení a automatizace tvarů písmen. Penc (1968, str. 53) ve své *Metodice* uvádí tabulku průměrné rychlosti psaní na konci školního roku v jednotlivých ročnících:

1. ročník – 10 písmen za minutu
2. ročník – 20 písmen za minutu
3. ročník – 32 písmen za minutu
4. ročník – 40 písmen za minutu
5. ročník – 45 písmen za minutu

Čísla, která uvádí Křivánek a Wildová (1998) se od Pencových lehce liší. Dle nich žáci na konci 1. ročníku napíší průměrně 10 písmen za minutu, ve 2. ročníku 20 písmen, ve 3. ročníku 30 písmen, ve 4. ročníku 40 písmen a v 5. ročníku 50 písmen.

Pokud porovnáme tyto údaje s údaji ze západních zemí, dojdeme ke zjištění, že naše hodnoty jsou poměrně nižší. Je tomu proto, že v našem jazyce se vyskytuje mnoho písmen s diakritickými znaménky, které psací pohyb zpomalují (Penc, 1968).

Penc (1968) také doporučuje postup, kterým by měl učitel měřit rychlost písma. Žáci se nejdříve naučí nějaký krátký text nazpaměť. Na určitý povel začnou tento text (formou autodiktátu) psát.

Píše zhruba dvě až tři minuty a psaní skončí opět na znamení učitele. Učitel poté počet všech písmen vydělí počtem minut a tím vypočítá průměrnou rychlost psaní žáka. Rozdíly mezi žáky bývají dosti značné.

Křivánek a Wildová (1998) dodávají, že rychlost písma ve většině případů nezjišťujeme v 1. ročníku, protože žáci se jednotlivým tvarům teprve učí a nemají je zautomatizované. Jestliže však chceme rychlost změřit, tak jen pro zábavu a formou hry.

5.2 Nevázané psací písmo

V současné době, kdy většina lidí upřednostňuje psaní na počítači, je vyvíjen tlak na rychlost a jednoduchost také v rukopisném projevu. Ručně psané písmo se již kolem nás nevyskytuje tolik jako dříve. Snad i proto lidé zapomínají tvary písmen, které se učili na prvním stupni ZŠ, a nahrazují je tvary písma tiskacího, se kterým se setkávají dennodenně.

Už i velká část žáků druhého stupně má tendenci svůj rukopis zjednodušovat. Důvodem může mimo jiné být i požadavek čitelnosti. Pokud dítě píše velmi rychle, může se stát, že některé tvary se dají přečíst jen stěží. Nepřečte je nejen okolí, ale ani žák sám. A jelikož se ze svých poznámek potřebuje také učit, nezbyvá mu nic jiného než svůj způsob písma změnit. Často tak začne používat tvary podobné tiskacímu písmu, nebo začne oba typy písma kombinovat.

Svůj podíl na zavedení výuky psaní nevázaným psacím písmem do našich škol mají také například školy ve Velké Británii, USA, Finsku nebo Dánsku, které používají velice podobný typ písma. Mnohdy se stává, že cizinec není schopen rukopis psaný jednotažným lineárním písmem přečíst, protože některé tvary v dané zemi vůbec neexistují (Krejčová, Bodnárová a kol., 2014).

Jako první nevázané psací písmo u nás bylo v roce 2012 schváleno Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (MŠMT ČR) písmo grafičky Radany Lencové Comenia Script. Materiály k výuce psaní písmem Comenia Script vydává nakladatelství Svět.

Další varianty nevázaného písma vydávají nakladatelství Nová škola, Fraus a Alter.

5.2.1 Comenia Script, nakladatelství Svět

„Návrh na psací písmo Comenia Script vznikl v letech 2002–2005 na VŠUP v Praze (ateliér písma a typografie) jako součást doktorského studia Radany Lencové.“ (Wildová, 2012 in Fasnerová, 2018) Průzkum probíhal v 7. třídě a ukázal, že tito žáci dávají přednost tiskacímu písmu před klasickým vázaným. Nicméně Fasnerová (2018) správně uvádí, že psát se neučí žáci 7. ročníku, ale děti v 1. třídě. Proto je nutné se ve výzkumu specializovat spíše na první stupeň ZŠ, i když podle Lencové se toto písmo mohou naučit psát i dospělí.

Comenia Script je písmem nejenom jednoduchým, moderním a současným, ale je vhodné svými tvary i pro leváky či dysgrafiky. Mimoto se počítá s procesem individualizace, kdy si každý žák bude moci písmo přizpůsobit svým potřebám. „*Písmo Comenia Script je navrženo tak, aby se jeho čitelný kód zachoval i při rychlém psaní, individuálním sklonu písma, tvarových obměnách několika písmen atd.*“⁴

Velká abeceda

Autorka se při volbě tvaru písmen velké abecedy inspirovala renesančním písmem, konkrétně Římskou kapitálou. Písmena jsou tvořena jednoduchými, geometrickými tahy a fungují jako samostatné celky, tudíž se s malými písmeny nijak nespojují (Fasnerová, 2018).

Písmena velké abecedy je možné rozdělit do pěti tvarových skupin. Záleží na prvcích, ze kterých jsou složeny: rovné tahy, šikmé tahy, rovné a šikmé tahy, kulaté tahy a rovné tahy s malým obloukem.

Malá abeceda

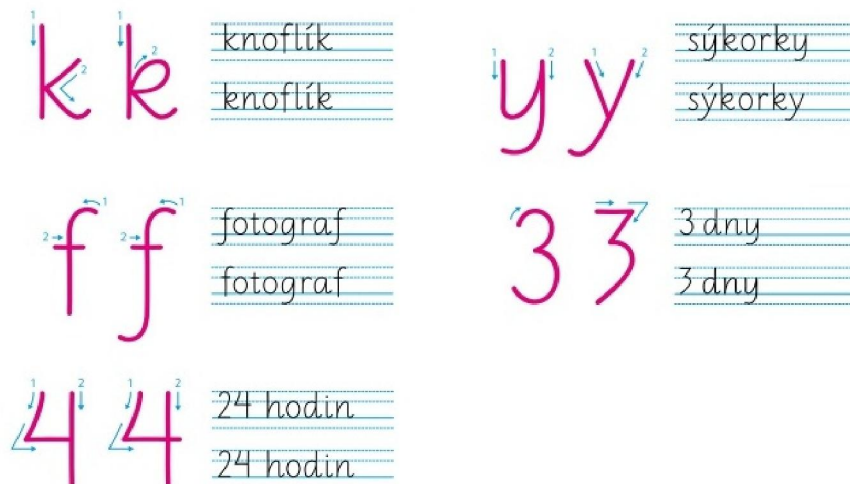
V případě vzniku tvarů písmen malé abecedy hrála roli nejenom základní kostra malé abecedy, ale také renesanční psací postup, jenž se vyznačuje dřívky bez smyček a přiřazováním písmen za sebe. Totiž ani při psaní malých písmen se jednotlivé znaky nenapojují, ale přiřazují. Šířka grafémů u předepsaných tvarů je pouze doporučená, tudíž si ji písař může upravit podle svého.⁵ Také zde se písmena rozdělují do určitých tvarových skupin: rovné tahy, šikmé tahy, kulaté tahy, obloukovité tahy, tahy se slzičkou a kombinované tahy.

V malé abecedě existují některá písmena („f“, „k“, „y“), která je možné napsat více způsoby. Žáci se v 1. ročníku seznámí pouze s jednou, jednodušší, variantou. S dalšími tvary se setkají až ve 2. ročníku. Poté si sami mohou vybrat, kterou variantu budou používat. Mohou také používat obě dvě. Dvě možnosti zápisu mají kromě zmíněných písmen i číslice 3 a 4.⁶

⁴*O písmu Comenia Script* [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo/comenia_script_pismo_text

⁵Tamtéž

⁶*Průvodce Comenia Scriptem* [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%932013.pdf

Obr. 1 Výběr tvarových variant

Zdroj⁷

Velikost a proporce písma

Největší rozdíl ve velikosti písmen klasického vázaného písma a písmem Comenia Script nastal bezesporu u písmen střední výšky, tj. malé abecedy. Ta byla zvětšena z původních 6 mm na 8 mm, což by mělo umožnit větší čitelnost písma. Horní a spodní linie mají stejnou výšku – 5 mm.

Obr. 2 Porovnání velikosti jednotážného písma (vlevo) a písma Comenia Script (vpravo)

Zdroj⁸

Pro lepší orientaci v liniatuře slouží obrázek kytičky, který je umístěn na začátku řádku a který žákovi napovídá, kam až dosahuje psané písmeno. Malé písmeno dosáhne pouze na úroveň listů, velké písmeno až na květ a písmena, která se zapisují pod základní linii, sahají dolů, ke kořenům.

Ligatury a napojování písmen

Jelikož se jedná o nevázané písmo, písmena se úplně nespojují, ale přiřazují, jak je tomu u renesančních a humanistických písem. Toto přiřazování výrazně napomáhá čitelnosti písma,

⁷ Tamtéž.

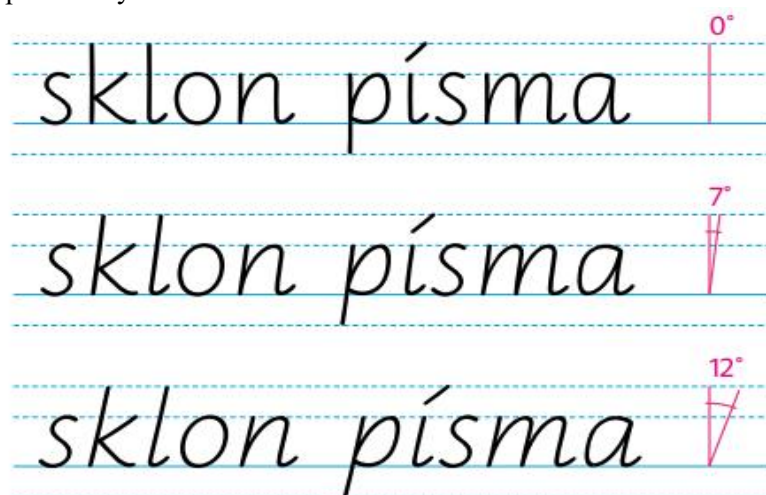
⁸ Tamtéž.

což dokazují také průzkumy a statistiky Radany Lencové.⁹ Vzhledem k tomu, že jednotlivá písmena se nespojují, ale přiřazují za sebe, píšeme diakritická znaménka ihned po dopsání určitého grafému.

Nicméně i v písmu Comenia Script můžeme najít některá praktická napojení, která vznikají přirozeným pohybem ruky. Těmito napojeními vznikají tzv. ligatury, jež zrychlují psaní. Ligatury by však neměly být pro děti závazné, doporučují se pouze zručnějším pískařům. Spojování písmen velké a malé abecedy není možné. Velká písmena jsou izolovaná a malá se s nimi nijak nespojují.¹⁰

Sklon písma

Sklon písma není stanoven, ale pouze doporučen, aby byla zachována individualita písemného projevu a aby každý žák měl možnost si sklon přizpůsobit. Na počátku psaní je písmo co nejjednodušší, proto žáci v 1. třídě píší písmena beze sklonu. Sklon zkouší až ve 2. ročníku. Pokud ale některý žák začne písmo sklánět již v 1. třídě, nebráníme mu. Podmínkou však je, že sklon musí být pravidelný.

Obr. 3 Sklon písma

Zdroj¹¹

Mezery

Fasnerová (2018, str. 59) přidává ještě informace o mezerách: „*Také v této kategorii v podstatě panuje variabilita při používání mezer mezi jednotlivými písmeny. Lencová spoléhá na estetické cítění malých pískařů, kteří intuitivně nechávají menší mezery mezi písmeny ve slově a větší mezery mezi slovy ve větě.*“ S mezerami mezi slovy ve větě může žákům pomoci, pokud mezi ně napíší nějaký symbol (např. hvězdičku) nebo mezeru odměří pomocí prstu.

⁹Nejčastější dotazy [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z:

http://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_dotazy/comenia_script_dotazy_text

¹⁰O písmu Comenia Script [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z:

http://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo/comenia_script_pismo_text

¹¹Průvodce Comenia Scriptem [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z:

http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93short.pdf

Řezy písma Comenia Script

Písmo Comenia Script se vyskytuje ve čtyřech podobách, ale MŠMT ČR byla jako alternativa schválena pouze podoba *Comenia Script universal*, která obsahuje jednoduché volné dřívky a výběhové spojovací tahy.

Comenia Script **universal**

Obr. 4 Comenia Script universal

Zdroj¹²

Další variantou, kterou lze využít ve zvláštních případech, je varianta *Comenia Script B*. Jde o řez písma, který byl vytvořen především pro žáky s dysgrafickými obtížemi. Základní znaky písma jsou shodné jako u CS universal, ovšem chybí výběhové spojovací tahy.

Comenia Script **B**

Obr. 5 Comenia Script B

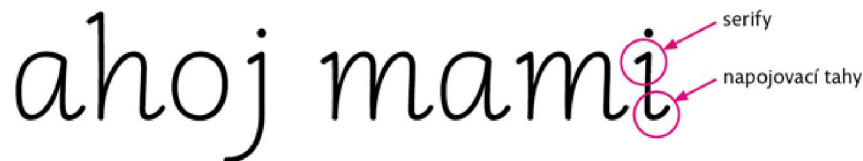
Zdroj¹³

Rozvinutější formou písma, jež má vypracované tahy také pro leváky, je varianta *Comenia Script A*, která může mít uplatnění, mimo běžnou písemnou komunikaci, také pro různá výtvarná vyjádření. V této podobě písma najdeme jednak výběhové spojovací tahy, jednak serify, které byly po pilotním ověřování z prvotní verze řezu Comenia Script universal odstraněny. Můžeme říci, že Comenia Script A je jakousi předpřípravou na "kaligrafickou formu".

¹²Ukázky písma *Comenia Script* [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%932013.pdf

¹³Tamtéž.

Comenia Script A

Obr. 6 Comenia Script A

Zdroj¹⁴

Pokud rozvineme předchozí variantu (např. použitím plochého seříznutého pera, zvýrazněním serif atd.), dopracujeme se ke *Comenia Script kaligrafické formě*. Rozhodně se nejedná o běžnou formu písma, je určena spíše nadšeným a zručným pískařům lze ji zařadit i do hodin výtvarné výchovy.¹⁵

Comenia Script kaligrafická forma

Obr. 7 Comenia Script kaligrafická forma

Zdroj¹⁶

Písmo Comenia Script je vůbec prvním nevázaným písmem v České republice, které bylo schváleno pro školskou praxi. V současné době je také nejrozšířenější variantou nespojitého písma používaného na českých školách. Nakladatelství Svět nabízí nespočet materiálů určených k výuce psaní právě tímto typem písma. Kromě písanek pro 1. – 3. ročník ZŠ jsou k dispozici pexesa, karty s písmeny a obrázky, nejrůznější plakáty, záložky a další doplňující pomůcky.

Podle výzkumů, které probíhaly na školách majících nevázané písmo zakomponované ve svém školním vzdělávacím programu, se ukázalo, že je toto písmo velmi oblíbené jak u učitelů, tak i u žáků. Nicméně i přesto velké množství odborníků a grafologů vyjádřilo písmu svůj nesouhlas. Comenia Script prý jemnou motoriku žáků rozvíjí nedostatečně. Tento názor však nebyl podložen žádným vědeckým důkazem (Krejčová, Bodnárová a kol, 2014). Také se mnoho dospělých, zvláště z řad rodičů, domnívalo, že pokud se děti budou učit psát právě písmem Comenia Script, nebudou umět přečíst text napsaný klasickou vázanou formou. Ovšem i tento problém vzala Radana Lencová v potaz: „*Při výuce psaní Comenia Scriptem se samozřejmě*

¹⁴Tamtéž.

¹⁵*O písmu Comenia Script* [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo/comenia_script_pismo_text

¹⁶*Ukázky písma Comenia Script* [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93%932013.pdf

*počítá i se čtením běžného psacího písma, ale až poté, co si žáci dobře osvojí psaní Comenia Scriptem. Při čtení běžného psacího písma by se také mělo postupovat individuálně s ohledem na schopnost žáka.*¹⁷

5.2.2 Písmo NNS Script, nakladatelství Nová škola¹⁸

Nakladatelství Nová škola vydává učební materiály „Píšeme nevázaným písmem“ od roku 2014, kdy obdrželo doložku MŠMT ČR.¹⁹ Soubor těchto materiálů je speciální v tom, že se jedná o jednotnou koncepci, která využívá jednotný grafický tvar písmen pro čtení i pro psaní, a nazývá ji metodou vzájemného posilování čtení a psaní.

Při metodě vzájemného posilování čtení a psaní žáci čtou a píší stejná písmena ve stejném tvaru, tedy učí se pouze dvě podoby písmene k jedné hlásce namísto čtyř. Ke každé straně Živé abecedy (příloha 5) a Slabikáře je přiřazena odpovídající strana Písanky (příloha 6). Výuka čtení a psaní je tak mnohem provázanější, žáci po přečtení písmene mohou rovnou přejít k nácviku jeho psaní. Touto návazností podporujeme čtení s porozuměním.

Veškeré materiály jsou psány zjednodušenou podobou bezpatkového tiskacího písma, a to ve fontech „NNS Script čtení“ a „NNS Script psaní“. Fonty jsou v podstatě totožné, rozdíl je však možné najít u písmen střední výšky. Zatímco u „NNS Scriptu psaní“ je ponechán poměr 2:1 (písmena malé abecedy dosahují do poloviny výšky písmen velké abecedy), „NNS Script čtení“ pracuje, z důvodu podpory zrakového vnímání, se zvětšením malých písmen.

Nácvik psaní písmen probíhá, stejně jako u předchozího Comenia Scriptu, beze sklonu. Ten je ponechán jejich individuálnímu rozvoji. Podobnost s Comenia Scriptem můžeme najít i v psaní mezer, se kterým žákům opět pomáhá vkládání prstu za napsanou slabiku či slovo. Výuka čtení klasického vázaného písma probíhá ve 2. ročníku.

5.2.3 Nevázané písmo Sassoon, nakladatelství Fraus

Sassoon (příloha 7) je nevázané písmo, které je ověřeno a úspěšně používáno ve Velké Británii. V České republice jej můžeme najít v písankách nakladatelství Fraus. Základní znaky písma Sassoon jsou totožné se znaky ostatních typů nevázaného písma: dřívky bez smyček, žádný sklon (ten žáci zkouší až ve 2. třídě), otevřenější forma, přiřazování písmen namísto spojování (tudíž se diakritická znaménka píší ihned po napsání písmene) atd. Také zde jsou písmena střední

¹⁷STRNAD, Zdeněk. Nikdo nesmí žáky přeučovat na psací písmo, říká Radana Lencová, autorka písma Comenia Script. *Reflex* [online]. 2013 [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/50129/nikdo-nesmi-zaky-preucovat-na-psaci-pismo-rika-radana-lencova-autorka-pisma-comenia-script.html?fb_comment_id=173531699470292_513850_%3Fmver_%3D1_%3Fmver_%3D2_%3Fmver_%3D2_%3Fmver_%3D2_%3Fmver_%3D1

¹⁸*Otázky a odpovědi* [online]. [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <http://www.pisemetiskacim.cz/otazky-a-odpovedi/>

¹⁹*Píšeme tiskacím písmem* [online]. [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <http://www.pisemetiskacim.cz/>

výšky zvětšena, což má podporovat dobrou čitelnost. Malá písmena tedy sahají do dvou třetin písmen velkých (Sklenářová, 2016).

Některá písmena a číslice je možné napsat více způsoby, například písmena „f“ a „k“ mají tři varianty napsání. Další možnosti zápisu mají ještě písmena „G“, „I“, „J“, „b“, „q“, „t“ a číslice 1, 4, 7, 9. Žáci se v 1. ročníku seznámí s nejjednodušším tvarem a ve 2. ročníku zkusí psát také ostatní varianty. Poté se sami rozhodnou, který způsob je jim bližší a který budou používat. Mohou samozřejmě používat všechny varianty. Problémem však může být sedmička psaná s přeškrtnutím, neboť existuje pouze v psaném písmu České a Slovenské republiky. V ostatních zemích by mohla být považována za neplatnou. Sklenářová (2016) ovšem doporučuje ze začátku tolerovat i sedmičky s přeškrtnutím.

Sklenářová, Ivicová a Beránková (2019) v *Příručce učitele* doporučují, jak postupovat při psaní diakritických znamének, a upozorňují na časté chyby. Diakritická znaménka žáci píší hned po napsání písmene. Při psaní tečky mají někteří žáci tendenci ji zvýraznit, proto místo ní udělají kolečko. Učitel by měl v tomto případě žákům vysvětlit, že takové zvýraznění není žádoucí. Stačí pouhé obtisknutí pera. U psaní čárky děti dávají pozor, aby se nedotýkala písmene, čímž by mohlo dojít k záměně písmen (např. á → d). Při psaní háčku je takový dotyk naopak povolen. Háček je umístěn ve střední výšce písmene, výjimku tvoří písmeno „t“, kdy je horní část háčku výše než písmeno. U písmen „d“ a „t“ má háček podobu prohnuté svislé čárky.

Co se týče mezer mezi slovy, je žákům opět doporučeno vkládání prstu mezi jednotlivá slova či proužek papíru široký 1 cm a dlouhý cca 10 cm. Nevázané písmo Sassoon respektuje, stejně jako Comenia Script, děti s šikovníjší levou rukou, proto má u některých písmen a číslic možnost tahů pro leváky (Sklenářová, 2016).

Kromě těchto písmen zmiňují Sklenářová, Ivicová a Beránková (2019) další skupinu písmen, tzv. písmena se zvláštnostmi, jejichž velikost není úplně standardní. Jedná se o písmena „Q“, „f“, „t“, „t“, a „d“. Ovšem i jiná písmena a číslice mohou žákům působit při psaní potíže. Autoři proto v příručce radí, jak s takovými písmeny pracovat a jak je psát. Pokud i přesto má dítě se psaním problémy, učitel mu připomene správný způsob a dohlíží, aby žák tímto postupem napsal písmeno třikrát správně (Sklenářová, Ivicová a Beránková, 2019).

V písankách se u nového písmene nachází prázdné pole. Do něj si děti mohou namalovat nebo napsat slovo, jež na uvedené písmeno začíná. Dojde tak k lepšímu uvědomění písmene a jeho propojení s hláskou. Jako se v písankách písma Comenia Script nachází na začátku řádku kytička, v písankách s písmem Sassoon najdeme obrázek papouška. Malé písmeno je stejně velké jako trup papouška s hlavičkou, velké písmeno dosáhne až na chocholku a písmena

dosahující pod základní linii budou na úrovni s ocasionálními pery. Papoušek je vždy černobílý, takže si žáci mohou vybarvit vždy tu část, která odpovídá výšce písmena (Sklenářová, 2014).

5.2.4 Nevázané písmo, nakladatelství Alter

Také nakladatelství Alter přišlo se sadou učebních materiálů sloužících k výuce psaní nevázaným typem písma, ovšem i přesto dbá na to, aby se žáci naučili číst také klasické psací písmo. V poznámkách pro práci s písankami pro nevázané písmo (nakladatelství Alter 2018) uvádí postup a doporučení při výuce psaní. Po celou 1. třídu je doporučeno používání obyčejné tužky. V případě nepovedeného tvaru je možné jej vygumovat a napsat znovu. Při seznamování s novým písmenem žákům pomáhají dva velké tvary, kterými je písmeno v písankách uvedeno (příloha 8). První z těchto velkých tvarů je určen k opakovanému obtahování pastelkami, druhý (vytečkovaný) tvar zase slouží k obtahování tužkou. Místo nasazení tužky je vyznačeno puntíkem a doporučený směr psaní je dán malými šipkami.

Nakladatelství Alter také zmiňuje čtyři znaky nevázaného písma: tahy, tvary, mezery a spojování.²⁰

Tahy

U tahů si všímáme přetahů a směru a počtu tahů. Směry a počty jsou pouze doporučené, nikoliv závazné (např. písmeno A je možné zapsat shora třemi tahy i zdola dvěma tahy). Nepovinné jsou také přetahy u písmen „E“, „R“, „P“, „D“, „B“, atd.

Tvary

V podstatě se opět jedná o tvarové varianty u jednotlivých písmen (M je možné psát s prostředním tahem až k lince či nad linku). Nevázané písmo nakladatelství Alter respektuje mnoho variant tvarů, důraz je kladen na zachování čitelnosti a celkové udržení přehlednosti. Za chybu lze považovat např. tvar, který je zcela nečitelný nebo je zaměnitelný s jiným písmenem. Pokud dítě není s napsaným písmenem spokojeno, může jej označit, případně se pokusit napsat jej znovu a lépe. Při kontrole a hodnocení se doporučuje nepřesné tvary opravovat pomocí obyčejné tužky. Učitel by se však měl spíše soustředit na to, co se dětem povedlo, oceňovat je a chválit.

²⁰Metodické poznámky: *Poznámky pro práci s PÍSANKAMI pro nevázané písmo* [online]. [cit. 2019-06-27]. Dostupné z: https://www.alter.cz/prilohy/metodicke_listy/Methodika_Nova_rada.pdf

Mezery

V písankách pomáhají přiměřenému umístování mezer mezi písmena puntíky, které ukazují místo nasazení tužky. Mezery jsou mezi slovy naznačeny šedými obdélníky. Při pozdějším procvičování psaní se opět doporučuje užití šířky prstu.

Spojování

Pokud žák má již dobře osvojené tvary písmen, jeho písmo se zrychlí a může dojít k automatickému spojování některých písmen. Také se může objevit sklon písma. Většinou se tak děje ve 2. či 3. ročníku. Sklon není přesně stanoven, považuje se za individuální projev písma.

Pokud se školy rozhodnou pro výuku psaní nevázaným typem písma, mají na výběr ze čtyř výše uvedených variant. Z jednotlivých popisů je patrné, že si jsou v mnohém podobné a liší se pouze v detailech. Nejvíce informací je k dispozici o písmu Comenia Script, které je zde proto popsáno nejpodrobněji.

6 KDY MŮŽE NEVÁZANÉ PÍSMO POMOCI

Psát by měl umět každý. A protože jsou mezi námi jedinci, kterým nácvik psaní činí nemalé potíže, má učitel k dispozici několik možností, které může využít, aby žákovi majícímu tyto problémy pomohl. Jednou z takových možností je právě použití nevázaného písma, které díky své jednoduchosti může nácvik psaní usnadnit. Je vhodné jej vyzkoušet například u leváků nebo u dysgrafiků.

6.1 Leváctví

Leváctví je projevem laterality. Zelinková (1994, str. 131) popisuje laterality jako „*přednostní užívání jednoho z párových orgánů, tj. asymetrii párových orgánů hybných (např. ruky, nohy) nebo smyslových (např. oko, ucho).*“ Laterality se může projevit ve tvaru orgánu nebo v jeho funkci. Mluvíme poté o lateralitě tvarové (např. pravá a levá polovina obličeje) nebo funkční (jeden z párových orgánů pracuje rychleji, lépe a kvalitněji).

Dalšími projevy laterality jsou praváctví a ambidextrie čili nevyhraněná laterality. Nutno dodat, že mezi těmito projevy neexistuje přesná hranice, ale že plynule přechází jeden do druhého (Zelinková, 1994). Podle toho, jak moc jedinec preferuje levou nebo pravou ruku, rozlišujeme vyhraněné leváctví, leváctví, nevyhraněné leváctví, ambidextrie, nevyhraněné praváctví, praváctví a vyhraněné praváctví (Zelinková, 2008).

Zda bude dovednější pravá či levá ruka záleží na mozku, konkrétně na dominanci jedné z jeho hemisfér. Dominantnější levou mozkovou hemisféru mívají praváci, zatímco dominantnější pravou mozkovou hemisféru zase leváci (Zelinková, 2008). Může se ovšem stát, že dítě má dominantnější pravou ruku a zároveň levé oko. Poté hovoříme o tzv. překřížené lateralitě. Opakem překřížené laterality je laterality souhlasná, kdy se všechny zručnější párové orgány nachází na jedné straně těla (Fasnerová, 2018).

Přestože je laterality vrozená, je možné ji v některých případech ovlivnit. Nevyhraněný levák či ambidextr může podlehnout tlaku pravoruké společnosti a bez větších obtíží se naučí ovládat svou pravou ruku. Vrozené laterality říkáme genotyp. Ta je dána dominantní mozkovou hemisférou. Konečný projev laterality poté nazýváme fenotyp (Blatný, Fabiánková, 1981; Zelinková, 1994).

Příčinou upřednostňování levé ruky nemusí být pouze vrozená laterality. Někdy se stane, že je jedinec k psaní levou rukou donucen z různých důvodů. Proto Zoche (2002) uvádí čtyři formy levorukosti: vrozená/genotypická levorukost, naučená/fenotypická levorukost, patologická levorukost a pseudolevorukost neboli nepravá levorukost.

Vrozená/genotypická levorukost

Do této skupiny patří lidé, kteří jsou leváky od narození. Počítáme mezi ně přecvičované i nepřecvičované leváky.

Naučená/fenotypická levorukost

Sovák (1971) pojmenovává tuto formu levorukosti jako leváctví z nutnosti. Dochází k němu, pokud „člověk přijde v důsledku úrazu nebo nemoci o pravou ruku, nebo je-li jeho mozek poškozen mozkovou mrtvicí či nádorem“ (Zoche, 2002, str. 58). Takový jedinec je poté vlivem zásahu zvenčí donucen přeučit se na levou ruku.

Patologická levorukost

Tato forma levorukosti je způsobena poškozením levé poloviny mozku, ke kterému došlo ještě před narozením. Funkci levé hemisféry tak musí zastoupit hemisféra pravá. Sovák (1971, str. 26) takového jedince popisuje jako „praváka přecvičeného na leváka, a to chorobným mozkovým procesem.“

Pseudolevorukost (nepravá levorukost)

Pseudolevorukost je velmi vzácná forma levorukosti. Jedná se o praváky přecvičené na leváky, přičemž důvody pro toto přecvičení vznikly většinou v dětství, například křečovitým sevřením pravé ruky při malování/psaní, kdy bylo dítěti doporučeno zkusit danou činnost vykonat levou rukou.

V současné době společnost považuje leváctví za zcela běžný jev. Ovšem nebylo tomu tak vždy. V minulém století byli levoručí jedinci považováni za méněcenné a docházelo k jejich přeučování. Pokud ovšem levákovi zakazujeme používat levou ruku a nutíme ho k používání pravice, zcela nevyhnutelně to má za následek vznik nejrůznějších problémů. Co se v takovém dítěti může odehrávat, podrobně popisuje Sovák (1971, str. 22): „*Přecvičovaný levák si musí zvykat na pravou ruku. Ta je vrozeně neobratná, proto jsou i její výkony méně obratné. Dítě má ve svých činnostech četné nezdary. Takové nezdary nejsou dobrým povzbuzením k další činnosti. Dítě odkládá hračky, odkládá i tužku a kreslicí náčiní a raději se stáhne do koutka. Těžce nese svou vlastní neobratnost. Vyvíjí se v něm záporný až nenávistný postoj ke všem takovým činnostem, které pro něho byly zdrojem nepříjemných pocitů i duševních úrazů.*“

Podle Fasnerové (2018) přeučovaný levák nejenže ztratí pozitivní motivaci k psaní a dalším aktivitám vyžadujícím činnost levé ruky, ale také se u něj mohou objevit potíže mající psychický ráz. Dítě může trpět různými neurózami, psychózami, úzkostmi, strachem ze školy atd. Křišťanová (1998) také zmiňuje vážný zásah do nervosvalové koordinace, který Healey (2002) vysvětluje jako jev, kdy je mozek donucen založit nová spojení. Taková spojení ovšem

nijak nepomáhají, spíše způsobují zmatek vedoucí k dalším problémům, jako jsou frustrace, zadržávání nebo koktání.

Naštěstí se dnes již na leváctví nahlíží jako na zcela běžný a přirozený jev a k násilnému přeučování leváků nedochází. Nicméně i přesto mají jedinci preferující pravou ruku nesčetné výhody. Stačí se rozhlédnout kolem sebe, kolik nástrojů, hraček a dalších předmětů vyžadují k obsluze především pravici. Vždyť i tak základní záležitost jako je podání ruky při zdravení či vítání si žádá použití ruky pravé.

Při vstupu dítěte do 1. třídy by jeho lateralita měla být již vyhraněna, mělo by být jasné, zda bude psát pravou nebo levou rukou. Pokud však dítě stále není rozhodnuto a při manuálních činnostech používá obě ruce, doporučuje se rodičům navštívit speciálního pedagoga, který provede diagnostiku laterality (Fasnerová, 2018).

Když je již zřejmé, zda bude pro žáka vhodnější ke psaní používat pravou či levou ruku, může jej učitel usadit na vhodné místo. Sedí-li totiž levák vedle praváka, měl by levák sedět na levé polovině lavice. V případě, že se ve třídě nachází více leváků, je dobré usadit je vedle sebe nebo za sebe. Budou se tak moci lépe orientovat v manuálních činnostech (Blatný, Fabiánková, 1981).

Správné usazení však leváka nezabaví všech strastí, které ho mohou během učení se psaní potkat. Náš způsob psaní je totiž zcela přizpůsoben pravoruké společnosti: směrem psaní, sklonem písma, tvarem jednotlivých písmen atp. Ovšem pokud se bude kantor žákovi – levákovi věnovat s náležitou péčí, může vznik takovýchto obtíží značně eliminovat.

U nás se metodice psaní levou rukou podrobně věnoval profesor Miloš Sovák. Ve své *Výchově leváků v rodině* (1971) uvádí konkrétní metodické pokyny, které levákům s nácvikem psaní pomohou. Radí, jak správně sedět, jaká má být poloha papíru, jak držet psací náčiní, jak má žák psát, aby viděl právě napsaný text nebo jak má učitel pracovat se zbytkem třídy.

Také v zahraničí se autoři zabývali leváctvím. Například americká neuroložka Jane M. Healey (2002) doporučuje umístit sešit k levé polovině těla a pootočit jej ve směru hodinových ručiček o dvacet až třicet stupňů, čímž by se měla levá ruka dostat pod řádek, do kterého se píše. Psací náčiní by měli leváci držet přibližně dva centimetry od konce, což jim umožní lépe vidět psaný text.

Nicméně i pokud se levák bude řídit všemi těmito doporučeními, může mu psaní činit mnohé potíže. Může za to směr psaní a tvary jednotlivých písmen. Psací pohyb totiž může vzniknout pomocí tahu, který je snazší, koordinovanější a jistější nebo tlaku, jenž je pro písáře náročnější (Vodička, 2008). Fasnerová (2018, str. 135) píše: „*Při podrobném rozboru jednotlivých písmen abecedy při psaní docházíme k závěru, že praváci při psaní dělají daleko větší množství pohybů*

tažných, tedy fyzicky pro ně snazších, a méně pohybu tlakem. Naopak leváci provádějí více pohybů tlakem a méně tahem, což je pro ně náročnější.“ Leváci se s těmito pohyby tlakem vyrovnávají různě. Vodička (2008) uvádí dvě možnosti, jak si jedinci píšící levou rukou mohou psaní zjednodušit.

První z nich je horní způsob psaní – tzv. drápovité držení. Dle Vodičkových výzkumů většina leváků ve věku 15–19 let používá právě tento postup. Dovoluje jim totiž využívat tažné pohyby, které jsou jednodušší. Navíc dobře vidí, co právě píše. Ve starších metodikách se však tento způsob psaní nedoporučuje. Sovák (1971) upozorňuje na zvyšující se nároky na rychlost psaní ve vyšších ročnících, kdy žáci píšící drápovitým způsobem nestačí tempu a zůstávají pozadu pod průměrem třídy. Křišťanová (1998) zase popisuje souvislost mezi horním způsobem psaní a nesprávným držením těla při psaní, které může ohrozit vývoj páteře. Odlišný názor mají například Vodička (2008) a Healey (2002).

Druhým způsobem, jakým si leváci mohou psaní zjednodušit, je změna sklonu písma. Ten je totiž uzpůsoben především písmu praváků, proto mnozí leváci píší stojatě, nebo dokonce zvráceně. Sovák (1971) uvádí, že některé země preferují písmo stojaté, proto není nutné po levorukých žácích vyžadovat sklon doprava. Křišťanová (1998) zase nabádá učitele k respektování mírného sklonu doleva. Snad možná i kvůli tomu, mnoho leváků dává přednost tiskacímu písmu, které je zpravidla beze sklonu a podle Healey (2002) nevyžaduje tak přesné pohyby zápěstí.

V problematice sklonu písma vychází levákům vstřícné nevázané písmo, které je beze sklonu. Navíc u některých tvarů velké i malé abecedy a u některých číslic je možnost speciálních tahů pro leváky (příloha 4), které směřují zprava doleva. Vodička (2008, str. 39) se k těmto variantám tahů vyjadřuje takto: *„Byly vytvořeny varianty pro leváky, kde jsou kombinovány tahy pro praváky s některými tahy vhodnějšími pro leváky, především s tahy vodorovnými vedenými zprava doleva. Bohužel, tato konstrukce písma ulehčí levákům jen malou část stopy, obtíže vztahu tahu – tlaku uspokojivě neřeší.“*

V poslední době se leváctví věnovala spousta odborníků, vzniklo velké množství knih a je zřejmé, že celá problematika ušla velký kus cesty. Nyní si pravoruká společnost zcela uvědomuje, že leváctví není nic neobvyklého a leváky považuje za rovnocenné.

Také stále více předmětů vzniká ve variantách pro levoruké. To je důležité především ve školství, kdy má levoruký žák možnost použít nůžky pro leváky, pravítka s opačným číslováním, speciálně upravená psací náčiní atd. Díky tomu všemu má žák preferující levou ruku stejné možnosti jako pravák.

Nicméně i přes tento velký posun je převaha pravorukého prostředí značná a leváci jsou nuceni se v určitých záležitostech přizpůsobit či najít jiné způsoby řešení.

6.2 Dysgrafie

Dysgrafie, také známa jako porucha psaní, je jednou ze specifických poruch učení, jež postihuje čitelnost, celkovou úpravu písemného projevu a také osvojování tvarů jednotlivých písmen (Zelinková, 1994).

Specifické poruchy učení (SPU) nebo také specifické vývojové poruchy učení (SVPU) jsou takové poruchy, které se projevují obtížemi v nabývání dovedností ve čtení, psaní, počítání a v nabývání komunikačních dovedností, přičemž se tyto problémy týkají dítěte průměrně nebo nadprůměrně inteligenčně disponovaného, pocházejícího z dostatečného sociokulturního prostředí, a tyto obtíže nejsou způsobeny didaktogenními chybami.

I když v současné době plně počítačů a chytrých telefonů neplní ručně psané písmo tak důležitou úlohu jako dříve, ve škole patří psaní spolu se čtením a počítáním mezi tři základní dovednosti, které si musí osvojit každý jedinec. Někomu jde tento proces osvojování lépe, někomu činí menší či větší obtíže. Pokud jsou obtíže takové, že brání čitelnosti textu, dítě s písmeny „bojuje“, plete si je, psaní mu trvá nepřiměřeně dlouho, je vhodné navštívit pedagogicko-psychologickou poradnu, může se jednat právě o dysgrafii.

Krejčová, Bodnárová a kol. (2014, str. 106) popisují písmo dysgrafiků jako: *„kostrbaté, nečitelné, slova jsou napsaná neúplně, jsou v nich vynechané hlásky, nebo jsou některá písmena zaměněná za jiná, celý proces psaní trvá dlouho, je pro dítě velmi náročný a únavný.“* S tím, že vlastní proces psaní dysgrafie neuvěřitelně vyčerpává, souhlasí také Mlčáková (2009), podle níž může dysgrafie někdy způsobit dysortografii neboli poruchu pravopisu. Žáci se soustředí na tvary písmen, a na kontrolu gramatických jevů již nemají dost energie. Čím delší cvičení žáci píší, tím více chybují.

Dysgrafii lze napravovat vhodným cvičením jemné i hrubé motoriky, dbaním na správném držení psacího náčiní a celkové dodržování hygieny při psaní, uvolněním svalů zápěstí a prstů před každým psaním, upřednostňováním ústního projevu, povolením psaní ob větu při diktátech a respektováním celkového pomalejšího tempa psaní.

Selikowitz (2000) uvádí jako nejobvyklejší příčiny dysgrafie pohybové potíže, především v oblasti hrubé a jemné motoriky a pohybové koordinace, a vadu vizuálního vnímání, zvláště zrakové paměti. Mezi další příčiny patří i nesprávné držení psacího náčiní, které u dysgrafiků bývá křečovitě. Všechny tyto obtíže se poté promítají do rukopisu. Žáci – dysgrafici často mění sklon v jednom slově nebo v jedné větě, nepamatují si tvary písmen, nedodržují výškové

poměry mezi jednotlivými písmeny a písmo bývá kolísavé, chvíli je nad linkou, chvíli pod linkou.

Co se psaní diakritických znamének týče, je těmto žákům doporučeno psát je ihned po napsání konkrétního písmene. V tom má určitou výhodu nevázané písmo, které takové psaní umožňuje. Krejčová, Bodnářová a kol. (2014) dokonce nevázané písmo doporučují jako jednu z možností, které mohou dětem s dysgrafií pomoci. Také další autoři se k této myšlence přidávají. Jucovičová, Žáčková (2008, str. 124–125) vysvětlují výhody takového písma takto: *„je jednodušší, tvary na sebe tolik nemusí navazovat, nemusí se přesně vykružovat. Proto po zácviku většinou dochází i ke zrychlení tempa psaní a v naprosté většině případů i k podstatnému zlepšení čitelnosti.“* Někdy děti samy změní své písmo a začnou používat tvary tiskací abecedy, které jsou jednodušší.

V krajních případech, kdy jsou problémy se psaním opravdu závažné, může být vhodné umožnit dítěti psaní na počítači. Podle Selikowitz (2000) právě díky psaní na počítači mohou děti získat lepší povědomí o pořádku písmen ve slovech.

Jelikož psaní se prolíná do všech předmětů, je důležité žáky neustále motivovat, povzbuzovat a chválit i za nejmenší pokroky. Dítě by se mělo do školy těšit a ne se jí bát. Veškerou práci však nemůže zastat pouze sám učitel. Rodiče by se samozřejmě měli také zapojit. Měli by rozvíjet motoriku dítěte, jeho pohybovou a zrakovou paměť, pravolevou orientaci atd. Existuje nepřeberné množství různých her a aktivit, které mohou rodičům, ale i učitelům v nápravě dysgrafie pomoci.

I když se kolem nespojitého písma objevilo mnoho pochybností a spousta lidí, z nichž někteří jsou také z řad grafologů a dalších odborníků, je stále proti němu, praxe ukázala, že existují případy, kdy může pomoci. Protože každé dítě si zaslouží zažít úspěch.

II. VÝZKUMNÁ ČÁST

7 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A PRACOVNÍ HYPOTÉZY

Výzkumná část práce se věnuje výuce elementárního psaní na 1. stupni ZŠ, konkrétně problematice vázaného a nevázaného písma.

Pomocí dotazníků zpracovaných v elektronické podobě jsem zjišťovala názory jak učitelů, tak i rodičů na výše zmíněné typy písma. Dotazníky jsem měla vypracované dva – jeden pro učitele (příloha 9), druhý pro rodiče (příloha 10).

Odkazy k elektronickým dotazníkům jsem rozeslala: do několika škol, svým spolužačkám, které se již pohybují ve školním prostředí, přátelům, jejichž děti v současné době navštěvují 1. stupeň ZŠ, a také jsem odkaz vložila na facebookové stránky určené učitelům a rodičům. Vždy jsem vysvětlila, čeho se výzkum týká, a ochotné respondenty jsem poprosila o vyplnění dotazníku.

Otázky jsou zvoleny tak, aby po jejich zodpovězení bylo zřejmé, zda učitel nebo rodič preferuje to či ono písmo a jaké důvody jej k tomu vedou.

Spíše než stanovení konkrétních hypotéz mě zajímalo, jak je nespojité písmo mezi učiteli přijato a jaké argumenty mají pro nebo proti tomuto typu písma. U rodičů mě zase zajímalo, zda o nevázaném písmu vůbec vědí, jaký na něj mají názor, popřípadě jaké výhody či nevýhody v něm nacházejí.

8 CHARAKTERISTIKA VYŠETŘOVANÉHO SOUBORU A PODMÍNKY VÝZKUMU

Výzkumu se zúčastnili učitelé 1. stupně ZŠ a rodiče, jejichž děti v současné době navštěvují 1. stupeň ZŠ. Respondenty jsem kontaktovala různým způsobem: oslovila jsem konkrétní základní školy, byly využity sociální sítě (Facebook) a k výsledkům jsem se dopracovala i prostřednictvím spolužaček a přátel, kteří mi v získávání informací pomohli.

Doporučený počet učitelů byl padesát, rodičů rovněž. Nakonec se mi podařilo vyplněný dotazník získat od 104 učitelů a 81 rodičů. Nicméně některé otázky nejsou zodpovězeny všemi respondenty, jelikož byly přidány později nebo nebyly označeny jako povinné.

Pro každou skupinu jsem měla připravený jiný dotazník. Ty mi pomohly učitele i rodiče rozdělit do dalších tří skupin. Učitelé byli rozděleni na pedagogy, kteří působí na škole a vyučují psaní nevázaným typem písma; pedagogy, kteří působí na škole a vyučují klasickým jednotazným písmem, a učitele, kteří pojem nespojitě písmo vůbec neznají. Rodiče byli zase rozděleni na rodiče, jejichž děti se učí psát nespojitě; rodiče, jejichž děti se učí psát vázaně, a rodiče, kteří o nevázané variantě písma ani nevědí.

Otázky v dotazníku jsou trojího druhu – uzavřené, otevřené a škálovité. Jsou formulovány tak, aby bylo z odpovědí možné vyvodit závěry týkající se přijmutí nevázaného písma ve společnosti učitelů a rodičů. Z dotazníku je možné dozvědět se, která varianta nevázaného písma je na našich školách rozšířena nejvíce, zda mají učitelé a rodiče spíše kladný či spíše záporný postoj k nespojitému písmu a jakými důvody mohou svá tvrzení podpořit. Na základě odpovědí v dotazníku pro učitele se můžeme pokusit ověřit vztah mezi délkou učitelské praxe a názorem na nevázané písmo.

9 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÝCH METOD

K výzkumu byla použita metoda standardizovaného dotazování, konkrétně písemného dotazování neboli dotazníku. Kohoutek²¹ (2010) k tomu poznamenává, že dotazník patří spolu s pozorováním a rozhovorem mezi nejčastější metody získávání dat. Jedná se v podstatě o psanou podobu řízeného rozhovoru.

Podle Linderové, Scholze a Munducha²² (2016) má však užití dotazníku namísto rozhovoru řadu výhod. Především časová, finanční a organizační náročnost je pro tazatele při použití metody dotazníku výrazně nižší než u rozhovoru. Co se týče pocitu anonymity respondentů, je u dotazníku mnohem výraznější, což může zabránit potřebě zalíbit se tazateli a následnému zkreslení dat. Ovšem i dotazník má svá negativa. Například míru návratnosti, která může být někdy vskutku nízká. To může souviset se zájmem respondenta o výzkum, který při vyplňování dotazníku bývá nižší nežli u rozhovoru.

Aby tazatel předešel tomuto nezájmu ze strany respondentů, měl by si dát záležet na správné volbě otázek, na jejich formulaci a celkovém vzhledu dotazníku. Na začátku by neměl chybět úvod, ve kterém výzkumník, jak popisuje Linderová, Scholz a Munduch²³ (2016, str. 50): „*stručně představí sebe i problém, který zkoumá (případně zmíni cíl výzkumu), a zdvořile požádá respondenta o vyplnění dotazníku. Rovněž důrazně ujistí respondenta o anonymitě výzkumu a sdělí přibližnou časovou náročnost vyplnění dotazníku.*“

Hlavní část dotazníku je tvořena otázkami. Podle Linderové, Scholze a Munducha²⁴ (2016) by otázek nemělo být více než čtyřicet a jako ideální dobu vyplnění dotazníku uvádí přibližně deset minut. Aby byl dotazník zajímavější, je vhodné kombinovat několik typů otázek, což také pomůže udržet respondentovi jeho pozornost. Jednotlivé druhy otázek popisuje Kohoutek²⁵ (2010), podle nějž má tazatel na výběr z otázek uzavřených, otevřených a škálovitých.

Uzavřené otázky jsou takové otázky, kdy respondent vybírá jednu či více možností z předem daných odpovědí. Pokud je potřeba rozvítější odpovědi nebo odpovědi zaměřené na subjektivní názory respondenta, je vhodnější zvolit *otázku otevřenou*, která respondentovi klade jen minimální omezení. Je také dobré otevřenou otázku zvolit jako vysvětlení či upřesnění předchozí odpovědi na otázku uzavřenou. *Škálovité otázky* jsou tvořeny z předem připravené

²¹KOHOUTEK, Rudolf. *DOTAZNÍK jako průzkumná a výzkumná metoda* [online]. [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/dotaznik-jako-pruzkumna-metoda>

²²LINDEROVÁ, Ivica, a Michal SCHOLZ. *Úvod do metodiky výzkumu* [online]. 2016 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <http://www.vspj.cz/ISBN/Skripta%20-%20V%C5%A0PJ/%C3%9A%20do%20do%20metodiky%20v%C3%BDzkumu%20-%20Linderov%C3%A1%2C%20Scholz%2C%20Munduch.pdf>

²³Tamtéž.

²⁴Tamtéž.

²⁵KOHOUTEK, Rudolf. *DOTAZNÍK jako průzkumná a výzkumná metoda* [online]. [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/dotaznik-jako-pruzkumna-metoda>

škály/stupnice, do které respondent svou odpověď zaznamenává. Tato stupnice může mít různou podobu. Linderová, Scholz a Munduch²⁶ (2016, str. 52) uvádí: „*Škála může být vyjádřena slovně, číselně, obrázky nebo jejich kombinací.*“

Důležité je také pořadí jednotlivých otázek v dotazníku. Vojtíšek²⁷ (2012) doporučuje začínat otázkami snadnými a objektivními. Složitější a subjektivnější otázky je vhodné volit až v další části dotazníku. Linderová, Scholz a Munduch²⁸ (2016) doplňují, že přestože je dotazník anonymní, není vhodné klást respondentům otázky zaměřené na sexualitu, víru či politické vyznání. Také není vhodné, pokud tazatel podsouvá respondentům pomocí nevhodně formovaných otázek vlastní názor nebo pokud se pomocí jedné otázky ptá na více věcí.

V současné době je velmi oblíbené využití speciálních serverů, které umožňují sestavit online dotazník. Poté stačí příslušný odkaz poslat např. na e-mail či vložit jej na sociální síť. Pro respondenty tak může být pohodlnější jednotlivé odpovědi „naklikat“, nežli je vypisovat ručně.

Pro tento výzkum byl použit právě webový/online dotazník.

²⁶Tamtéž.

²⁷VOJTÍŠEK, Petr. *Výzkumné metody* [online]. 2012 [cit. 2019-08-08]. Dostupné z: http://skoly.praha.eu/files/=84121/Skripta+++V+%C3%BDzkumn+%C3%A9_metody.pdf

²⁸Tamtéž.

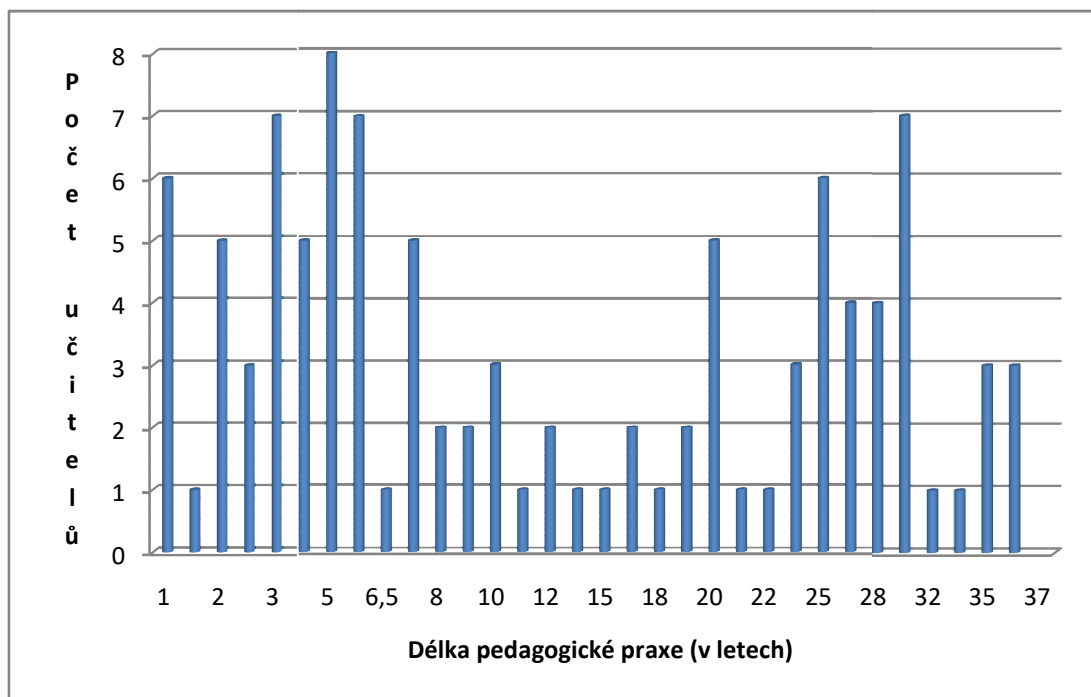
10 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ A JEJICH ZPRACOVÁNÍ

Vyhodnocením výsledků obou dotazníků vznikly čtyři skupiny respondentů: učitelé vázaného písma, učitelé využívající nevázané písmo, rodiče dětí píšících vázaným písmem a rodiče dětí píšících nevázaným typem písma.

V případě dotazníku určeného učitelům jsem se ještě před otázkou týkající se varianty vyučovaného písma zajímala, jaké je délka jejich pedagogické praxe. Z následných odpovědí tak bylo možné odvodit, zda délka praxe nějak souvisí s mírou přijetí nespojitého typu písma.

Výzkumu se zúčastnilo celkem 104 učitelů, jejichž délka praxe se pohybovala v rozmezí od 1 roku do 36 let. Podrobnější členění ukazuje následující graf:

Graf 1 Počet učitelů a délka jejich pedagogické praxe

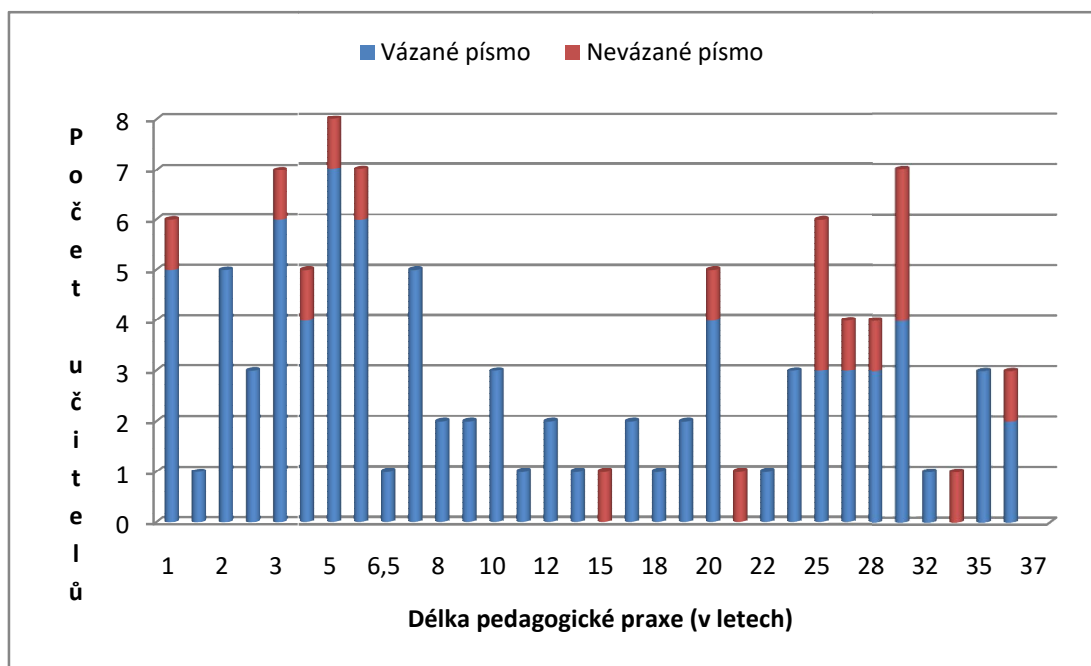

Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce učitelů, celkem 8, má pedagogickou praxi trvající 5 let. 7 učitelů odpovědělo, že délka jejich praxe činí 3, 6 a 30 let. Délku praxe 1,5, 6,5, 11, 14, 15, 18, 21, 22, 32 a 33 let uvedl pouze 1 učitel.

Jestliže *Graf 1* doplníme o zjištění, zda učitelé vyučují vázaným či nevázaným typem písma, vznikne *Graf 2*:

Graf 2 Poměr učitelů vyučujících vázaným/nevázaným typem písma vzhledem k délce jejich pedagogické praxe

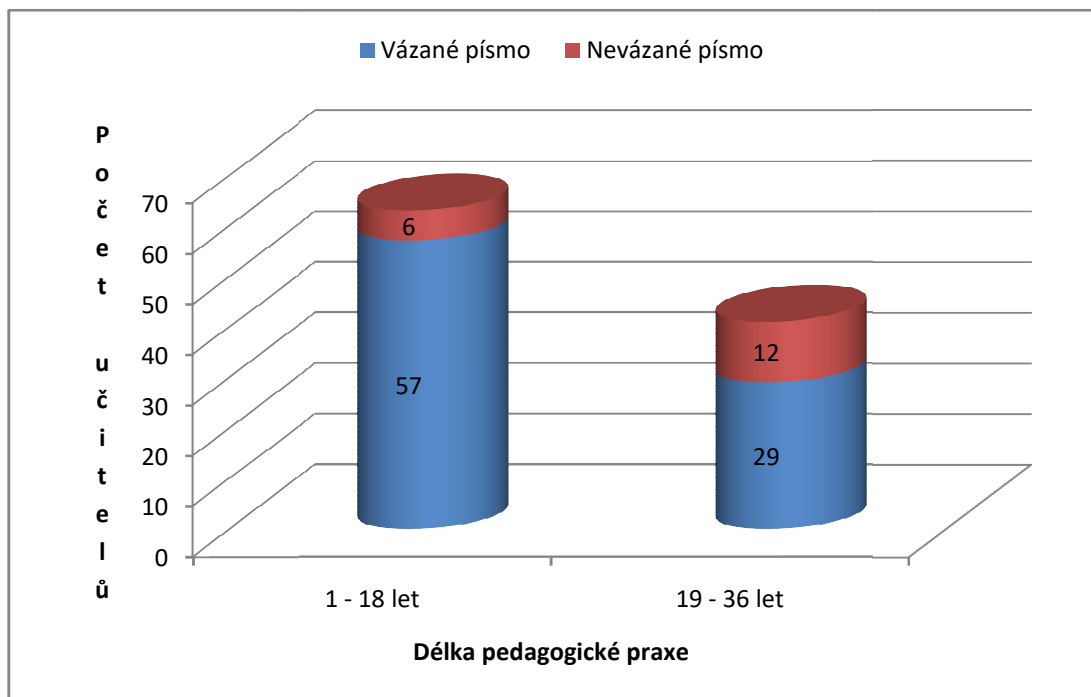

Zdroj: vlastní šetření

Pokud *Graf 2* rozdělíme podle délky praxe na dvě poloviny, tzn. na 1–18 let a 19–36 let, zjistíme, že vyučujících nespojitěho písma s praxí do 18 let je 6, zatímco těch s praxí delší než 18 let je 12. To může být způsobeno například tím, že mladí učitelé se teprve seznamují se školním prostředím a vlastní učitelskou praxí, což je zaměstnává natolik, že již nemají čas a energii, aby se zúčastnili praktického semináře, kterého je k výuce psaní písmem Comenia Script třeba.

Konkrétní srovnání obou skupin je patrné z dalšího grafu.

Graf 3 Poměr učitelů vyučujících vázaným/nevázaným typem písma vzhledem k délce jejich pedagogické praxe 2

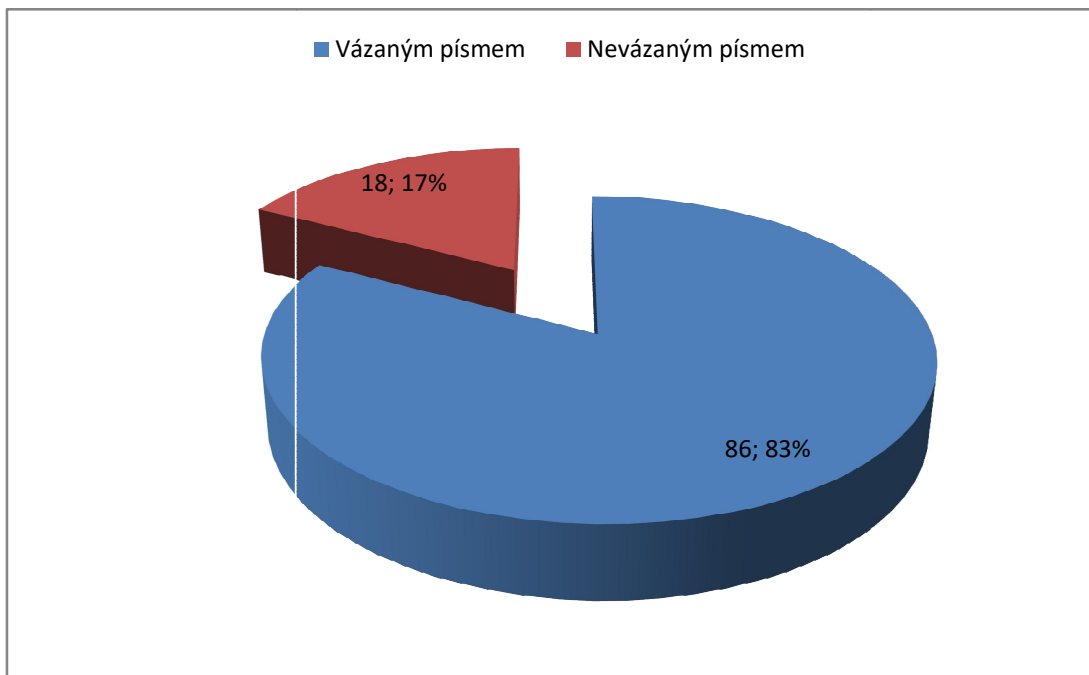
Zdroj: vlastní šetření

Zajímavým faktem, který můžeme z *Grafu 3* vyčíst, je, že i když se výzkumu zúčastnilo více učitelů s praxí kratší 19 let, počet těch, kteří vyučují nespojitým písmem, je o celou polovinu menší, než u skupiny učitelů s praxí delší nežli 18 let.

Pokud nebudeme brát ohled na celkovou délku praxe a oba grafy sjednotíme, získáme tak dvě skupiny učitelů: učitele, kteří při výuce užívají vázané písmo, a učitele, kteří k výuce používají písmo nevázané.

Tím se dostáváme ke konkrétním otázkám, které učitelé při vyplňování dotazníku zodpovídali.

Graf 4 Jakým typem písma učíte psát své žáky?

Zdroj: vlastní šetření

Dotazník celkem vyplnilo 104 učitelů. 86 (tj. 83 %) z nich učí psát v současné době vázaným písmem, 18 (tj. 17 %) nevázaným.

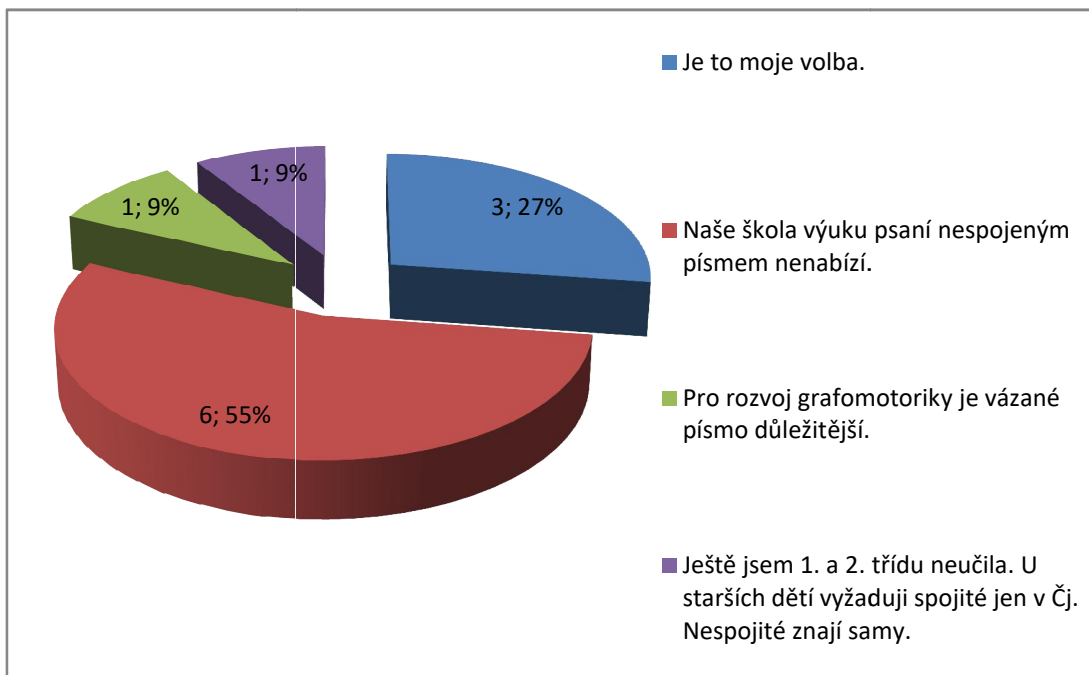
Nyní se zaměřím na skupinu učitelů, kteří své žáky vyučují psát klasickým jednotažným písmem.

10.1 Učitelé vázaného písma

Otázky pro učitele spojitého písma jsou zvoleny tak, aby zpracováním odpovědí na ně bylo možné zjistit důvod, proč vyučují právě vázaným typem písma, zda vůbec nevázaný typ písma znají, a pokud ano, z jakých zdrojů se o něm dověděli, jaký k němu mají postoj, jaké konkrétní výhody či nevýhody v nevázaném písmu spatřují a zda zvažují, že by někdy tímto typem písma učili psát své žáky.

Otázka zjišťující důvody této skupiny učitelů k výuce psaní pomocí klasického jednotažného písma byla přidána později, proto ji zodpovědělo pouze 11 respondentů. A pokud každý z tohoto vzorku tvoří 9 % odpovědí, je obtížné nasbíraná data jakkoliv vyhodnocovat a činit závěry. Přesto lze z jednotlivých odpovědí vytvořit graf, ze kterého jsme schopní vyčíst základní důvody.

Graf 5 Proč vyučujete psaní vázaným typem písma?

Zdroj: vlastní šetření

Z grafu je patrné, že většina učitelů, tj. 6 (tj. 55 %), učí vázaným typem písma ne proto, že by nechtěla, ale protože škola, na které působí, výuku psaní nevázaným písmem nenabízí.

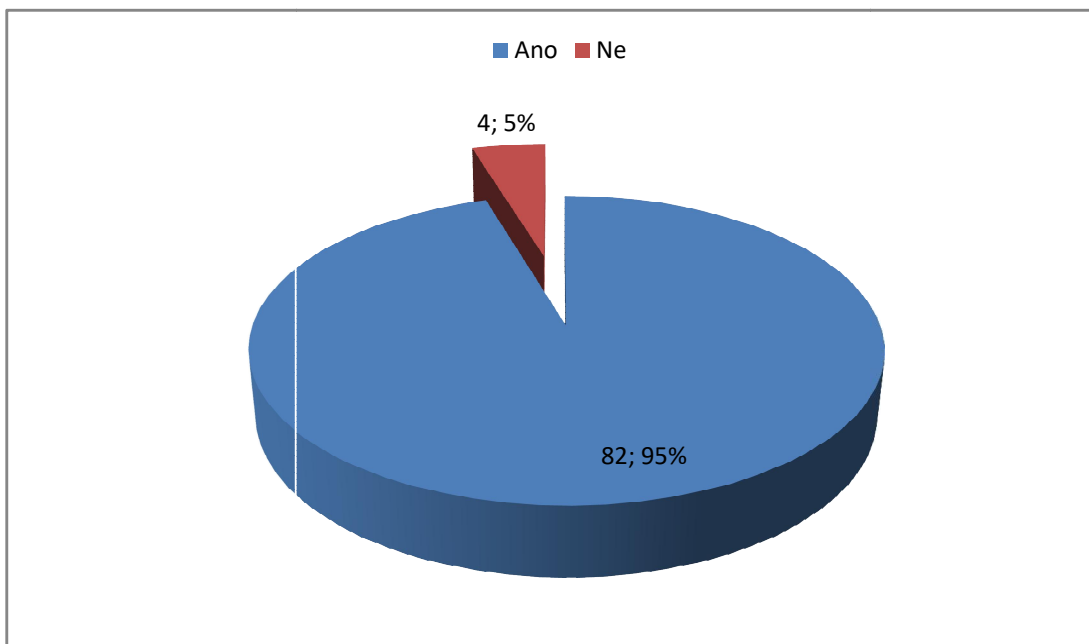
Dalším poměrně častým důvodem je fakt, že učitelé zkrátka výuku nevázaným písmem odmítají a raději volí variantu klasického vázaného písma. Tuto možnost uvedli 3 respondenti, což je 27 % z celkové hodnoty.

Následující dva důvody byly uvedeny vždy pouze jedním učitelem. Prvním důvodem je názor učitele, jenž tvrdí, že vázané písmo je důležitější pro rozvoj grafomotoriky. Druhý z těchto důvodů označuje spíše kantorčinu nezkušenost s vlastní výukou psaní. Nicméně učitelka dodává, že u starších žáků na jednotažném písmu nelpí ve všech předmětech, ale pouze v hodinách českého jazyka, jelikož jej vyžadují osnovy.

Příčin volby spojitěho písma pro výuku psaní by bylo uvedeno jistě více, kdyby byla otázka v dotazníku zařazena od počátku.

Další informací, která mě zajímala, bylo povědomí učitelů o nevázané variantě písma.

Graf 6 Slyšeli jste pojem nevázaný typ písma/nevázané písmo?

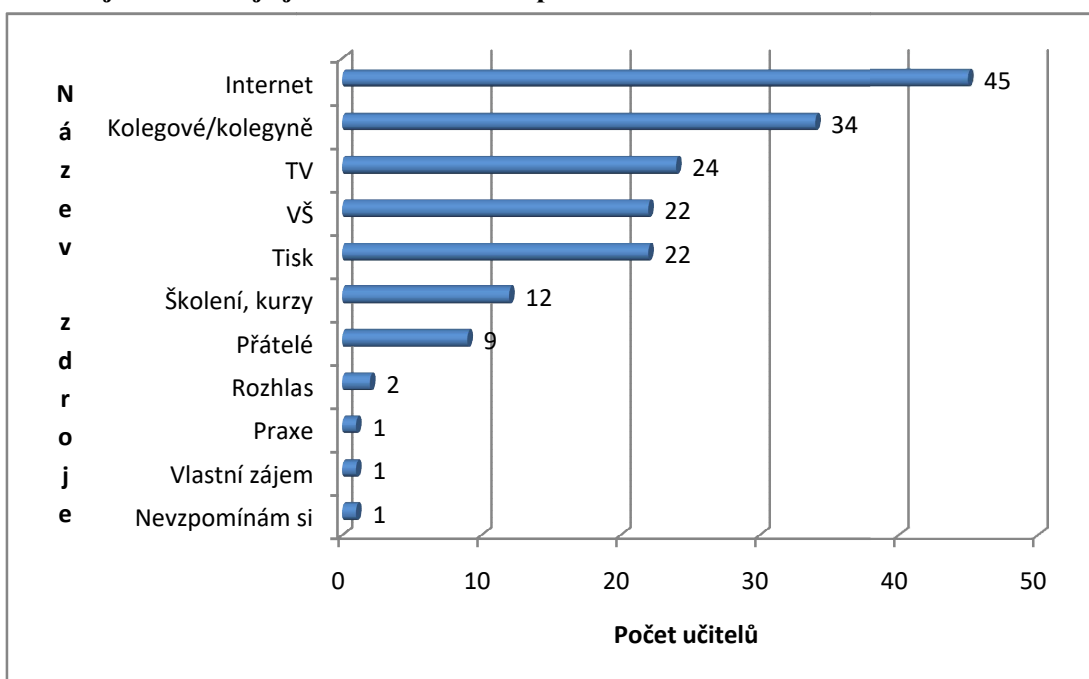

Zdroj: vlastní šetření

Drtivá většina respondentů, tj. 82 (95 %), uvedla, že se s pojmem „nevázané písmo“ v minulosti již setkala. Jen minimum z nich, tj. 4 (5 %), o nevázaném písmu nikdy neslyšelo. Učitelé, kteří odpověděli, že o nevázaném písmu dosud nikdy neslyšeli, již dotazník dále nevyplňovali.

V návaznosti na otázku týkající se povědomí učitelů o nevázaném písmu jsem se zajímala o hlavní zdroje, ze kterých se učitelé o písmu dozvěděli.

Graf 7 Z jakého zdroje jste se o nevázaném písmu dozvěděli?

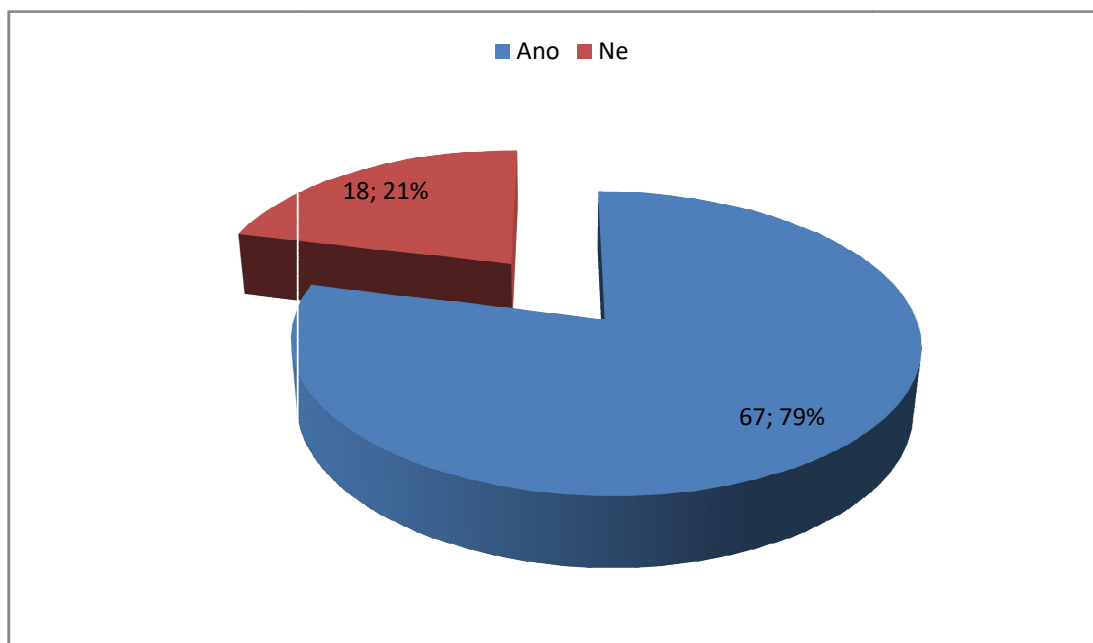

Zdroj: vlastní šetření

Tato otázka umožňovala učitelům výběr více odpovědí. Nejvíce z nich, tj. 45, se o nespojitém písmu dovědělo s pomocí internetu. Dalším velmi rozšířeným zdrojem byli kolegové, kteří informovali celkem 34 respondentů. Následovala televize, kterou zvolilo 24 kantorů. Téměř stejný počet respondentů, tj. 22, se o nespojitém písmu dověděl díky studiu na VŠ nebo díky tisku. Již o něco méně z nich, konkrétně 12, zvolilo jako svůj zdroj nejrůznější školení a kurzy. Přátele jako svůj zdroj uvedlo 9 respondentů. Rozhlasem se o tomto písmu dověděli 2 učitelé a praxí či vlastním zájmem pouze 1. Poslední variantou byla možnost „nevzpomínám si“, kterou zvolil také jen 1 učitel.

Následovala otázka zabývající se znalostí písanek určených pro výuku psaní nevázaným písmem, protože jedna věc je znát pojem, zatímco druhá je znát konkrétní tvary písmen a výukové materiály.

Graf 8 Víte, jak vypadají písanky s nevázaným typem písma?

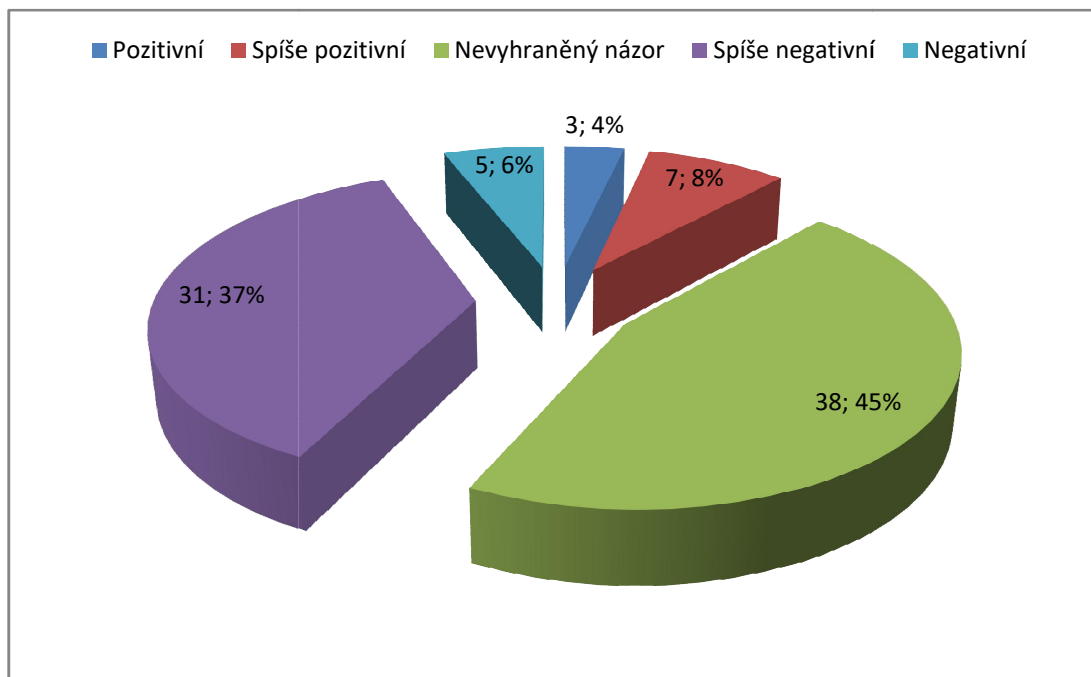
Zdroj: vlastní šetření

V grafu vidíme, že ve skupině učitelů je většina těch, kteří zkušenost s písankami mají (67, tj. 79 %), zatímco 18 (tj. 21 %) tuto zkušenost nemá.

Další část dotazníku se týkala názorů učitelů na nevázané písmo a vědomí výhod nebo nevýhod, které v něm spatřují.

Ke zjištění názoru na nespojité písmo jsem použila tzv. škálovitou otázku s pěti možnostmi odpovědi. Učitelé si mohli vybrat, zda vnímají toto písmo pozitivně, spíše pozitivně, negativně, spíše negativně nebo mohli zvolit střední cestu, kterou byl nevyhraněný názor. Výsledky lze vidět v následujícím grafu.

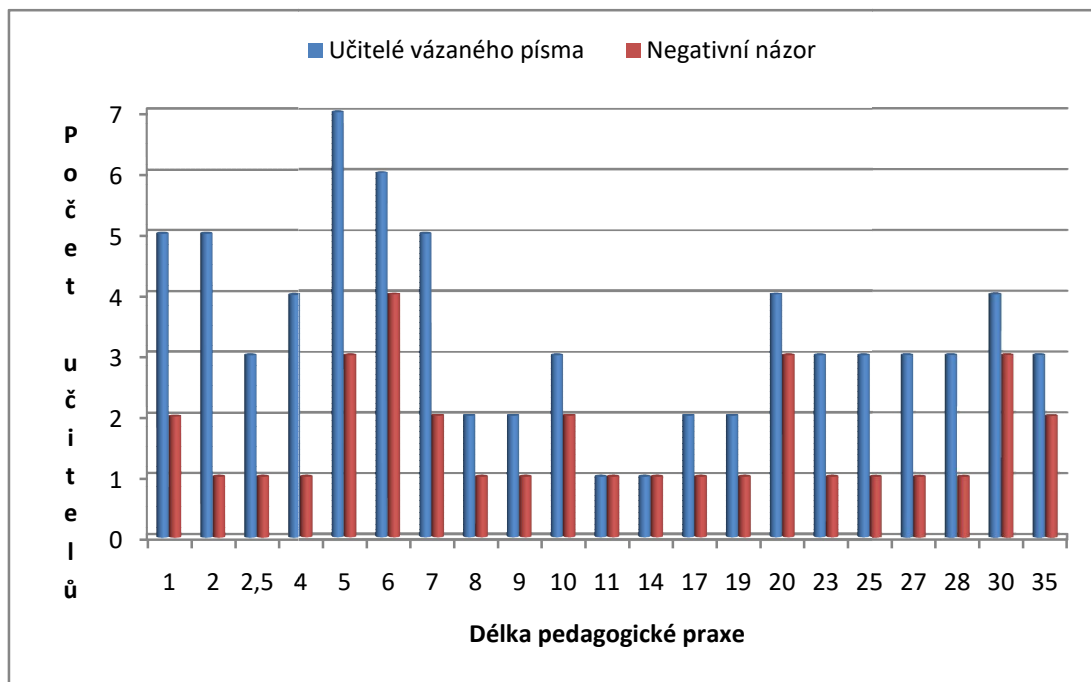
Graf 9 Jaký postoj máte k nevázanému písmu?

Zdroj: vlastní šetření

Téměř polovina respondentů (38, tj. 45 %) zvolila onu neutrální možnost, a to, že mají na nevázané písmo nevyhraněný názor. O něco méně učitelů, celkem 36 (tj. 41 %), hodnotilo nevázané písmo negativně. Vyloženě negativních názorů však bylo pouze 5 (tj. 6 %), zbytek dotazovaných, což je 31 (tj. 37 %), dal přednost variantě „spíše negativní“. Zaujalo mě, že učitelů vázaného písma, kteří mají odmítavý postoj k písmu nevázanému, je takové množství. Proto jsem se na tuto část respondentů zaměřila a k jejich názoru přidala délku jejich pedagogické praxe. Jsem si ovšem vědoma, že kromě hlediska délky pedagogické praxe mohou být relevantní i další možné důvody (např. osobní zkušenosti, jazyková výbava, kontakt se zahraničním prostředím atd.), nicméně k detailnějšímu prozkoumání těchto otázek jsem nenasbírala dostatek dat a tudíž se k nim nemohu podrobněji vyjádřit.

Graf 10 Poměr celkového počtu učitelů vázaného písma a těch, které mají na nevázané písmo negativní názor vzhledem k délce pedagogické praxe

Zdroj: vlastní šetření

V grafu jsou zaznamenány pouze ty hodnoty, u kterých učitelé hodnotili nevázané písmo negativně. Je zajímavé, že jejich rozmístění je poměrně pravidelné. Ukázalo se, že – s ohledem na délku pedagogické praxe – je v každé skupině učitelů vázaného písma téměř polovina pedagogů, kteří zaujímají k nevázanému písmu negativní postoj. Jaké nejčastější nevýhody v nespojitém písmu spatřovali, ukazuje následující tabulka.

Tab. 1 Nejčastější nevýhody nevázaného písma uvedené učiteli jednotažného písma

Nevýhody nevázaného písma	Počet respondentů
Svaly ruky nejsou dostatečně uvolněné, každé písmeno se píše zvlášť, pohyb je tak méně plynulý, nepřirozený.	11
Není potřeba vyučovat psaní nevázaným písmem, každý je schopen se naučit psát nevázaně. Jedná se o zbytečné zlehčení, které brání rozvoji jemné motoriky.	11
Rozvoj mozku, mozkových hemisfér a myšlení není tak kvalitní jako u vázaného písma.	9
Nevázané písmo je pomalejší, zdržuje.	9
Žáci mívají problémy s přechodem na jinou ZŠ, nezvládají čist vázané písmo.	8
Žáci nesprávně umísťují mezery mezi slovy ve větě a mají problémy také s mezerami mezi písmeny v jednotlivých slovech.	8
Nevázaný písemný projev může působit chaoticky, nečitelně, nesoustředěně.	4
Spoje oko – ruka a mozek – ruka nejsou dostatečně podporovány.	3
Nevázané písmo nepodporuje kulturní hodnoty, není tradiční.	3

Zdroj: vlastní šetření

V prvním (levém) sloupci jsou uvedeny nejčastější nevýhody nevázaného písma. Každý respondent formuloval svou vlastní individuální odpověď, proto jsem veškeré odpovědi nejprve sepsala a poté je roztrídila podle tematické podobnosti. Odpovědi respondentů, které vykazovaly obsahovou shodu (byť třeba odlišným způsobem), byly sečteny a uvedeny do druhého (pravého) sloupce.

Z tabulky je patrné, že učitelé vázaného písma jako nejčastější nevýhody nevázaného písma spatřují neuvolněnost ruky, neplynulost a nepřirozenost psacího pohybu a fakt, že každé písmeno se píše zvlášť. Tyto nevýhody uvedlo celkem 11 respondentů. Stejný počet dotazovaných, tedy 11, se domnívá, že nevázané písmo se není potřeba nijak speciálně učit, že cestu k němu si může každý najít sám i bez výuky a že takové písmo nerozvíjí jemnou motoriku v takové míře, jako písmo jednotažné. Dalšími zmíněnými nevýhodami jsou nedostatečný rozvoj mozku, jeho hemisfér a procesu myšlení, které zmínilo 9 učitelů. Ti se také často zmiňovali o pomalosti písma, celkem tuto nevýhodu uvedlo rovněž 9 z nich. Poměrně velký počet z nich, celkem 8, uvedl jako nevýhodu neznalost vázaného písma, kterým mohou žáci trpět například, přestoupí-li na jinou školu. Velkým problémem při nespojitém psaní bývá nesprávné umísťování mezer mezi písmeny nebo mezi slovy. Tuto nevýhodu zaznamenalo

8 respondentů. Mezi dalšími zmíněnými nevýhodami najdeme také chaotický a nečitelný projev (4 respondenti), nedostatečný rozvoj spojů oko – ruka a mozek – ruka (3 respondenti) a dále poznatek, že nevázané písmo není písmem tradičním, a proto by se nemělo vyučovat (3 respondenti).

Z *Grafu 9* je možné vyčíst, že kromě učitelů s negativním postojem existují také ti, kterým se nevázané písmo líbí a kteří mají spíše pozitivní či pozitivní názor. Celkem si jednu z těchto dvou možností vybralo 10 dotazovaných. Těch se následně týkala otázka zaměřená na výhody nevázaného písma. Nejčastější reakce uvádí tato tabulka.

Tab. 2 Nejčastější výhody nevázaného písma uvedené učiteli jednotázného písma

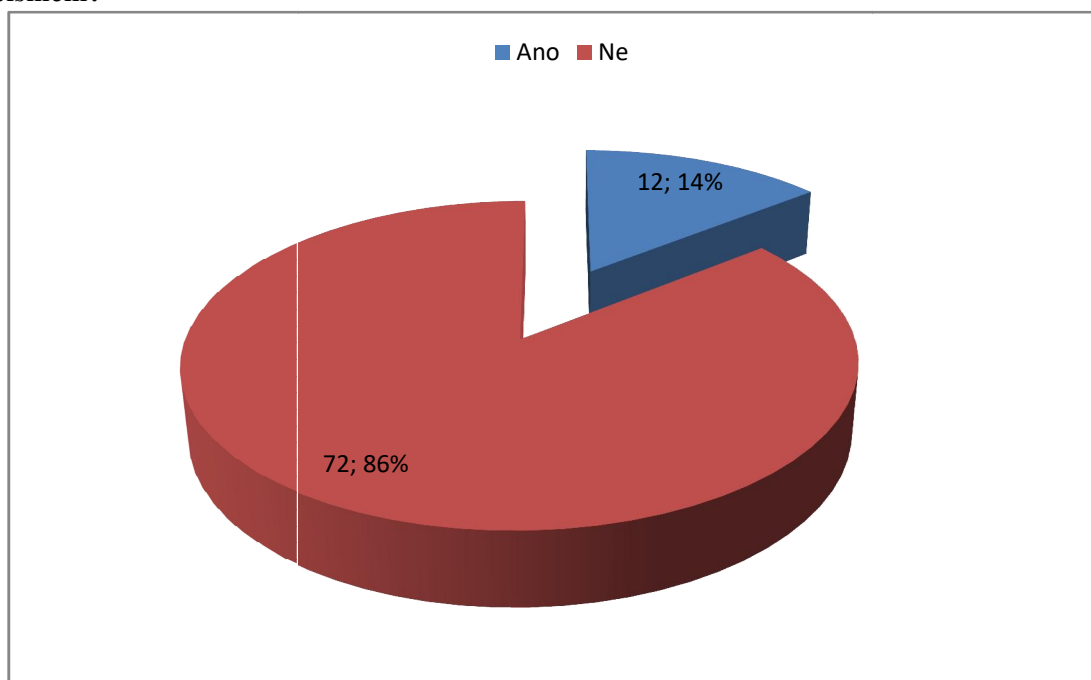
Výhody nevázaného písma	Počet respondentů
Jednodušší, snazší tvary nejen pro děti s SPU.	9
Příjemný vzhled, je čitelnější.	8
V pozdějším věku většina žáků stejně začne používat nevázané písmo.	2
Umožňuje psaní interpunkčních znamének ihned po napsání písmene.	1
Při psaní delších slov je jednodušší posouvání ruky po papíře.	1

Zdroj: vlastní šetření

Z tabulky je patrné, že nejvíce učitelů vázaného písma, tj. 9, shledává v nevázaném písmu výhody v jeho jednoduchosti, což může velmi pomoci nejen žákům s SPU. Čitelnost písma a jeho příjemný vzhled vnímá jako výhodu celkem 8 učitelů. Dalším argumentem obhajujícím toto písmo byl fakt, že většina žáků ve vyšších ročnících stejně používá písmena, která svým tvarem připomínají spíše tiskací písmo. Tuto možnost uvedli 2 dotazovaní. Poslední výhodou je snazší posouvání ruky po papíře při psaní dlouhých slov, kterou zmínil pouze jeden kantor.

Již známe většinový názor učitelů na nevázané písmo, výhody i nevýhody, které v písmu shledávají. Další a zároveň poslední otázka se týkala jejich budoucnosti, konkrétně, zda zvažují, že by v příštích letech učili své žáky psát nespojitým typem písma. Z uvedených odpovědí vznikl následující graf.

Graf 11 Uvažujete nad tím, že byste v budoucích letech učili žáky psát nevázaným písmem?

Zdroj: vlastní šetření

Z grafu je zřejmé, že většina učitelů používajících k výuce psaní klasické vázané písmo, konkrétně 72 (tj. 86 %), nad možností, že by v budoucnu vyučovali psaní pomocí nevázaného písma, ani neuvažují. Naopak 12 (tj. 14 %) učitelů zvažuje, že by v budoucnu učili své žáky psát právě nespojitě.

10.2 Učitelé nevázaného písma

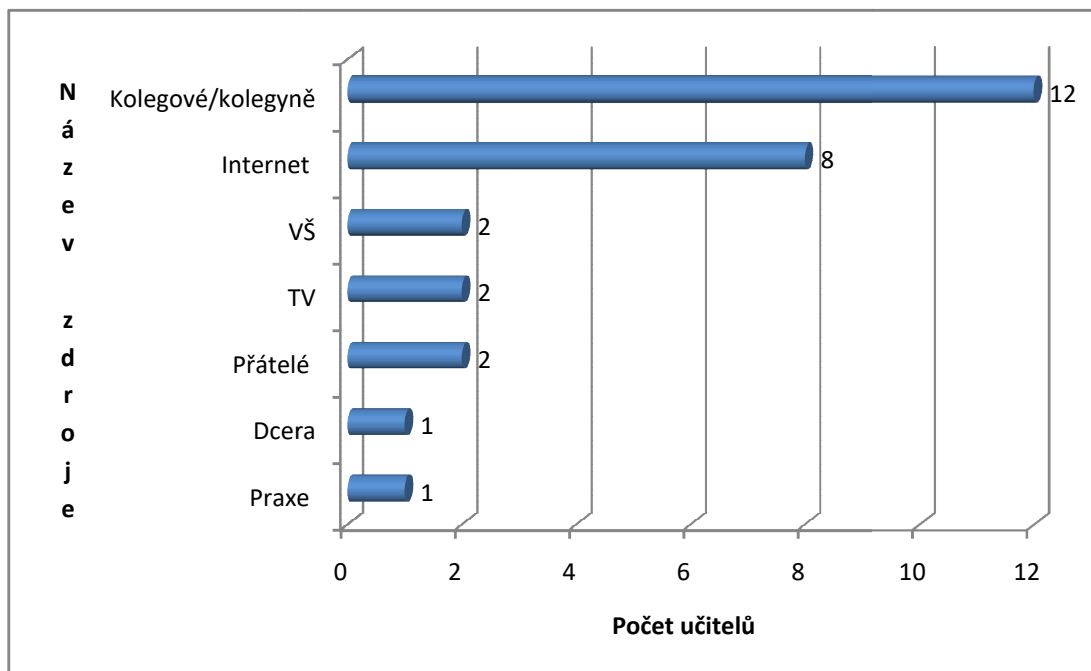
Z celkového počtu 104 učitelů, kteří se na výzkumu podíleli, 18 z nich uvedlo, že své žáky vyučují psát nespojitým typem písma. Jedná se především o učitele s pedagogickou praxí delší než 20 let, ale najdeme mezi nimi také učitele, jejichž délka praxe je 6 let nebo kratší.

Pomocí otázek určených této skupině bylo možné zjistit, odkud se její příslušníci o nevázaném písmu dověděli, jak dlouho jej učí, kterou variantu nevázaného písma k výuce používají, proč vlastně učí tímto typem písma, jaké shledávají výhody, popřípadě nevýhody, a jaké písmo ve výsledku preferují.

Otázku zjišťující důvod výuky psaní nevázaným písmem zodpovědělo pouze 10 respondentů namísto 18. Byla totiž přidána později.

Nejprve mě zajímalo, z jakého zdroje se o nevázaném písmu tyto učitelé dověděli. Výsledky však byly podobné jako u předchozí skupiny.

Graf 12 Z jakého zdroje jste se o nevázaném písmu dozvěděli?

Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce respondentů bylo o písmu informováno kolegy a kolegyněmi. Dalším velmi rozšířeným zdrojem byl internet a pár učitelů se zmínilo také o televizi, vysoké škole nebo samotné praxi.

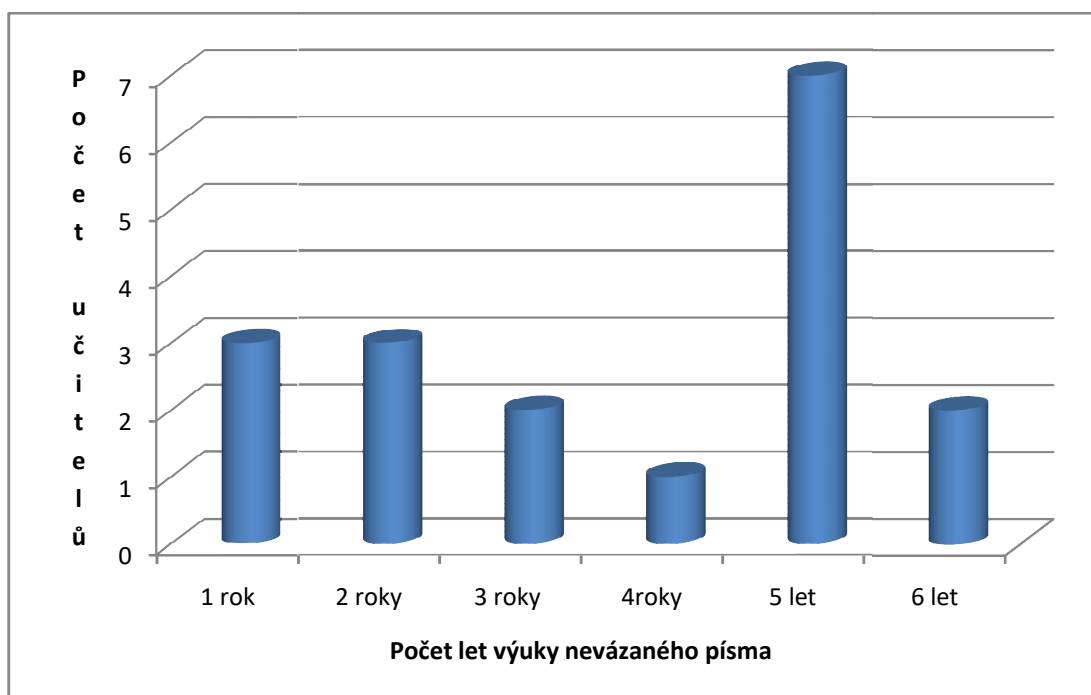
Také v předchozí skupině byl internet spolu s kolegy, televizí a vysokou školou na předních příčkách. Velkým rozdílem je tisk, který v předešlé skupině zvolilo 22 respondentů, zatímco v této nikdo. Dále nikdo nezmínil různá školení a kurzy, které uvedlo jako svůj zdroj celkem 12 z předchozích respondentů.

Na otázku, jež byla zaměřena na varianty nevázaného písma, všichni z dotazovaných odpověděli, že pro svou výuku používají učební materiály nakladatelství Svět s písmem Comenia Script. Další existující varianty nevázaného písma, které jsou popsány v kapitole 5.2 *Nevázané písmo*, nebyly v odpovědích zmíněny.

Následovaly otázky zjišťující, jak dlouho a proč vyučují dotazovaní učitelé psaní nespojitým písmem.

V prvním grafu jsou zpracované odpovědi na otázku „jak dlouho?“, ve druhém na otázku „proč?“.

Graf 13 Jak dlouho vyučujete psaní nevázaným typem písma?

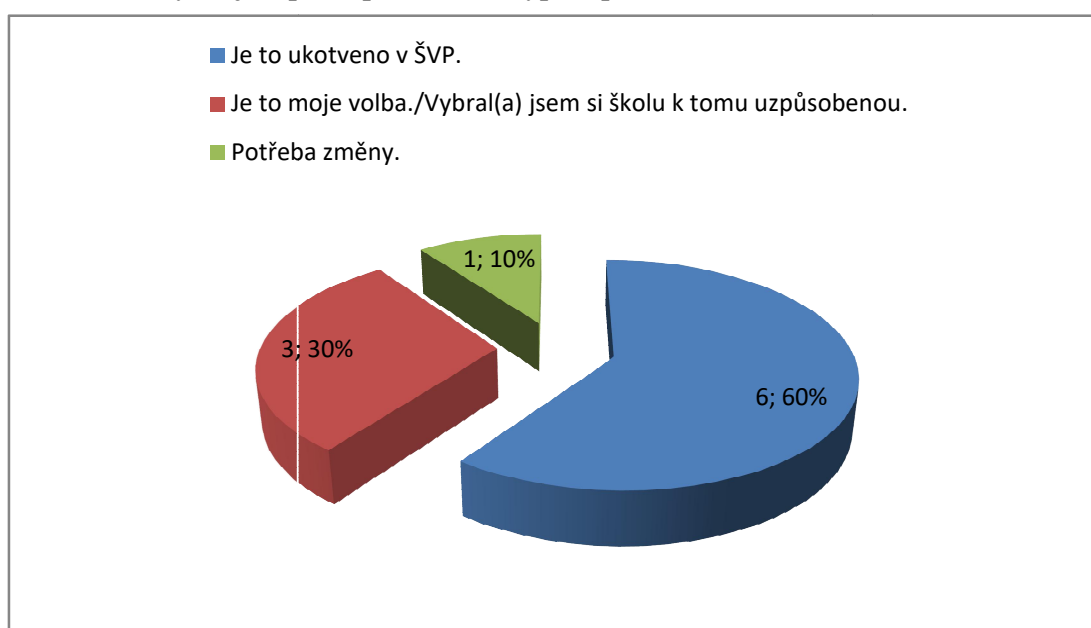

Zdroj: vlastní šetření

Všichni z dotazovaných učitelů učí své žáky nevázanému písmu v rozmezí od 1 roku do 6 let. Nejvíce z nich, přesně 7, má zkušenost s výukou tohoto písma 5 let. Naopak pouze jeden respondent uvedl, že se výuce nespojitého písma věnuje 4 roky.

Jako nejčastější důvod výuky nevázaného psaní byly uvedeny osnovy ŠVP, které zmínilo 6, tedy 60 % z dotazovaných. Dalšími důvody byla vlastní volba a potřeba změny. Přesné hodnoty uvádí následující graf.

Graf 14 Proč vyučujete psaní právě tímto typem písma?

Zdroj: Vlastní šetření

Velmi mě zajímalo, jaké výhody a nevýhody nevázaného písma spatřují samotní učitelé nevázaného písma. Odpovědi na příslušné otázky jsem zpracovala a v následujících tabulkách jsou shrnuty jednak konkrétní výhody/nevýhody, jednak počet učitelů, kteří je uvedli.

Tab. 3 Nejčastější výhody nevázaného písma uvedené učiteli nevázaného písma

Výhody nevázaného písma	Počet respondentů
Je čitelné.	9
Tvary písmen jsou jednodušší, snazší, psaní děti baví.	6
Děti se učí v podstatě jen dva tvary písmen (velké a malé tiskací), tudíž dochází k rychlejšímu osvojení jednotlivých písmen.	6
Čitelné i pro zahraniční státy.	2
Vzájemné posilování čtení a psaní (z důvodu podobnosti tvarů písmen).	2
Diakritická znaménka se píší ihned po napsání konkrétního písmene.	1

Zdroj: vlastní šetření

Z tabulky je patrné, že nejvíce učitelů uvedlo jako výhodu čitelnost tohoto písma. Konkrétně jich tuto možnost zmínilo 9. Další shledanou výhodou, kterou uvedlo 6 respondentů, je jednoduchost tvarů písmen, díky které je jejich zápis snazší a děti tak nácvik psaní baví. Stejný počet učitelů, tedy 6, uvedl jako výhodu také fakt, že se děti učí v podstatě jen dva tvary písmen, což zrychluje proces osvojení. Protože si jsou písmena tak podobná, můžeme mluvit o jakémsi vzájemném posilování čtení a psaní, které jako další výhodu uvedli 2 respondenti. Posledními zmíněnými výhodami byla čitelnost písma i pro cizince a zápis diakritického znaménka ihned po napsání písmene.

Tab. 4 Nejčastější nevýhody nevázaného písma uvedené učiteli nevázaného písma

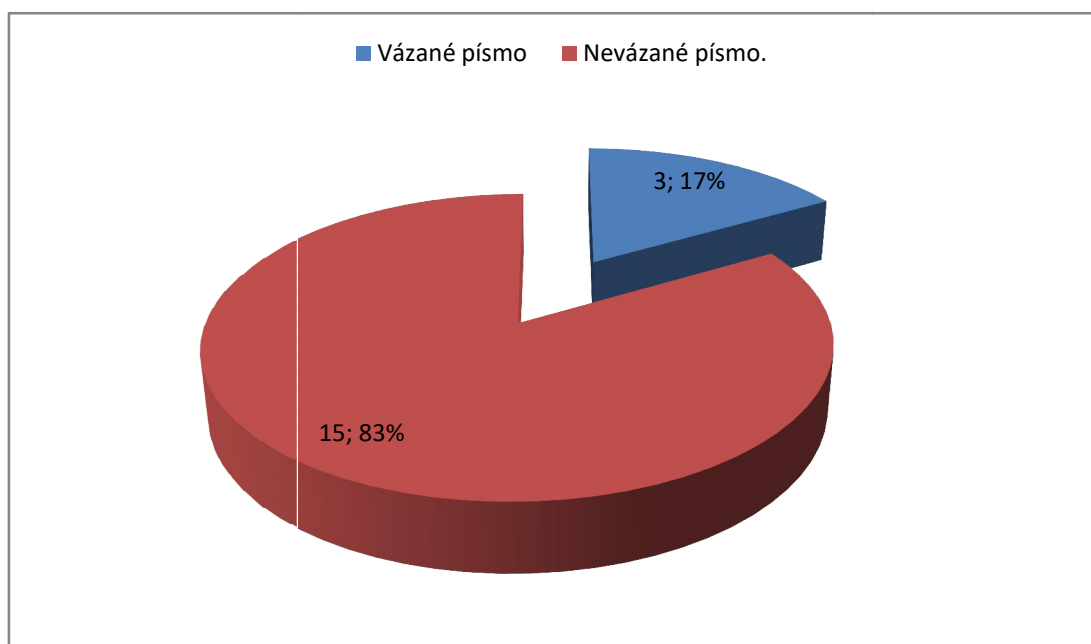
Nevýhody nevázaného písma	Počet respondentů
Špatné umístění mezer mezi písmeny a mezi slovy.	7
Problém s rozlišením velkých a malých písmen.	2
Žáci nejsou schopni přečíst zápisy psané vázaným písmem.	2
Je pomalé.	2
Nevhodné písmo pro podpis.	1
Nevidím žádné nevýhody.	4

Zdroj: vlastní šetření

Nejčastěji zmiňovanou nevýhodou nevázaného písma je problém se správným dodržováním mezer mezi písmeny ve slovech a mezi slovy ve větách. Shodlo se na tom celkem 7 učitelů. Mezi další uvedené nevýhody patří problémy s rozlišováním velkých a malých písmen, pomalost psaní, neschopnost číst texty napsané jednotažným písmem a také, že nevázané písmo není vhodné pro podpis. 4 respondenti dokonce odpověděli, že v nespojitém psaní žádné nevýhody nevidí.

Závěrečná otázka se týkala celkové preference písma. Učitelé měli zvolit, zda preferují spíše vázané nebo nevázané písmo.

Graf 15 Jaký typ písma preferujete?

Zdroj: vlastní šetření

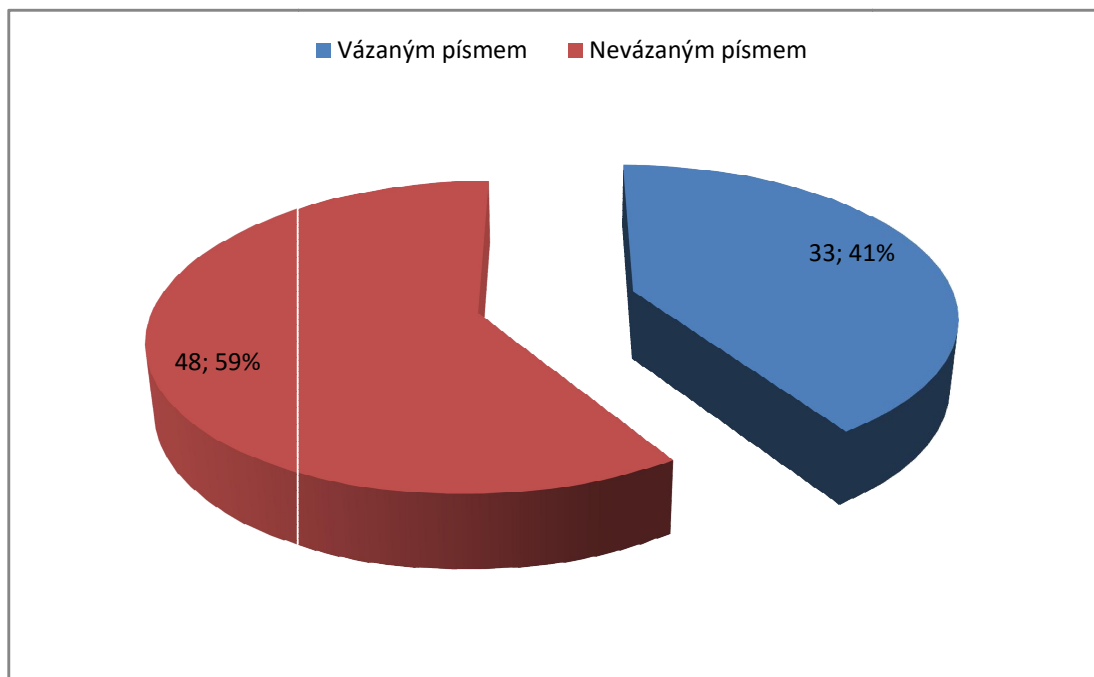
Z grafu je očividné, že většina učitelů nevázaného písma je ráda, že učí právě tímto písmem a s písmem je spokojena. Pouze 3 (tj. 17 %) respondenti stále dávají přednost písmu vázanému.

10.3 Rodiče dětí píšících vázaným písmem

Další testovanou skupinou byli rodiče. Také jich jsem se pomocí otázek v dotazníku ptala na názor na nevázané písmo, na zdroj, ze kterého se o písmu dověděli, na výhody a nevýhody, které v nevázaném písmu vidí a také na způsob jejich psaní.

První otázka se však týkala jejich dětí, konkrétně typu písma, kterým se učí psát – zda vázaným nebo nevázaným. Jelikož se mi podařilo sehnat poměrně velké množství rodičů dětí, kteří se učí psát nespojitě, jsou obě skupiny téměř vyrovnané.

Graf 16 Jakým typem písma se učí psát Vaše dítě?

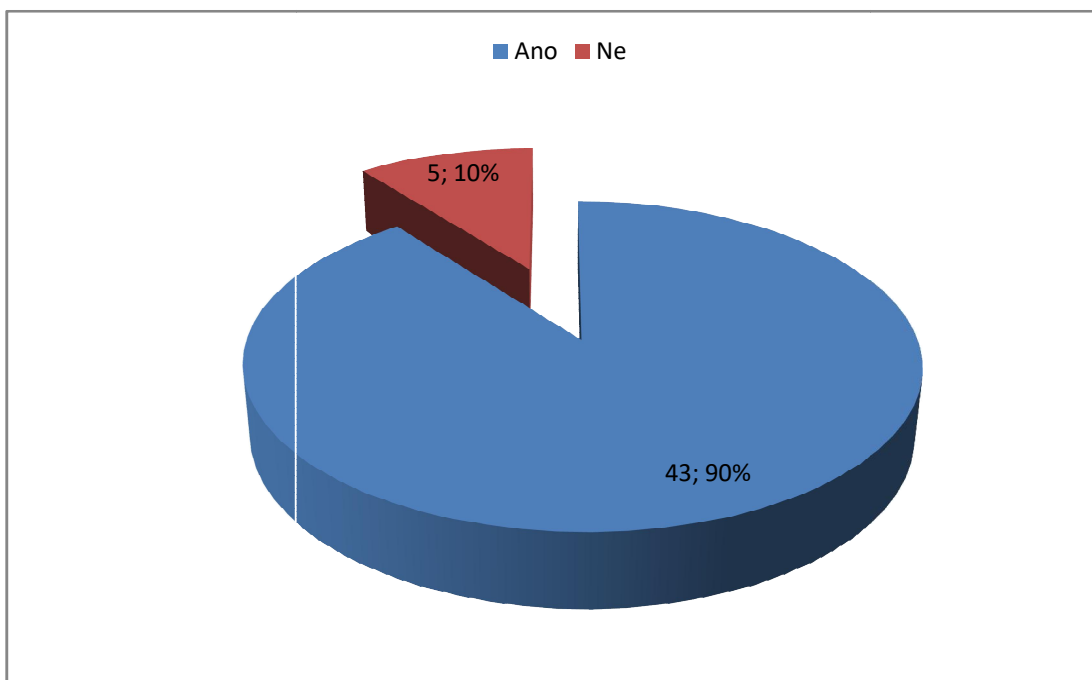

Zdroj: vlastní šetření

Již jsem se zmínila, že obě skupiny rodičů jsou téměř stejně velké. V grafu můžeme vidět konkrétní čísla. Rodičů dětí, které se učí psát vázaným písmem, je 48 (tj. 59 %) a rodičů dětí učících se psát nevázaně je 33 (tj. 41 %).

Nyní se budu věnovat první skupině, tedy rodičům, jejichž děti píšou klasickým vázaným písmem. Protože nemusí všichni rodiče nevázané písmo znát, vložila jsem do dotazníku otázku zjišťující jejich povědomí o tomto písmu.

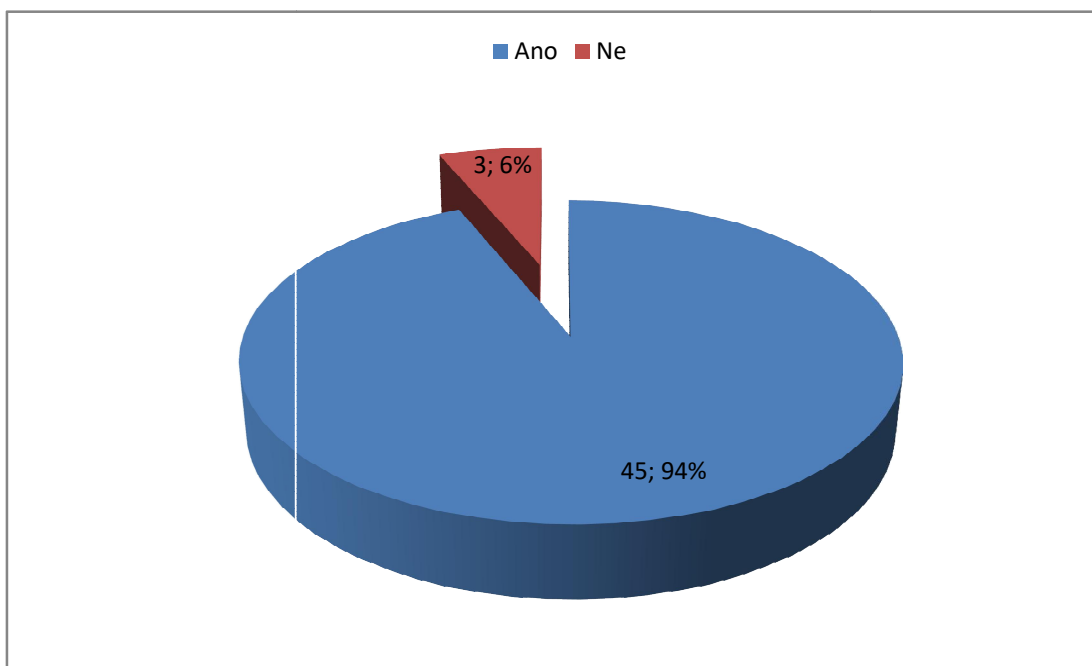
Graf 17 Slyšeli jste pojem nevázané písmo?

Zdroj: vlastní šetření

Z grafu je jasně vidět, že většina rodičů již o nespojitém písmu slyšela. Nicméně to neznamená, že vědí, jak takové písmo vypadá. K tomu slouží další otázka.

Graf 18 Víte, jak nevázané písmo vypadá?

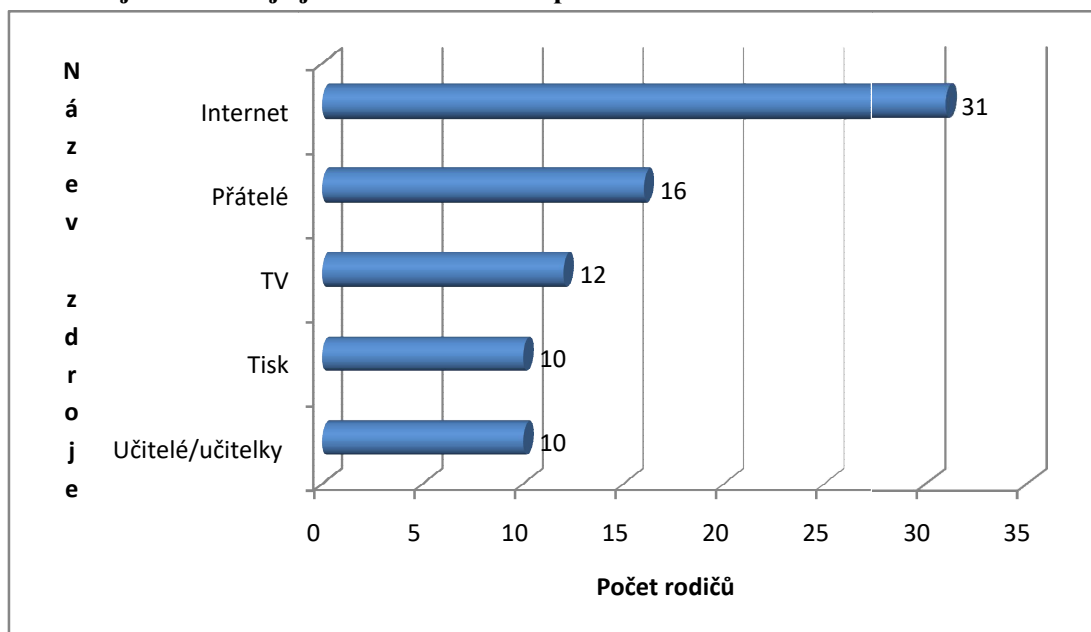
Zdroj: vlastní šetření

Z porovnání těchto dvou grafů je možné vyčíst velmi zajímavou, až vtipnou věc. Zatímco v prvním grafu uvedlo celkem 5 (tj. 10 %) respondentů, že nikdy o nevázaném písmu neslyšeli,

ve druhém uvedli pouze 3 (tj. 6 %) z nich, že nevědí, jak nevázané písmo vypadá. Přitom obě otázky zodpovědělo celkem 48 rodičů. 2 respondenti nikdy o nespojitém písmu neslyšeli, přesto vědí, jak vypadá.

Další otázka zjišťovala hlavní zdroje, díky kterým se rodiče o nevázaném písmu dozvěděli.

Graf 19 Z jakého zdroje jste se o nevázaném písmu dozvěděli?

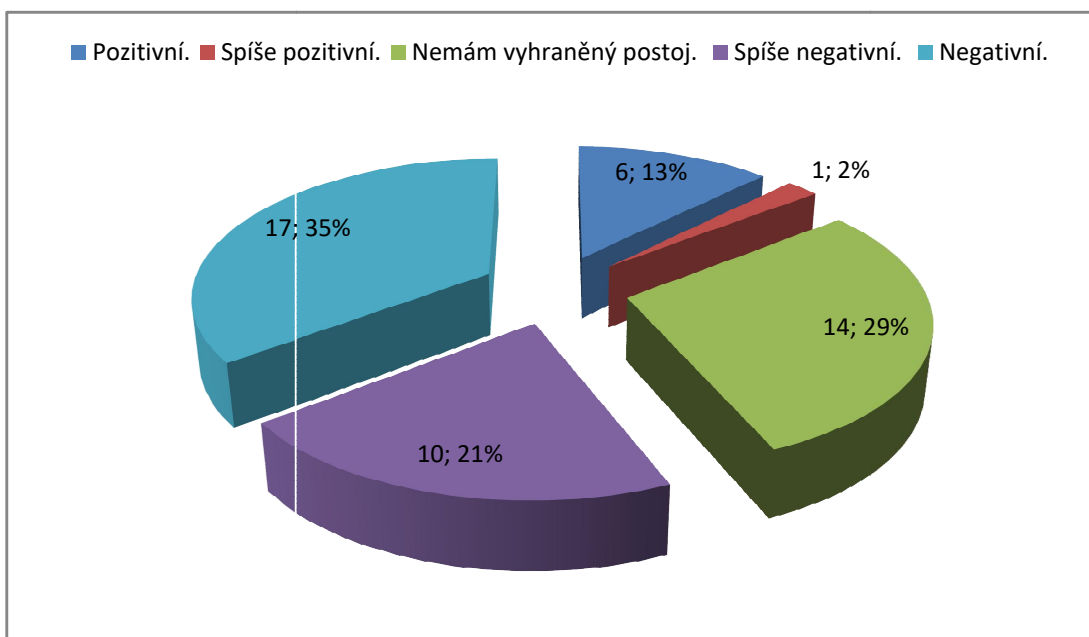

Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce rodičů uvedlo jako svůj zdroj internet, dalšími zdroji byli přátelé, televize, tisk a učitelé/učitelky. Jeden respondent dokonce uvedl, že se o písmu dozvěděl z mého dotazníku. Odpověď jsem ale do grafu nezpracovala, neboť ten, kdo písmo doposud neznal, měl vyplňování dotazníku po první otázce ukončit. Nicméně i tak většina z dotazovaných ve vyplňování pokračovala.

Následovala otázka týkající se postoje rodičů k nevázanému písmu.

Graf 20 Jaký postoj máte k nevázanému typu písma?

Zdroj: vlastní šetření

Je zajímavé, že nejvíce respondentů z této skupiny rodičů zvolilo možnost negativní, bylo jich celých 35 % (konkrétně 17). Další poměrně častou odpovědí byl nevyhraněný názor a možnost spíše negativní. Pozitivní ohlasy mělo pouhých 7 (tj. 15 %) rodičů.

Samozřejmě jsem se těchto rodičů také ptala na konkrétní výhody a nevýhody, které v písmu spatřují. Nejčastější z nich jsou obsaženy v následujících tabulkách.

Jelikož nejvíce rodičů uvedlo, že má na nevázané písmo negativní názor, je první tabulka zaměřena na nejčastější nevýhody tohoto typu písma.

Tab. 5 Nejčastější nevýhody nevázaného písma uvedené rodiči dětí pišících vázaným písmem

Nevýhody nevázaného písma	Počet respondentů
Děti nejsou schopny přečíst text psaný klasickým vázaným písmem, vytrácí se tradice.	11
Zbytečné písmo, které rozděluje jednotnou výuku psaní.	8
Ruka není dostatečně uvolněná, proto se jemná motorika nerozvíjí tolik jako u vázaného písma.	6
Děti chybují při psaní: špatně rozlišují mezery mezi písmeny/slovy, neorientují se na lince, nesprávně umisťují interpunkční znaménka.	4
Písmo dostatečně nerozvíjí mozek, spolupráci obou mozkových hemisfér, paměť.	3
Písmo je nevhledné.	3
Písmo je pomalé.	1
Podpis bude lehce napodobitelný.	1

Zdroj: vlastní šetření

Nevýhody uvedené rodiči jsou v podstatě shodné s těmi, které uvedli učitelé. Rozdíl je v jejich pořadí. Zatímco učitelům vadí, že pohyb ruky při psaní nevázaným písmem je trhaný, neplynulý, rodiče největší nevýhodu vidí v neschopnosti číst klasické vázané písmo a v porušení tradice. Rodiče si také, na rozdíl od učitelů, nestěžovali na pomalost písma, kterou jako nevýhodu uvedl pouze jeden z nich. Dalšími často zmíněnými nevýhodami jsou nejednotná výuka psaní, nedostatečný rozvoj jemné motoriky a již několikrát zmíněné mezery mezi písmeny a mezi slovy.

Zatímco u otázky zaměřené na nevýhody se rodiče poměrně rozepsali, u otázky zjišťující výhody nevázaného psaní bylo zmíněno výhod jen několik.

Tab. 6 Nejčastější výhody nevázaného písma uvedené rodiči dětí pišících vázaným písmem

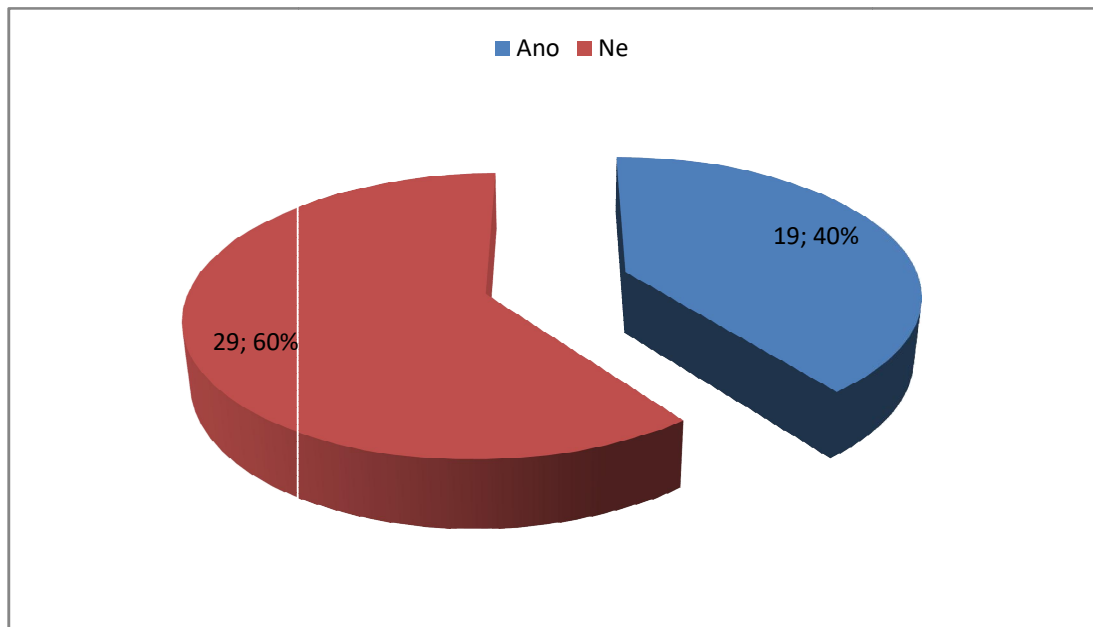
Výhody nevázaného písma	Počet respondentů
Je jednodušší.	5
Je podobné tiskacímu písmu, což je praktické.	4
Písmo je čitelné.	3
Písmo je rychlejší.	2
Písmo je vhodné pro děti s dysgrafií nebo jiným handicapem.	1

Zdroj: vlastní šetření

Rodiče jako nejčastější výhody nevázaného písma shledali jeho jednoduchost, praktičnost, čitelnost a dva z nich dokonce také rychlost.

I když se z předchozích údajů zdá, že rodiče dětí učících se klasickému vázanému písmu jsou striktně proti nevázanému písmu, otázka, zda by připustili, aby se jejich dítě učilo psát nevázaně, tak rozhodně nedopadla.

Graf 21 Připustili byste, aby se Vaše dítě učilo psát tímto typem písma?

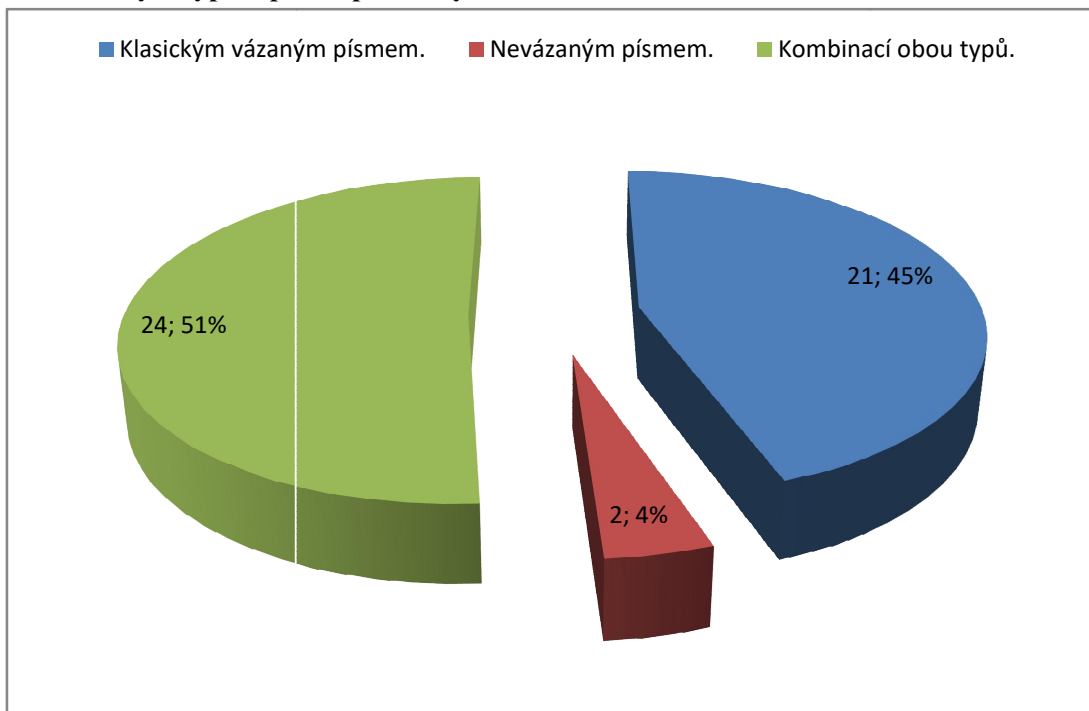

Zdroj: vlastní šetření

Většina z řad rodičů, celkem 29 (tj. 60 %), by z výuky psaní nevázaným písmem zcela nadšená nebyla, nicméně našla se i poměrně velká skupina rodičů, konkrétně 19 (tj. 40 %), kterým by to zase tak moc nevadilo a program školy by respektovali.

Závěrečnou otázkou jsem zjišťovala, jakým způsobem vlastně současní rodiče píší. Zda se drží tradičního jednotažného písma nebo si vlastní psaní zjednodušují a některá písmena zapisují spíše v tiskacím tvaru. Výsledky ukazuje následující graf.

Graf 22 Jakým typem písma píšete Vy?

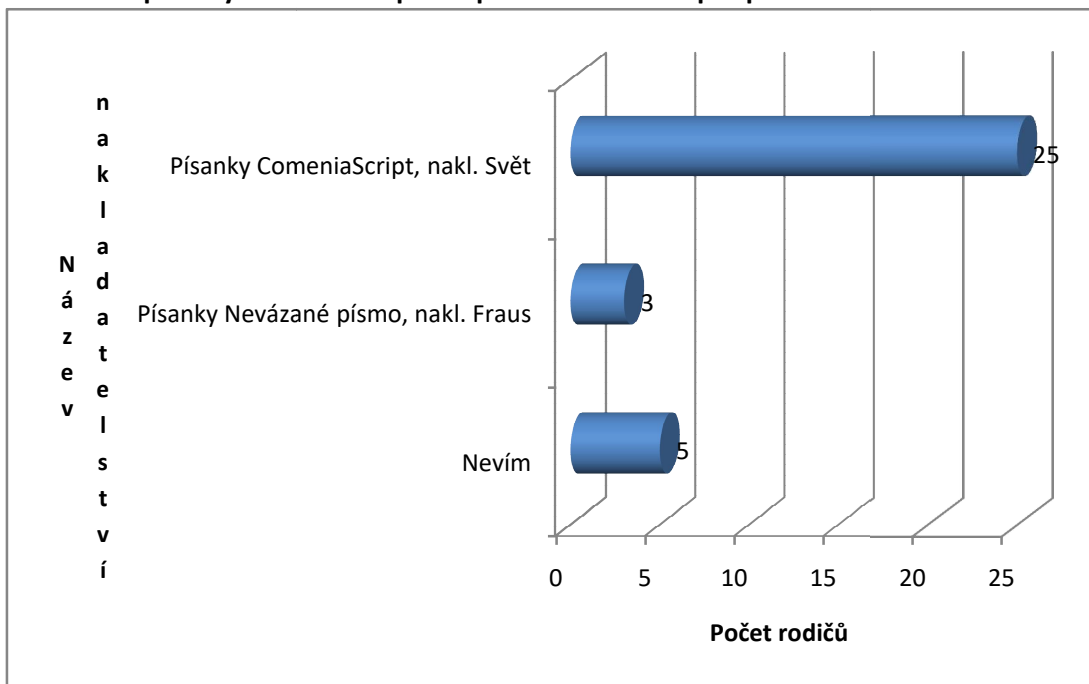
Zdroj: vlastní šetření

Z grafu je možné vyčíst, že nejvíce rodičů, což je 24 (tj. 51 %), píše právě kombinací obou typů písma. Další početnou skupinou jsou rodiče, kteří stále píší klasickým vázaným písmem. Těch bylo celkem 21 (tj. 45 %). Mezi těmito skupinami však není tolik výrazný rozdíl. Zcela nevázaně píší jen 2 (tj. 4 %) z dotazovaných rodičů.

10.4 Rodiče dětí píšících nevázaným typem písma

Z celkového počtu jedenaosmdesáti rodičů, kteří se na výzkumu podíleli, jich celkem 33 (tj. 41 %) uvedlo, že se jejich děti učí psát nevázaným písmem. Kterou z jeho variant přesně, ukazuje následující graf.

Graf 23 Jaké písanky nevázaného písma používá Vaše dítě pro psaní?

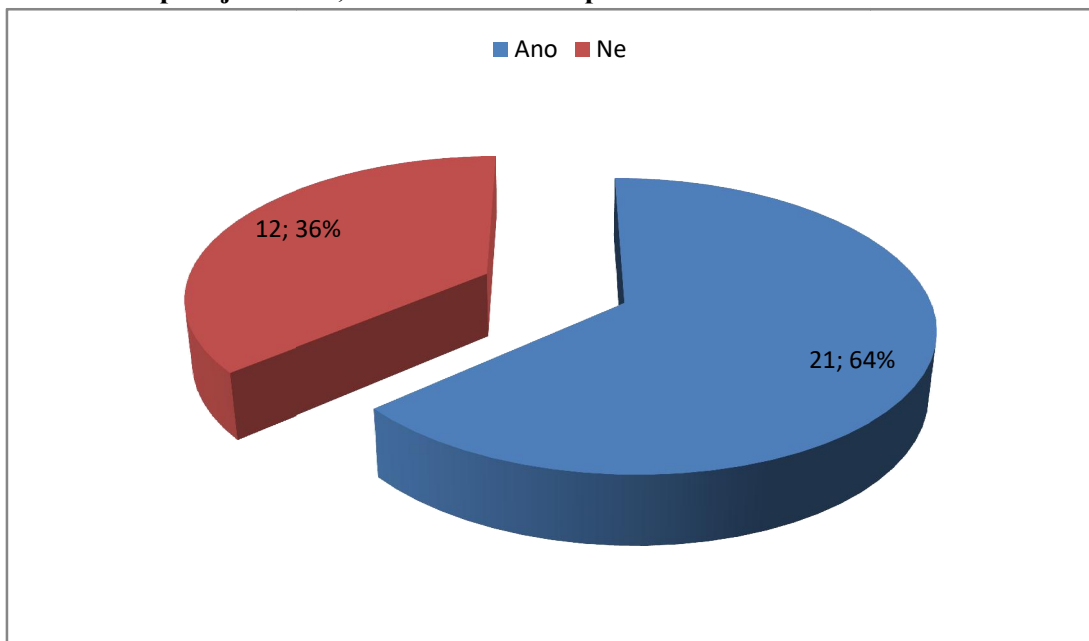

Zdroj: vlastní šetření

Ve výsledcích se objevily pouze dvě varianty nevázaného písma z dostupných čtyř. Konkrétně Comenia Scrip nakladatelství Svět a Nevázané písmo nakladatelství Fraus. Rodičů, jejichž děti se ve škole učí psát pomocí písma Comenia Script, byla většina, celkem 25. Písanky Nevázané písmo zmínili pouze 3 rodiče. 5 rodičů uvedlo, že neví, kterou variantou nevázaného písma se jejich dítě učí psát.

Následovala otázka, zda jsou rodiče vůbec spokojeni s tím, že se jejich dítě učí psát nevázaně.

Graf 24 Jste spokojeni s tím, že se Vaše dítě učí psát nevázaně?

Zdroj: vlastní šetření

Většině rodičů, konkrétně 21 (tj. 64 %), nevadí, že se jejich děti učí psát nevázaně. 12 (tj. 36 %) rodičů by však bylo raději, kdyby jejich dítě psalo klasickým jednotázným písmem.

Také této skupiny rodičů jsem se ptala na výhody a nevýhody, které v nevázaném písmu spatřují. Konkrétní výhody i nevýhody uvedené rodiči jsou opět zpracované v tabulkách.

Tab. 7 Nejčastější výhody nevázaného písma uvedené rodiči dětí píšících tímto písmem

Výhody nevázaného písma	Počet respondentů
Je jednodušší.	10
Psaný text je úhledný a čitelný.	9
Písmo je vhodné i pro méně nadané děti.	4
Většina populace stejně později přejde k nevázanému psaní.	2
Je hezčí než klasické písmo.	2
Písmo přečtou i zahraniční studenti.	1
Děti toto písmo baví.	1
Žádné.	6

Zdroj: vlastní šetření

Nejčastější výhodou, kterou rodiče uvedli, je, stejně jako v první skupině, jednoduchost písma. Uvedlo tak 10 rodičů. Další často zmíněnou výhodou je úhlednost a především čitelnost písma, kterou uvedlo 9 respondentů. Celkem 6 rodičů také napsalo, že v nevázaném písmu žádné výhody nevidí.

Jelikož se i v této skupině našlo dost odpůrců, bylo uvedeno i mnoho nevýhod.

Tab. 8 Nejčastější nevýhody nevázaného písma uvedené rodiči dětí píšících tímto písmem

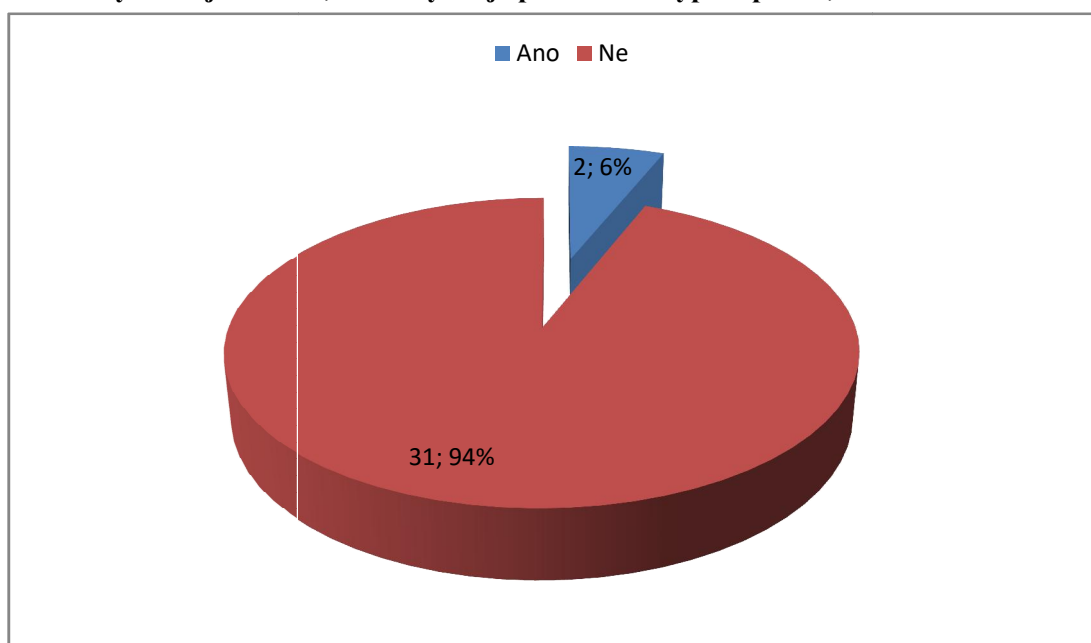
Nevýhody nevázaného písma	Počet respondentů
Děti neumí přečíst vázané písmo.	6
Nesprávné vkládání mezer mezi písmena a slova, problém s rozlišením velkých a malých písmen.	4
Je pomalé.	4
Problémy s podpisem.	3
Uniformní písmo, nepodporuje vznik osobitého stylu psaní.	2
Není tradiční.	1
Mohou nastat problémy při přestupu na jinou školu.	1
Žádné.	4

Zdroj: vlastní šetření

Nejvíce rodičům vadí, že se jejich děti pořádně nenaučí číst vázané písmo. Dále si rodiče všimli, že děti chybují v umístování mezer a v rozlišování velkých a malých písmen. Také byla zmíněna pomalost písma nebo i problémy s podepisováním. Dlužno dodat, že tento názor rodičů se může opírat například o skutečnost, že některé úřady nerespektují podpis psaný nevázaně. A opět se našli rodiče, kteří v nevázaném písmu žádné nevýhody nevidí.

Odpovědi na otázku, zda rodiče vybírali školu s výukou psaní nevázaným písmem cíleně, ukazuje následující graf.

Graf 25 Vybírali jste školu, která vyučuje psaní tímto typem písma, cíleně?

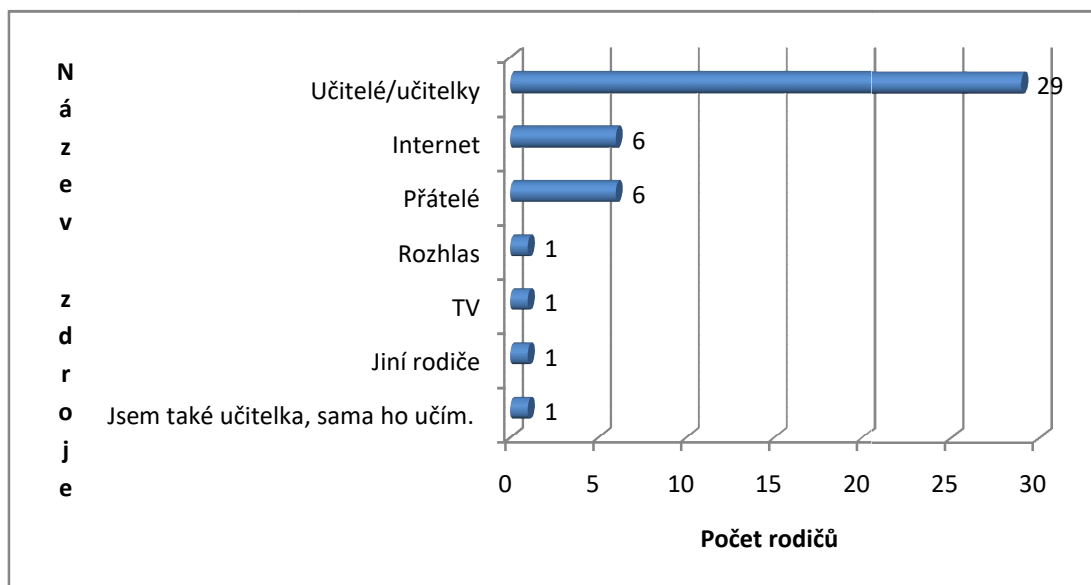

Zdroj: vlastní šetření

Drtivá většina rodičů, celkem 31, což je 94 %, si školu cíleně nevybrala. Pouze 2 (tj. 6 %) rodiče uvedli, že hledali školu s výukou nevázaného typu písma záměrně.

Další otázka zjišťovala zdroje, ze kterých se rodiče o písmu dozvěděli.

Graf 26 Z jakého zdroje jste se o nevázaném písmu dozvěděli?

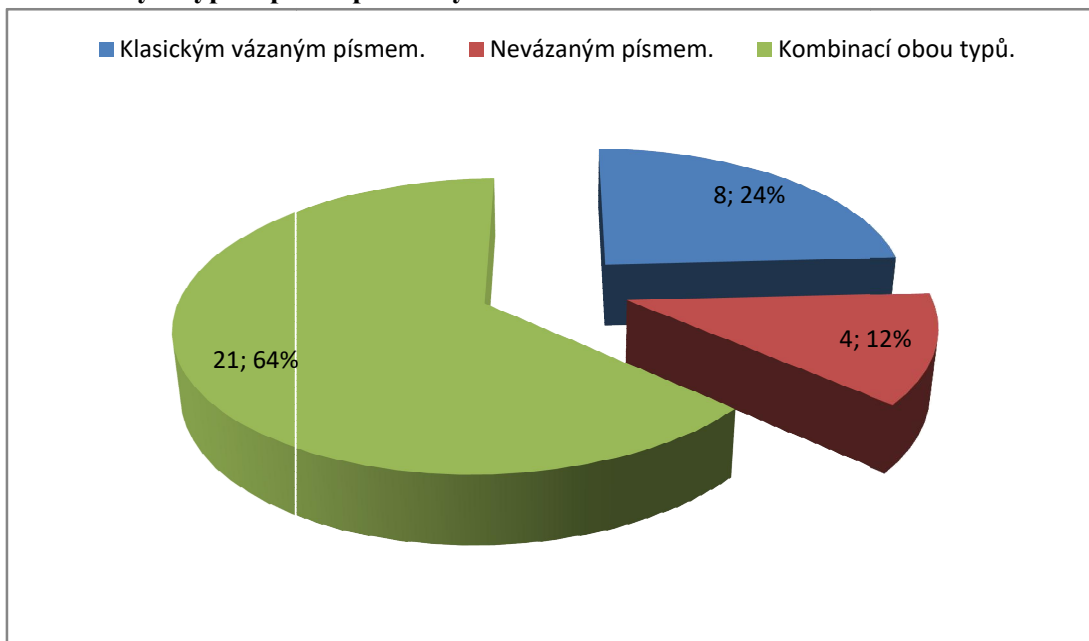

Zdroj: vlastní šetření

Nejvýraznějším zdrojem této skupiny rodičů byli učitelé a učitelky. Uvedlo tak 29 z nich. Internet se stal zdrojem pro 6 rodičů, stejně tak přátelé. Dalšími již ne tak rozšířenými zdroji jsou rozhlas, televize nebo jiní rodiče. Dokonce se mezi těmito rodiči našla také jedna učitelka nevázaného písma.

Poslední otázkou, která mě zajímala, bylo, zda rodiče dětí učících se nevázanému psaní budou psát jiným stylem písma nežli první skupina rodičů, tedy rodiče, jejichž děti se učí psát klasickým vázaným písmem. Odpovědi jsou znázorněny v grafech.

Graf 27 Jakým typem písma píšete Vy?

Zdroj: vlastní šetření

Opět nejvíce rodičů uvedlo, že píše kombinací obou typů písma, vázaného i nevázaného. Ovšem rozdíl je ještě výraznější než u první skupiny rodičů. Nyní kombinaci obou typů zvolilo celých 64 %, klasické vázané písmo 24 % a nevázané písmo 12 % respondentů.

Shrnutí výsledků výzkumu ukazuje, že odpovědi se v obou skupinách (učitelů a rodičů) velmi podobají. Mezi učiteli i mezi rodiči se vyskytuje více respondentů držících se tradičního vázaného písma. To je nejspíše způsobeno faktem, že nevázané písmo se v českých školách využívá teprve od roku 2010. Je tedy poměrně nové, ještě není znám jeho dopad na společnost v budoucnosti, což může mezi učiteli a rodiči vyvolat nedůvěru a zdrženlivost. Právě tyto pochyby mohou vést k onomu negativnímu názoru, který převládal právě mezi učiteli vázaného písma a rodiči dětí píšících jednotažně.

Na druhou stranu, většina učitelů a rodičů, kteří již nespojitě písmo vyzkoušeli, jsou spokojeni a spíše vidí výhody, které toto písmo nabízí. V jejich odpovědích převažoval pozitivní názor nad negativním, což písmu dává jistou naději, že ho v budoucnu budou do svého ŠVP přijímat i další školy.

ZÁVĚR

Výsledky výzkumného šetření ukázaly, že učitelé a rodiče dávají přednost vázanému písmu před nevázaným. Pokud bychom dali veškeré uvedené odpovědi na otázky týkající se preferencí vázaného či nevázaného písma dohromady, zjistili bychom, že z celkového počtu 183 odpovědí jich 78 (tj. 43 %) zaujímalo negativní názor na nevázané písmo, 52 (tj. 28 %) bylo nevyhraněného charakteru a 53 (tj. 29 %) mělo k nevázanému písmu postoj pozitivní.

Důvody, které ovlivnily volbu odpovědi na otázky týkající se názoru na nevázané písmo, byly jasně zjistitelné z uvedených výhod a nevýhod tohoto písma, jež učitelé a rodiče následně uvedli. Společnost považuje vázané písmo za tradiční, a proto jí nejvíce vadí, že děti učící se psát nevázaně neumí přečíst text psaný klasickým jednotažným písmem. Snad z toho důvodu se 11 respondentů domnívá, že zavedení nevázaného písma do škol je zbytečné, protože každý je schopen si osvojit tvary tiskacího písma, zatímco vázané písmo je potřeba se naučit ve škole. Proto by se měl každý naučit psát nejprve vázaně, a pokud bude v budoucnu chtít, může vyměnit spojitě psané písmo za nespojitě.

Další nevýhody se týkaly nedokonalosti nevázaného písma. Podle dotazovaných je takové písmo pomalé, nerozvíjí dostatečně mozek a spolupráci mozkových hemisfér, nevolňuje ruku tak jako jednotažné písmo, s čímž může souviset neplynulost psacího pohybu. Co se týče vlastního psaní, děti mají často potíže se správným vkládáním mezer, a to ať mezi jednotlivá písmena ve slově, nebo mezi slova ve větě. 4 respondenti také zmínili možné problémy s podepisováním. Podpis psaný nevázaně může být lehce napodobitelný, a proto jej nemusí některé úřady akceptovat.

Kromě nevýhod má nevázané písmo i své výhody. Mezi ty nejčastěji uváděné patří jeho jednoduchost, která může usnadnit nácvik psaní dětem, které mají nějakou ze specifických poruch učení (SPU), nebo jsou celkově méně nadané. Dalšími výhodami byly čitelnost a hezký vzhled písma. Tvary těchto písmen totiž vycházejí z tvarů písmen tiskacích, a proto dochází k jejich rychlejšímu osvojení. Celkem 7 respondentů se také zmínilo o tom, že psaní nevázaným písmem děti velmi baví.

Jedním z argumentů pro zavedení tohoto písma do škol byl styl psaní v některých zemích západní a severní Evropy (např. ve Velké Británii, ve Španělsku, v Německu, v Dánsku, v Norsku atd.), USA nebo Kanadě. V těchto zemích se děti učí psát právě nespojitým písmem. Navštíví-li pak Českou republiku, mohou mít problémy se čtením textů psaných vázaně.

Nejrozšířenější a snad i nejznámější variantou nevázaného písma v České republice je písmo Comenia Script. Pro mnoho lidí je název Comenia Script dokonce synonymem k nevázanému písmu. Vždyť žádný z učitelů neuvedl, že by vyučoval psaní jinou z variant.

Písmo Comenia Script je plnohodnotnou součástí českého školství již 7 let. Vlivem nejrůznějších médií a dalších zdrojů se dostává do povědomí stále širšímu okruhu obyvatel. A i když se od svého počátku potýká s četnými nepříjemnostmi, má také plno příznivců, kteří oceňují jeho jednoduchost, čitelnost nebo využitelnost v zahraničí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BLAHOUŠ, Vincenc. *Methodika krasopisu*. Praha: Alois Wiesner, 1981.

BLATNÝ, Ladislav a Bohumíra FABIÁNKOVÁ. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981.

FASNEROVÁ, Martina. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Praha: Grada, 2018. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0289-1.

HEALEY, Jane M. *Leváci a jejich výchova*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-701-9.

JEAN, Georges. *Písmo – paměť lidstva*. S.l.: Slovart, 1994. ISBN 80-7145-115-0.

JUCOVIČOVÁ, Drahomíra. *Reedukace specifických poruch učení u dětí*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-262-0645-3.

KÉKI, Béla. *5000 let písma*. Praha: Mladá fronta, 1984.

KRUPA, Viktor a Jozef GENZOR. *Písma sveta*. Bratislava: Obzor, 1989. Malá modernáencyklopédia. ISBN 80-215-0011-5.

KŘIŠŤANOVÁ, Ladislava. *Diagnostika lateralit a metodika psaní levou rukou*. 4. upr. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-914-8.

KŘIVÁNEK, Zdeněk a Radka WILDOVÁ. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. [1. vyd.]. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 1998. ISBN 80-86039-55-2.

MLČÁKOVÁ, Renata. *Grafomotorika a počáteční psaní*. Praha: Grada, 2009. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-2630-4.

MOJDL, Lubor. *Encyklopedie písem světa*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-288-0.

MUZIKA, František. *Krásné písmo ve vývoji latinky*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-740-8.

NELEŠOVSKÁ, Alena a Hana SPÁČILOVÁ. *Didaktika primární školy*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-1236-5.

PENC, Václav. *Metodika psaní: prozatímní učebnice pro pedagogické fakulty*. 4., nezm. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. ISBN (Váz.).

SELIKOWITZ, Mark. *Dyslexie a jiné poruchy učení*. Vyd. 1., české. Praha: Grada, 2000. Pro rodiče. ISBN 80-7169-773-7.

SOVÁK, Miloš. *Výchova leváků v rodině*. 4., dopl. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1971. Rodičům o výchově dětí.

Specifické poruchy učení: dyslexie, dysgrafie, dysortografie. Brno: Edika, 2014. Rádce pro rodiče a učitele. ISBN 978-80-266-0600-0.

VODIČKA, Ivo. *Nechte leváky drápat: metodika levorukého psaní, kreslení a malování*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-479-3.

WILDOVÁ, Radka, ed. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita Karlova, 2002. ISBN 80-7290-103-6.

ZELINKOVÁ, Olga. *Dyslexie v předškolním věku?* Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-321-5.

ZELINKOVÁ, Olga. *Poruchy učení*. Praha: Portál, 1994. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 80-7178-038-3.

ZOCHE, Hermann-Josef. *Vidím svět i z druhé strany: mimořádné schopnosti leváků*. Praha: Ikar, 2006. ISBN 80-249-0647-3.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Jicinskozpravy.cz: Děti se od září učí psát jinak, bez krasopisu [online]. 2010 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <http://www.jicinskozpravy.cz/zpravy/2010/1/1509-deti-se-od-zari-uci-psat-jinak-bez-krasopisu.htm>

Metodické poznámky: Poznámky pro práci s PÍŠANKAMI pro nevázané písmo [online]. [cit. 2019-06-27]. Dostupné z: https://www.alter.cz/prilohy/metodicke_listy/Metodika_Nova_rada.pdf

Národní ústav pro vzdělávání: Individuální vzdělávací plán [online]. [cit. 2019-12-09]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/ivp-digi>

Nejčastější dotazy [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_dotazy/comenia_script_dotazy_text

O písmu Comenia Script [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/cs/uvod/comenia_script/comenia_script_pismo/comenia_script_pismo_text

Otázky a odpovědi [online]. [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <http://www.pisemetiskacim.cz/otazky-a-odpovedi/>

PÍŠANKA 1 pro 1. ročník – nevázané písmo. In: *Www.alter.cz* [online]. [cit. 2019-11-11]. Dostupné z: <https://www.alter.cz/items/2658.jpg>

Píšeme tiskacím písmem [online]. [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: <http://www.pisemetiskacim.cz/>

Průvodce Comenia Scriptem [online]. [cit. 2019-06-13]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%932013.pdf

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2019-06-27]. Dostupné z: file:///C:/Users/ASUS/Downloads/RVP%20ZV_2017_%C4%8Derven-2.pdf

SICHINGEROVÁ, Lucie. *VIDEO: Při hodině čtení prvňáci spíš zpívají, učí se metodou Šfumato* [online]. 16. září 2014 [cit. 2019-07-27]. Dostupné

z:https://www.idnes.cz/plzen/zpravy/nova-metoda-vyuka-cteni-prvni-trida-sfumato.A140915_131244_plzen-zpravy_pp

SKLENÁŘOVÁ, Michaela, Ivona IVICOVÁ a Kamila BERÁNKOVÁ. *Příručka učitele: Příloha k Příručce učitele Český jazyk I Analyticko-syntetická metoda* [online]. 2019 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: https://ucebnice.fraus.cz/file/edee/2019/01/pu_cj-1_priloha-sasoon_2019_web.pdf

SKLENÁŘOVÁ, Michaela. *Příručka učitele: Nevázané písmo* [online]. 2016 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: https://ucebnice.fraus.cz/file/edee/2016/07/pu_2.-rocnik_sasoon_web.pdf

SKLENÁŘOVÁ, Michaela. *Příručka učitele: Nevázané písmo* [online]. 2014 [cit. 2019-08-21]. Dostupné z: https://ucebnice.fraus.cz/file/edee/2015/05/cj-1_pisanky-sasoon_pu_blok_msmt.pdf

STRNAD, Zdeněk. Nikdo nesmí žáky přeučovat na psací písmo, říká Radana Lencová, autorka písma Comenia Script. *Reflex* [online]. 2013 [cit. 2019-06-16]. Dostupné z: https://www.reflex.cz/clanek/zajimavosti/50129/nikdo-nesmi-zaky-preucovat-na-psaci-pismo-rika-radana-lencova-autorka-pisma-comenia-script.html?fb_comment_id=173531699470292_513850_%3Fmver_%3D1_%3Fmver_%3D2_%3Fmver_%3D2_%3Fmver_%3D2_%3Fmver_%3D1

Ukázkové strany [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: <http://www.pisemetiskacim.cz/ukazkove-strany/>

Ukázky písma Comenia Script [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short_%E2%80%932013.pdf

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1: Současná podoba písmen a číslic jednotažného lineárního písma

Příloha 2: Tvarové prvky písmen a číslic, jednotažné lineární písmo

Příloha 3: Podoba písmen a číslic nevázaného písma Comenia Script, nakl. Svět

Příloha 4: Možnost tahů pro leváky u písma Comenia Script

Příloha 5: Živá abecedě „Píšeme tiskacím písmem“, nakl. Nová škola

Příloha 6: Písanka k Živé abecedě „Píšeme tiskacím písmem“, nakl. Nová škola

Příloha 7: Přehled velké a malé abecedy a čísel nevázaného písma Sassoon, nakl. Fraus

Příloha 8: PÍSANKA 1 pro 1. ročník – nevázané písmo

Příloha 9: Dotazník pro učitele

Příloha 10: Dotazník pro rodiče

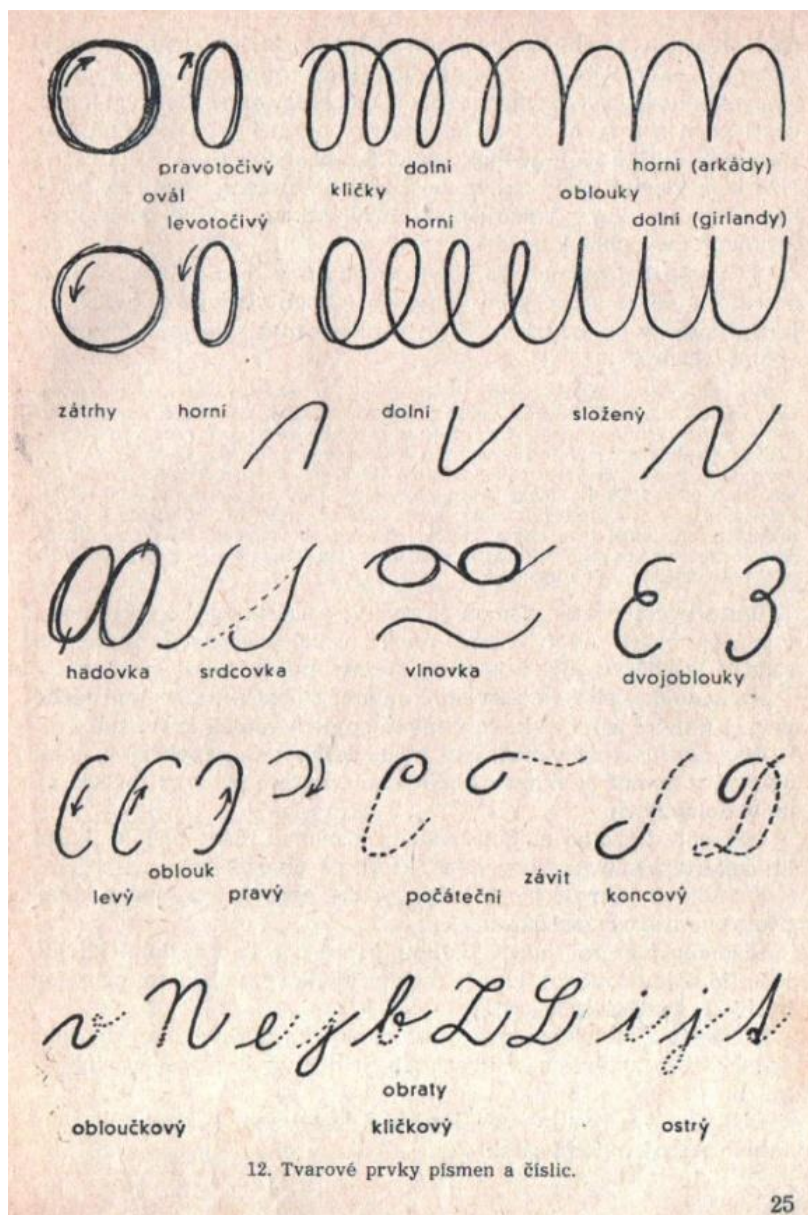
Příloha 1

Současná podoba písmen a číslic jednotažného lineárního písma

Zdroj: *Písanka ke Slabikáři pro první ročník ZŠ, sešit 1, 1994, nakladatelství ALTER*

Tvarové prvky písmen a číslic, jednotažné lineární písmo

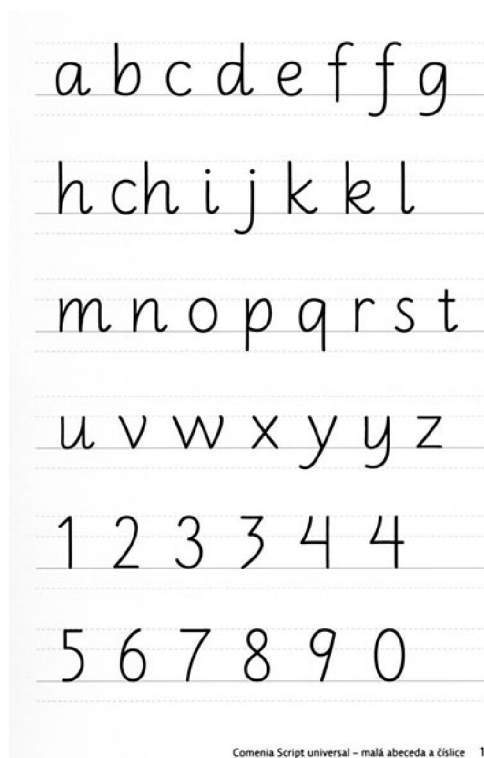

Zdroj: Penc, 1968, str. 25

Podoba písmen a číslic nevázaného písma Comenia Script, nakl. Svět

Comenia Script universal – velká abeceda 11

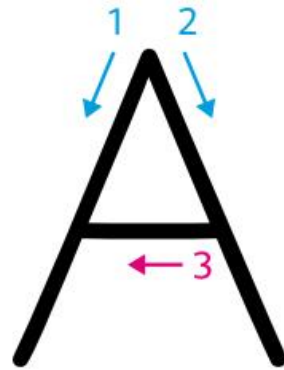

Comenia Script universal – malá abeceda a číslice 13

Zdroj: [Jicinskozpravy.cz](http://www.jicinskozpravy.cz): Děti se od září učí psát jinak, bez krasopisu [online]. 2010 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <http://www.jicinskozpravy.cz/zpravy/2010/1/1509-deti-se-od-zari-uci-psat-jinak-bez-krasopisu.htm>

Možnost tahů pro leváky u písma Comenia Script

7. Tahy pro leváky

Zdroj: *Průvodce Comenia Scriptem* [online]. [cit. 2019-07-12]. Dostupné z: http://www.lencova.eu/download/Lencova_Comenia_Script-short%E2%80%93932013.pdf

Živá abecedě „Píšeme tiskacím písmem“, nakl. Nová škola

Aa

Aleš, aktovka, auto, astra, ananas

Adam, Ája, Alice, je prvněčkú trojice. Rádi piší, rádi čtou, učení je pro ně hrou.

Aleš, Adam, ALAN, Marek, MIREK, ÁJA, Alice, BÁRA, Ála, MIRKA

ma, Má, Ma, má, MA

16 První písmeno trojice slov. Každý slůvko se složeným písmem „A“
Naučte se rozpoznávat písmeno trojice „A, Á, a“ v různých barvách.
Dávejte pozor na velikost.

17 Seznamte se s písmem „A, Á, a“.
Napište slova složená písmem „A, Á“

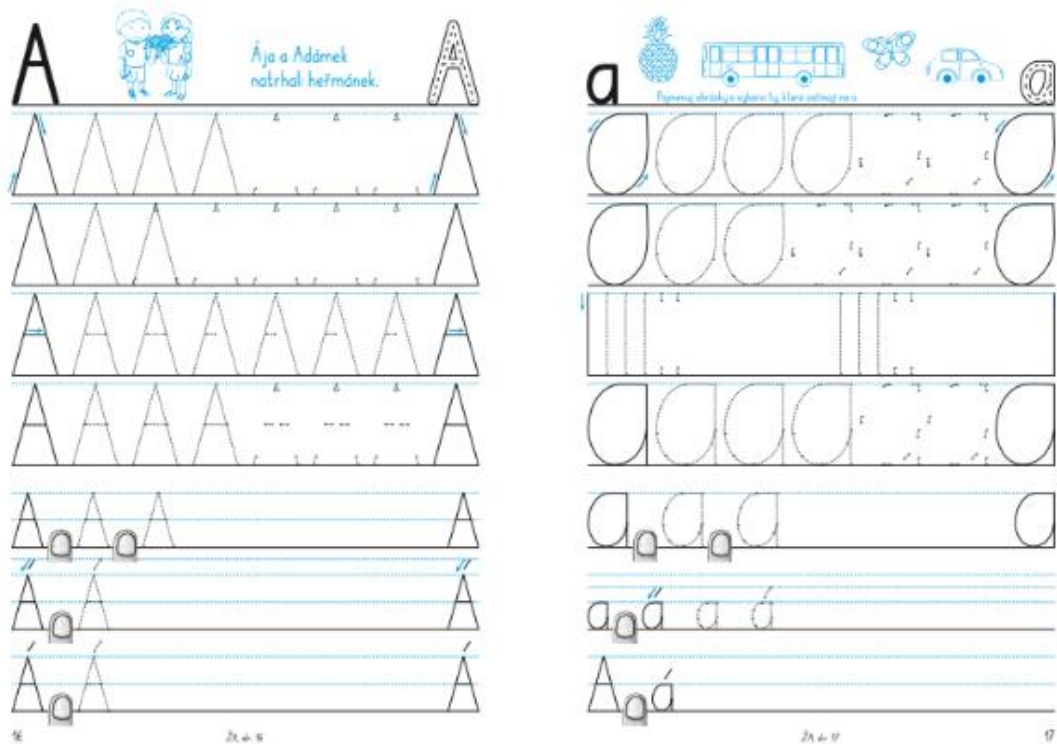
18 Ve složených písmenech „A, Á, a“
Přidejte písmeno podle ústřední části. Můžete složit slova se složenými písmeny.
Sledujte barvu písmene. Dítě si může vybrat.

19 Učte se písmo trojice „A, Á, a“.
Přidejte písmo podle ústřední části. Můžete složit slova se složenými písmeny.
Píšte „A, Á“.

Zdroj: *Ukázkové strany* [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: <http://www.pisemetiskacim.cz/ukazkove-strany/>

Příloha 6

Písanka k Živé abecedě „Píšeme tiskacím písmem“, nakl. Nová škola

Zdroj: *Ukázkové strany* [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: <http://www.pisemetiskacim.cz/ukazkove-strany/>

Přehled velké a malé abecedy a čísel nevázaného písma Sassoon, nakl. Fraus

Velká a malá abeceda nevázaného písma s napojovacími tahy

A B C Č D Ď E É Ě F
G G H CH I I Í J J K L
M N Ň O P Q R Ř S Š
T Ť U Ú V W X Y Z Ž
a b b c č d d' e é ě f f f g h
ch i í j k k k l m n ň o p q q r
ř s š t t t' u ů ú v w x y ý z ž

Nácvik psaní čísel

0 1 1 2 3 4 4 5 6 7 7 8 9 9

Zdroj: SKLENÁŘOVÁ, Michaela. *PŘÍRUČKA UČITELE: Nevázané písmo* [online]. [cit. 2019-06-25]. Dostupné z: https://ucebnice.fraus.cz/file/edee/2016/07/pu_2.-rocnik_sassoon_web.pdf

PÍŠANKA 1 pro 1. ročník – nevázané písmo, nakl. Alter

E e

E e

E e

é a

P JS K

j ž k

m d

k l č

PÍŠANKA 1 pro 1. ročník – nevázané písmo. In: *Www.alter.cz* [online]. [cit. 2019-11-11].
Dostupné z: <https://www.alter.cz/items/2658.jpg>

Příloha 9

Dotazník pro učitele

Vážení učitelé,

jmenuji se Vendula Dvořáčková a jsem studentkou posledního ročníku Učitelství pro 1. stupeň ZŠ na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Nyní držíte v rukou dotazník k diplomové práci, ve které se zabývám problematikou vázaného a nevázané typu písma.

Chtěla bych Vás tímto požádat o vyplnění dotazníku, který přispěje k rozšíření názorů učitelů na nevázaný typ písma užívaný na základních školách.

Předem Vám děkuji za ochotu.

Vyplněním dotazníku udělujete souhlas se zapojením do výzkumu.

1. Uveďte celkovou délku své praxe na 1. stupni:

2. Učíte žáky psát nevázaným (nespojeným) písmem?

Ano

Ne

Pokud jste odpověděli ANO, pokračujte dál až do otázky číslo 8. Pokud jste odpověděli NE, přejděte na otázku číslo 9.

3. Z jakého zdroje jste se o nevázaném písmu dozvěděli?

Kolegové/kolegyně

Přátelé

Internet

TV

Tisk

Rozhlas

Jiný zdroj – napište.....

4. Kterou z variant nevázaného písma učíte psát své žáky?

Písanky Comenia Script, nakl. Svět

Písanky Nevázané písmo, nakl. Fraus

Písanky Píšeme tiskacím písmem, nakl. Nová škola

Písanky ALTER, nevázané písmo, nakl. Alter

Jinou variantou – napište jakou.....

5. Jak dlouho již vyučujete psaní nevázaným typem písma?

.....

6. Proč vyučujete psaní právě tímto typem písma?

- Je to moje volba/vybral(a) jsem si školu k tomu uzpůsobenou.
- Je to ukotveno v našem ŠVP.
- Jiná možnost – napište jaká

7. V čem vidíte výhody tohoto písma?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8. Vidíte nějaké nevýhody psaní tímto typem písma? Jaké?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9. Jaký typ písma preferujete?

- Vázané
- Nevázané

10. Proč vyučujete psaní vázaným typem písma?

- Je to moje volba.
- Naše škola výuku psaní nespojeným písmem nenabízí.
- Jiná možnost – napište jaká.....

11. Slyšeli jste pojem nevázaný typ písma?

- Ano
- Ne

Pokud jste odpověděli ANO, pokračujte ve vyplňování dotazníku. Pokud jste odpověděli NE, již dotazník nevyplňujte.

12. Víte, jak vypadají písanky s nevázaným typem písma?

- Ano
- Ne

13. Z jakého zdroje jste se o nevázaném písmu dozvěděli?

- Kolegové/kolegyně
- Přátelé
- Internet
- TV
- Tisk
- Rozhlas
- Jiný zdroj – napište.....

14. Jaký postoj máte k nevázanému typu písma?

- Pozitivní
- Spíše pozitivní
- Nemám vyhraněný postoj
- Spíše negativní
- Negativní

15. Pokud jste odpověděli pozitivní/spíše pozitivní, vypište, prosím, výhody, které v nevázaném písmu vidíte.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

16. Pokud jste odpověděli negativní/ spíše negativní, vypište, prosím, nevýhody, které v nevázaném písmu vidíte.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

17. Uvažujete nad tím, že byste v budoucích letech učili žáky psát nevázaným písmem?

- Ano
- Ne

Dotazník pro rodiče

Milí rodiče,

jmenuji se Vendula Dvořáčková a jsem studentkou posledního ročníku Učitelství pro 1. stupeň ZŠ na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Nyní držíte v rukou dotazník k diplomové práci, ve které se zabývám problematikou vázaného a nevázané typu písma.

Chtěla bych Vás tímto požádat o vyplnění dotazníku, který přispěje k rozšíření názorů rodičů na nevázaný typ písma užívaný na základních školách.

Předem Vám děkuji za ochotu.

Vyplněním dotazníku udělujete souhlas se zapojením do výzkumu.

1. Učí se Vaše dítě psát nevázaným (nespojeným) písmem?

Ano

Ne

Pokud jste odpověděli ANO, pokračujte dál až do otázky číslo 8. Pokud jste odpověděli NE, přejděte na otázku číslo 9.

2. Jaké písanky nevázaného písma používá Vaše dítě pro psaní?

Písanky Comenia Script, nakl. Svět

Písanky Nevázané písmo, nakl. Fraus

Písanky Píšeme tiskacím písmem, nakl. Nová škola

Písanky ALTER, nevázané písmo, nakl. Alter

Nevím

Má jiné písanky – napište jaké

3. Jste spokojeni s tím, že se Vaše dítě učí psát nevázaně?

Ano

Ne

4. V čem vidíte výhody nevázaného písma?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. Vidíte nějaké nevýhody psaní nevázaným typem písma? Jaké?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

6. Vybírali jste školu, která vyučuje psaní tímto typem písma, cíleně?

Ano

Ne

7. Z jakého zdroje jste se o nevázaném písmu dozvěděli?

Učitelé/učitelky

Přátelé

Internet

TV

Tisk

Rozhlas

Jiný zdroj – napište.....

8. Jakým typem písma píšete Vy?

Klasickým vázaným

Nevázaným

Kombinací obou typů

9. Slyšeli jste pojem nevázané písmo?

Ano

Ne

Pokud jste odpověděli ANO, pokračujte ve vyplňování dotazníku. Pokud jste odpověděli NE, již dotazník nevyplňujte.

10. Víte, jak nevázané písmo vypadá?

Ano

Ne

11. Z jakého zdroje jste se o nevázaném písmu dozvěděli?

- Učitelé/učitelky
- Přátelé
- Internet
- TV
- Tisk
- Rozhlas
- Jiný zdroj – napište.....

12. Jaký postoj máte k nevázanému typu písma?

- Pozitivní
- Spíše pozitivní
- Nemám vyhraněný postoj
- Spíše negativní
- Negativní

13. Pokud jste odpověděli pozitivní/spíše pozitivní, vypište, prosím, výhody, které v nevázaném písmu vidíte.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

14. Pokud jste odpověděli negativní/spíše negativní, vypište, prosím, nevýhody, které v nevázaném písmu vidíte.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

15. Připustili byste, aby se Vaše dítě učilo psát tímto typem písma?

- Ano
- Ne

16. Jakým typem písma píšete Vy?

- Klasickým vázaným
- Nevázaným
- Kombinací obou typů